

Województwo opolskie po wejściu do Unii Europejskiej
– wymiar społeczno-ekonomiczny

Śląsk w Europie – Schlesien in Europa – Slezsko v Evropě

6

**Województwo opolskie
po wejściu do Unii Europejskiej
– wymiar społeczno-ekonomiczny**

praca zbiorowa pod redakcją
Przemysława Rostropowicza

Editio Silesia

Łubowice 2009

Recenzent

dr hab. Jan Róg, prof. Politechniki Śląskiej w Gliwicach

Redaktor

Przemysław Rostropowicz

Projekt okładki

Jakub Panitz

Skład i łamanie tekstu

Małgorzata Ciemborowicz

Przekłady na język niemiecki

Gabriela Jelitto-Piechulik, Weronika Kulik, Josef Gonschior

Przekłady na język czeski

Jiří Muryc, Radka Poljakova

Wydawca

Górnośląskie Centrum Kultury i Spotkań im. J. v. Eichendorffa
w Łubowicach

ul. Zamkowa 1–3, PL 47–417 Łubowice

tel. 0 (0) 4832/414 9206–08; fax 0 (0) 4832/410 6602

e-mail: eichendorffzentrum@wp.pl

ISBN 978-83-918483-0-2

Druk

Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego

ul. Konfederacka 6, 30-306 Kraków, Polska

tel. +48 12-266-40-00, fax. +48 12-269-02-62

e-mail: poligrafia@sdb.krakow.pl

www.sdb.krakow.pl

Spis treści

Wstęp	11
Adam Czerwiński	
Rozwój województwa opolskiego po wejściu do Unii Europejskiej w świetle badań	17
Dariusz Rajchel	
Struktura funkcjonalna miast województwa opolskiego po wejściu Polski do Unii Europejskiej	29
Sabina Kauf	
Kooperacja jako nowe narzędzie marketingowo-logistycznej strategii rozwoju regionu na przykładzie województwa opolskiego	43
Stanisława Sokołowska, Anna Bisaga	
Wspólna Polityka Rolna jako przesłanka zarządzania zmianami w rolnictwie regionu opolskiego	59
Przemysław Rostropowicz	
Europejskie migracje zagraniczne w okresie przedakcesyjnym Polski na podstawie badań z lat 2002–2003	75
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu	
Eurosieroctwo w województwie opolskim po wejściu do Unii Europejskiej	103
Zespół Pracowników Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu	
Pomoc społeczna w województwie opolskim w latach 2007–2008 w świetle obowiązującej sprawozdawczości	137

Die Multikulturalität als Argument im Öffentlichkeitsarbeit der Region

Inhaltsverzeichnis

Einleitung	13
Adam Czerwiński	
Die Entwicklung der Oppelner Woiwodschaft nach dem Beitritt zur Europäischen Union in Blickpunkt der Untersuchungen	17
Dariusz Rajchel	
Die funktionale Struktur der Städte in der Oppelner Woiwodschaft nach dem Beitritt Polens zur Europäischen Union	29
Sabina Kauf	
Kooperation als neues Werkzeug der Marketing-Logistik-Strategie bei der Entwicklung der Region am Beispiel der Woiwodschaft Oppeln	43
Stanisława Sokołowska, Anna Bisaga	
Gemeinsame Landwirtschaftspolitik als Voraussetzung für die Verwaltung von den Veränderungen in der Landwirtschaft der Oppelner Region	59
Przemysław Rostropowicz	
Migrationen in Europa, vor der Aufnahme Polen in die EU – Untersuchungsergebnisse aus den Jahren 2002–2003	75
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu	
Das Problem der so genannten Migranten-Waisen in der Oppelner Woiwodschaft nach dem Beitritt Polens in die Europäische Union	103
Zespół Pracowników Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu	
Sozialhilfe 2007–2008 in der Woiwodschaft Oppeln	137

Kulturní rozmanitost jako předností v propagaci regionu

Obsah

Úvodem	15
Adam Czerwiński	
Rozvoj opolského vojvodství po vstupu do Evropské unie ve světle výzkumů	17
Dariusz Rajchel	
Funkční struktura měst opolského vojvodství po vstupu Polska do Evropské unie	29
Sabina Kauf	
Spolupráce se zahraničními partnery jako nový nástroj marketingové a logistické strategie rozvoje regionu na příkladu opolského vojvodství	43
Stanisława Sokołowska, Anna Bisaga	
Společná zemědělská politika jako předpoklad změn v zemědělství opolského regionu	59
Przemysław Rostropowicz	
Evropské zahraniční migrace v období před vstupem Polska do Evropské Unie ve světle výzkumů	75
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu	
Fenomén tzv. migračních sirotků v opolském vojvodství po vstupu do Evropské	103
Zespół Pracowników Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu	
Sociální pomoc v opolském vojvodství v letech 2007-2008	137

Wprowadzenie

Wstąpienie Polski w Unii Europejskiej przyspieszyło proces przemian w wielu dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i politycznego, zapoczątkowanych po przełomie w 1989 roku. Owe przemiany dokonują się nie tylko równolegle względem siebie, lecz wzajemnie się determinują. Postępującej liberalizacji i modernizacji życia społecznego towarzyszy kształtowanie się systemu kontrolowanej gospodarki wolnorynkowej i demokratyzacji życia politycznego, w tym decentralizacji kompetencji państw narodowych, przy jednoczesnej koncentracji władzy w skali unijnej.

Pięć lat funkcjonowania Polski w ramach struktur europejskich skłania do refleksji nad rozmiarami i jakością tych zmian, do podjęcia prób zdefiniowania nowych zjawisk.

Niniejszy tom stanowi próbę odpowiedzi na kilka wybranych zagadnień związanych z funkcjonowaniem województwa opolskiego w nowej rzeczywistości społecznej, politycznej i gospodarczej. Zwrócono głównie uwagę na te zjawiska, które są charakterystyczne dla województwa opolskiego, wynikające między innymi z położenia geograficznego, jak i z uwarunkowań historycznych i kulturowych.

Przemysław Rostropowicz

Einleitung

Der Beitritt Polens in die Europäische Union beschleunigte viele Veränderungen im politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Bereich, die nach der Wende im Jahre 1989 einsetzten. Diese Umwälzungen laufen nicht nur parallel nebeneinander, sondern beeinflussen sich auch gegenseitig. Den fortschreitenden Liberalismus und die Modernisierung des Lebens in der Gesellschaft begleitet die Herausbildung eines Systems der kontrollierten freien Marktwirtschaft und der Demokratisierung des politischen Lebens (darunter eine Machtdezentralisierung der Staaten mit der Übertragung von Kompetenzen auf die Zentren der EU).

Da Polen seit nun fünf Jahren in den europäischen Strukturen agiert, sollte über den Umfang und die Qualität der eingetretenen Änderungen nachgedacht werden und ferner der Versuch unternommen werden, die neuen Ereignisse und Phänomene zu definieren.

Der vorliegende Band stellt einen Versuch dar, eine Antwort auf einige Fragen zu finden, die mit dem Funktionieren der Woiwodschaft Oppeln in der gegenwärtigen politischen und wirtschaftlichen Situation verbunden sind. Insbesondere wird die Aufmerksamkeit dabei auf diejenigen Erscheinungen gelenkt, die für die Oppelner Woiwodschaft charakteristisch sind, das heißt, die sich aus der spezifischen geographischen Lage ergeben und die kulturell und historisch bedingt sind.

Przemysław Rostropowicz

Úvodem

Se vstupem Polska do Evropské unie došlo k urychlení procesu změn v mnoha oblastech společenského, hospodářského a politického života, zahájených po přelomu v roce 1989. Uvedené změny probíhají nejen paralelně vedle sebe, ale vzájemně se také ovlivňují. Postupující liberalizaci a modernizaci života společnosti provází utváření systému kontrolované ekonomiky volného trhu a demokrati- zace politického života, za současné koncentrace moci v unijním měřítku.

Pět let existence Polska v rámci evropských struktur vede k zamyšlení nad roz- měry a kvalitou těchto změn, k pokusům definovat nové jevy.

Předkládaný sborník je tedy pokusem o nalezení odpovědí na několik vybra- ných otázek spjatých s fungováním opolského vojvodství v nové společenské, po- litické a hospodářské realitě. Jednotliví autoři se soustředí především na ty jevy, které jsou charakteristické pro opolské vojvodství a jež mj. vyplývají z geografické polohy nebo historických a kulturních podmínek tohoto regionu.

Przemysław Rostropowicz

Adam Czerwiński

Rozwój województwa opolskiego po wejściu do Unii Europejskiej w świetle badań

Pomiar rozwoju regionów – podejścia i wskaźniki

Ogólna definicja rozwoju stanowi, iż jest to proces zmian ocenianych pozytywnie z punktu widzenia określonego systemu wartości. Możliwość kwantyfikacji tego pojęcia „zależy w decydującym stopniu od komplementarnego opisu konkretnej koncepcji rozwoju. Istotę kategorii rozwoju bowiem można wyrażać w różnych językach: jako zbiór cech, zasad, celów lub w języku ładów”¹. Rozwój społeczno-ekonomiczny danego regionu może być zatem bezpośrednio kojarzony z koncepcją dobrobytu zamieszkujących go ludzi. Biorąc pod uwagę kategorię celu prezentowaną w ramach tej koncepcji, dobrobyt oznacza w tym przypadku dążenie do wysokiego zaspokojenia indywidualnych potrzeb każdego członka społeczeństwa. Trzeba przy tym pamiętać, że są to potrzeby o bardzo różnym charakterze, np. materialne i kulturowe. Takie podejście wyraża egocentryczny system wartości oceniający pozytywnie proces zmian widzianych z punktu widzenia każdej jednostki. Dlatego też pojęcie dobrobytu jest bardzo trudne do jednoznacznego zdefiniowania, gdyż jest ono subiektywne i ponadto wielowymiarowe. Na poziom dobrobytu, oprócz poziomu indywidualnej konsumpcji (widzianej z indywidualnej perspektywy), wpływa bowiem zasób nagromadzonych dóbr, zasób dóbr tworzących infrastrukturę społeczno-ekonomiczną, zasób czasu wolnego i możliwości korzystania z niego, jakość środowiska naturalnego².

Powszechnie używanym syntetycznym wskaźnikiem materialnego dobrobytu jest produkt krajowy brutto (PKB) przypadający na głowę mieszkańca danego regionu. Wynika to z faktu, że PKB jest wskaźnikiem poprawnym pod względem

¹ T. Borys, B. Fiedor, *Operacjonalizacja i pomiar kategorii zrównoważonego rozwoju – przyczynek do dyskusji*, [w:] Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcv/gus/PUBL_rachunki_narodowe-wyb_prob_i_przyk_zastos.pdf, s. 116 [29.10.2009].

² M.G. Woźniak, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004, s. 20.

formalnym i merytorycznym, gdyż posiada jednoznaczną definicję. Znaczy to, że znana jest metodyka jego obliczania oraz, że ma on ścisły związek z dobrobytem. Jak jednak wiadomo PKB pokazuje jedynie całkowitą produkcję ekonomiczną, bez uwzględniania szkód ekologicznych (kosztów środowiskowych), czasu wolnego, szarej strefy, itd. Dlatego nie jest on dobrą miarą rozwoju gospodarczego, ani dobrobytu ekonomicznego, a tym bardziej jakości życia mieszkańców danego kraju czy regionu. Dla przeciwwagi powstało więc wiele innych wskaźników. Jednym z nich jest „dobrobyt ekonomiczny netto” (DEN), który uwzględnia różnorodne korekty PKB, takie jak zniszczenie środowiska, „rządowe” dobra pośrednie, zatłoczenie miast, czas wolny i szarą gospodarkę³. Jednak brak jednoznacznej metodyki wyznaczania tego wskaźnika powoduje, iż nie jest on wykorzystywany.

Dyskusja w latach 60. i 70. nad problemem mierzenia wzrostu gospodarczego i związanego z tym wzrostu dobrobytu ekonomicznego i społecznego doprowadziła do zaproponowania wielu nowych mierników ładu ekonomicznego. Znalazły się wśród nich mierniki oparte na systemie rachunków narodowych – SNA (*System of National Account*), a także mierniki niepieniężne. Wśród nich należy wymienić m.in.:

- skorygowane rachunki narodowe – EANA (*Environmentally Adjusted National Accounts*),
- system rachunkowości ekologiczno-ekonomicznej – SEEA (*System of Integrated Environmental and Economic Accounting*),
- miernik dobrobytu ekonomicznego – MEW (*Measure of Economic Welfare*),
- miernik krajowego dobrobytu netto (miernik czystego dobrobytu) – NNW (*Net National Welfare*),
- miernik ekonomicznych aspektów dobrobytu – EAW (*Index of the Economic Aspects of Welfare*),
- miernik trwałego dobrobytu ekonomicznego – ISEW (*Index of Sustainable Economic Welfare*)⁴.

Autorami ostatniego z tych wskaźników – wskaźnika trwałego dobrobytu ekonomicznego – są ekonomiści amerykańscy H.E. Daly i J.B. Cobb Jr. Celem ich propozycji było skonstruowanie miernika mającego bezpośredni, teoretyczny związek z kategorią dobrobytu ekonomicznego, a jednocześnie uwzględniającego paradygmat trwałego zachowania zasobów naturalnych. Jest on zatem inspirowany **koncepcją rozwoju zrównoważonego**. Podstawą rachunku jest w tej propozycji wielkość konsumpcji indywidualnej. Zastosowano współczynniki negatywnie

³ P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia 1*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 193–194.

⁴ T. Borys, B. Fiedor, *op. cit.*, s. 127.

korygujące wielkość konsumpcji w razie nierówności w rozkładzie dochodów w społeczeństwie. Po dokonaniu tej korekty otrzymuje się wartość „ważonej” konsumpcji indywidualnej. Uzyskane oszacowanie staje się podstawą dalszych obliczeń, które polegają na powiększaniu lub pomniejszaniu wielkości wyjściowej w zależności od tego, czy analizowane dalej zagadnienia przyczyniają się do wzrostu poziomu dobrobytu, czy też powodują jego spadek. Dodawane są: praca w gospodarstwach domowych, usługi dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku, usługi infrastruktury drogowej, publiczne wydatki na edukację i zdrowie. Odejmowane są: wydatki na dobra konsumpcyjne trwałego użytku, prywatne wydatki ochronne na edukację i zdrowie, straty: komunikacyjne, spowodowane wypadkami drogowymi, spowodowane zanieczyszczeniem wód, spowodowane zanieczyszczeniem powietrza, spowodowane hałasem, spowodowane utratą terenów przyrodniczych, spowodowane utratą terenów rolniczych, wyczerpywanie zasobów nieodnawialnych, długookresowe straty środowiskowe oraz straty spowodowane zanikaniem warstwy ozonowej⁵.

Z kolei World Economic Forum publikuje *Environmental Sustainability Index* (ESI), który ocenia zdolność krajów do ochrony ich środowiska. Inny wskaźnik tego rodzaju to *Genuine Progress Indicate*, który bierze pod uwagę takie czynniki jak zanieczyszczenia i przestępczość oraz działania w formie wolontariatu, czy pielęgnacji ognisk domowych. Wskaźnik znany jako *The Living Planet Index* określa stan światowej bioróżnorodności, zaś *Ecological Footprint* dokumentuje globalną konsumpcję odnawialnych naturalnych surowców⁶.

Innym z możliwych podejść jest tzw. **koncepcja trzech sektorów**. W ramach tej koncepcji wyższy etap rozwoju gospodarczego kraju lub regionu jest skojarzony z relatywnie wysokim udziałem sektora usługowego, bardzo niskim udziałem sektora rolniczego oraz umiarkowanym udziałem sektora przemysłowego w ogólnym popycie na pracę⁷. Słuszności tej koncepcji dowodzi się na przykładzie Unii Europejskiej, w której kraje o najwyższym poziomie rozwoju gospodarczego: Luksemburg, Belgia, Holandia, Francja, Niemcy, Dania, Wielka Brytania, Szwecja to kraje o najwyższym, ponad 70%, udziale zatrudnienia w usługach oraz udziale pracujących w rolnictwie poniżej 5% (wyjątek stanowi Luksemburg z 80% udziałem

⁵ R. Prochowicz, J. Śleszyński, *Wskaźnik trwałego dobrobytu ekonomicznego dla Polski w okresie 1990–2004*, [w:] Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcv/gus/PUBL_rachunki_narodowe-wyb_prob_i_przyk_zastos.pdf, s. 132 [29.10.2009].

⁶ M.G. Woźniak, *op. cit.*

⁷ E. Kusideł, *Poziom rozwoju regionów Polski po przystąpieniu do UE*, [w:] Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych, Zeszyt naukowy 5a, Wyższa Szkoła Handlowa w Kielcach, Kielce 2007, s. 534.

pracujących w usługach i 2% zatrudnieniem w rolnictwie)⁸. Zatem podstawowym wskaźnikiem używanym w tej koncepcji jest wskaźnik zatrudnienia w poszczególnych sektorach danego regionu.

Z punktu widzenia celu niniejszej pracy niemal wszystkie wymienione koncepcje i wskaźniki mają bardzo poważną wadę, która ogranicza, albo wręcz uniemożliwia ich zastosowanie do oceny poziomu regionalnego rozwoju. Jest nią brak niezbędnych danych na poziomie regionalnym.

Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI) i jego wyznaczenie

Miernikiem rozwoju stosowanym w pracach United Nations Development Programme (UNDP) jest wskaźnik rozwoju społecznego – HDI (*Human Development Index*). HDI jest miarą syntetyczną opartą o średnią wskaźników obejmujących trzy podstawowe sfery życia: zdrowia, edukacji oraz dochodu. Autorzy globalnych Raportów o Rozwoju Społecznym rekomendują ponadto wyznaczenie dwóch wskaźników służących do oceny udziału kobiet w rozwoju społecznym, tj. wskaźnika rozwoju społecznego z uwzględnieniem płci (*Gender-related Development Index* – GDI) oraz wskaźnika udziału kobiet i mężczyzn w rozwoju społecznym (*Gender Empowerment Measure* – GEM)⁹.

Informacje zawarte w HDI nie obejmują całości elementów zawartych w koncepcji rozwoju ludzkiego, ponieważ nie wszystkie jakościowe cechy rozwoju można zmierzyć, a dla wielu z kolei brakuje danych, bo nie są zbierane dane źródłowe lub nie prowadzi się odpowiednich szacunków. Dopiero analiza wskaźników HDI, GDI, GEM i innych wskaźników wprowadzonych przez UNDP razem z danymi obrazującymi zanieczyszczenie środowiska, stopień bezpieczeństwa osobistego i inne aspekty życia w danym regionie, pozwala na pełną ocenę poziomu rozwoju.

Podczas wyznaczania HDI sfera zdrowia oceniana jest poprzez wskaźnik przeciętnej długości życia, sfera edukacji - przez wskaźnik alfabetyzmu, tj. umiejętności pisanie i czytania ze zrozumieniem oraz wskaźnik skolaryzacji, zaś sfera dochodu - przez dochód narodowy przypadający na głowę mieszkańca (PKB *per capita*). Dla poszczególnych zmiennych jako wartości minimalne lub maksymalne przyjmuje się od 1992 roku wartości skrajne poszczególnych wskaźników w pewnym ustalonym okresie (aktualnie lata począwszy od roku 1960). Są to obecnie następujące wartości:

⁸ E. Kusideł, *op. cit.*, s. 535.

⁹ *Human Development Indices. A statistical update 2008*, United Nations Development Programme, New York 2008.

- dla przeciętnego dalszego trwania życia (ang. *Life expectancy at birth* – LEB) – 25–85 lat
- dla ogólnego wskaźnika skolaryzacji (ang. *Combined first-, second- and third-level gross enrolment ratio in education* – GER) – 0%–100%
- dla wskaźnika umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania (ang. *Adult literacy rate* – ALR) – 0%–100%
- dla produktu krajowego brutto w przeliczeniu na głowę mieszkańca według parytetu siły nabywczej waluty w \$ USA (PPP \$), przypadającego na jednego mieszkańca (ang. *GDP per capita* – GDP) – 100\$–40000 \$.

Procedurę obliczeń HDI zaprezentowano po raz pierwszy w globalnym Raporcie o Rozwoju Społecznym 1990 (UNDP, HDR 1990), zaś według zmienionej metodologii kolejno – w globalnym Raporcie o Rozwoju Społecznym 1995 (UNDP, HDR 1995) oraz HDR 1999 (UNDP, HDR 1999).

$$H_j = \frac{1}{3} \sum_{i=1}^3 H_{ij} \quad (1)$$

Indeks HDI (H_j) dla danego kraju j w określonym roku jest średnią arytmetyczną trzech wskaźników oceniających wyżej wymienione sfery życia – x :

Zmienne LEB, GER i ALR wchodzące w skład dwóch wskaźników H_{ij} podlegają unitaryzacji zgodnie z formułą:

$$H_{ij} = \frac{X_{ij} - \min_k \{X_{ik}\}}{\max_k \{X_{ik}\} - \min_k \{X_{ik}\}} \quad (2)$$

gdzie:

j – oznacza dany kraj,

$i = 1, 2$ – oznacza numer wskaźnika, wykorzystywanego do obliczania HDI,

k – oznacza wartości skrajne każdej ze zmiennych.

Od 1999 roku wprowadzono zmianę procedury unitaryzacji dochodu GDP, polegającą na wykorzystaniu funkcji logarytmicznej w postaci następującej formuły:

$$W(GDP) = \frac{\log(GDP) - \log(GDP_{\min})}{\log(GDP_{\max}) - \log(GDP_{\min})} \quad (3)$$

Zaprezentowana metodologia wyznaczania wskaźnika HDI została zaadoptowana do obliczeń na poziomie regionalnym w Polsce. Analizą objęto 16 jednostek stanowiących podstawę planowania regionalnego w Polsce na poziomie NTS–2

(jest to poziom odpowiadający obecnym województwom), w latach 2003–2007. Źródło danych stanowiły tablice statystyczne udostępnione na stronach Europejskiego Urzędu Statystycznego – EUROSTAT¹⁰ oraz GUS¹¹, a także Roczniki statystyczne województw¹². Zamieszczone tam dane mogły być wykorzystane bezpośrednio, lub pozwoliły na wyznaczenie ogólnego wskaźnika skolaryzacji (GER) na podstawie odpowiednich danych demograficznych i danych w zakresie edukacji. Dostępne dane, dotyczące PKB na głowę wyrażone w euro, zostały przeliczone na dolary USA na podstawie średnich kursów tych walut w poszczególnych latach podanych przez NBP¹³.

Statystyczna analiza zmiennych

W tabeli 1 pokazano parametry opisowe rozkładów zmiennych wchodzących w skład poszczególnych wskaźników w roku 2007. Rozkłady tych zmiennych w latach 2003–2006 mają bardzo zbliżony charakter i dlatego nie zostały przedstawione. Z danych zaprezentowanych w tabeli 1 wynika, że zmienne te charakteryzowały się w polskich regionach niewielkim przeciętnym zróżnicowaniem, za wyjątkiem PKB na mieszkańca. Zróżnicowanie tej ostatniej zmiennej wynosiło aż 24,7%. Jeśli chodzi o wartość wskaźnika umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania, to od lat kształtuje się on w Polsce na poziomie około 99%. Ponadto jego regionalne zróżnicowanie w naszym kraju nie występuje. Dlatego przyjęto, że w całym badanym okresie wartość tego wskaźnika wynosiła 99,3%, a w konsekwencji współczynnik zmienności ma wartość 0.

Tabela 1. Podstawowe parametry opisowe rozkładów zmiennych wejściowych w roku 2007

Zmienna	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
LEB	75,37	73,70	76,90	0,841	1,12%	0,055
ALR	99,3%	99,3%	99,3%	0,000	0,00%	
GER	84,1%	81,4%	87,5%	0,018	2,09%	0,452
GDP	11 956,08	8 832,31	20 971,25	2 953,78	24,71%	1,963

Źródło: opracowanie własne.

¹⁰ <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu> [11.10.2009, godz. 21.23].

¹¹ <http://www.stat.gov.pl> [19.10.2009, godz. 10.35].

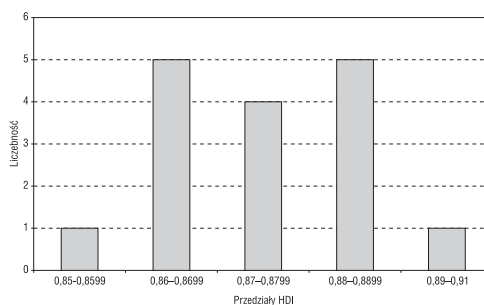
¹² *Rocznik Statystyczny Województw*, Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa 2003, 2004, 2005, 2006, 2007.

¹³ http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/Kursy/kursy_archiwum.html [14.10.2009, godz. 8.47].

Rozkład wskaźnika HDI w polskich regionach

Na rysunku 1 zamieszczono histogram wskaźnika HDI w regionach Polski w roku 2007, a w tabeli 2 zaprezentowano statystyki opisowe dla wszystkich otrzymanych rozkładów wskaźnika HDI w latach od 2003 do 2007.

Prezentowany na rysunku 1 histogram HDI świadczy, że liczba regionów bardzo dobrze i dobrze rozwiniętych oraz słabo i bardzo słabo rozwiniętych była w 2007 roku jednakowa. Z danych zamieszczonych w tabeli 2 wynika bardzo małe przeciętne zróżnicowanie HDI w polskich regionach we wszystkich badanych latach. Przedział typowej zmienności dla wskaźnika HDI wynosił w 2007 roku $<0,864; 0,888>$ i obejmował 12 spośród 16 regionów. Z tabeli wynika też, że statystyki tego wskaźnika w ciągu czterech lat nie uległy prawie żadnym zmianom. Porównując wartości średnie, maksymalne i minimalne HDI w kolejnych latach można również stwierdzić, że ogólna dynamika obserwowanych zmian w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego w polskich regionach jest bardzo niewielka. Nie wyklucza to oczywiście zmian dokonujących się w ocenie HDI pomiędzy poszczególnymi regionami. Na przykład w latach 2005–2007 województwo opolskie zanotowało spadek w rankingu o dwie pozycje – patrz

Rysunek 1. Histogram wskaźnika HDI w regionach Polski w 2007 roku

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Statystyki opisowe dla rozkładów wskaźnika HDI w polskich regionach w latach 2003–2007

Wyszczególnienie	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
rok 2003	0,8455	0,8307	0,8751	0,0113	1,334%	1,1839
rok 2004	0,8594	0,8419	0,8881	0,0113	1,318%	0,9604
rok 2005	0,8646	0,8468	0,8960	0,0121	1,396%	1,0998
rok 2006	0,8693	0,8520	0,9012	0,0124	1,427%	1,1064
rok 2007	0,8762	0,8582	0,9094	0,0122	1,390%	1,2642

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wskaźnik rozwoju HDI dla polskich regionów w latach 2003–2007 oraz ich pozycja w rankingu za rok 2007

Województwo \ Rok	2003	2004	2005	2006	2007	Ranking 2007
Mazowieckie	0,875	0,888	0,896	0,901	0,909	1
Wielkopolskie	0,858	0,873	0,879	0,882	0,889	2
Pomorskie	0,854	0,867	0,873	0,883	0,884	3
Dolnośląskie	0,851	0,864	0,870	0,875	0,884	4
Śląskie	0,854	0,869	0,873	0,877	0,883	5
Małopolskie	0,850	0,864	0,868	0,874	0,881	6
Kujawsko-Pomorskie	0,846	0,859	0,865	0,869	0,875	7
Świętokrzyskie	0,840	0,854	0,857	0,863	0,873	8
Zachodniopomorskie	0,844	0,857	0,863	0,867	0,873	9
Lubuskie	0,840	0,856	0,863	0,866	0,872	10
Łódzkie	0,839	0,853	0,857	0,861	0,870	11
Opolskie	0,835	0,857	0,860	0,863	0,869	12
Podkarpackie	0,838	0,849	0,855	0,861	0,869	13
Podlaskie	0,837	0,850	0,855	0,859	0,868	14
Warmińsko-Mazurskie	0,835	0,847	0,853	0,857	0,863	15
Lubelskie	0,831	0,842	0,847	0,852	0,858	16

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 2. Wskaźnik HDI w regionach Polski w 2007 roku

Źródło: opracowanie własne.

tabela 3. W tym samym zaś okresie awans odnotował region świętokrzyski – o trzy pozycje.

Szczegółowy rozkład wskaźnika HDI w roku 2007 na mapie polskich regionów przedstawiono na rysunku 2.

Pozycja regionu opolskiego w rankingu regionów pod względem HDI

W tabeli 3 zestawiono wartość wskaźnika HDI dla wszystkich polskich regionów w latach 2003–2007 oraz ich pozycję zajmowaną w rankingu za rok 2007. Z danych przedstawionych w tej tabeli wynika, że najlepiej rozwiniętym polskim regionem pozostawało w badanym okresie województwo mazowieckie. Najgorzej rozwiniętym polskim regionem było niezmiennie województwo lubelskie. W badanym okresie kolejność na pierwszych trzech miejscach rankingu nie zmieniała się. Województwo opolskie zajmowało w 2007 roku 12 pozycję w rankingu HDI. Najwyższą – dziewiątą pozycję regionu opolskiego odnotowano w 2004 roku. Od tamtego roku następował systematyczny spadek naszego regionu w rankingu. W roku 2005 była to pozycja dziesiąta, w roku 2006 – jedenasta, a 2007 – już dwunasta.

Wykres radarowy zamieszczony na rysunku 3 pozwala porównać rozwój województwa opolskiego z innymi regionami w trzech sferach objętych przez wskaźnik HDI. Porównania dokonano z najgorzej rozwiniętym regionem – lubelskim i najlepiej rozwiniętym regionem – mazowieckim. Analiza wykresu pozwala stwierdzić, że województwo opolskie zdecydowanie odbiega od mazowieckiego pod względem oficjalnego dochodu przypadającego na mieszkańca. Wskaźnik PKB w 2007 roku był w opolskim niższy o blisko 13% w porównaniu do mazowieckiego. Natomiast w sferze zdrowia rozwój województwa opolskiego wyprzedza rozwój odnotowany zarówno w województwie mazowieckim jak i lubelskim. Wskaźnik dalszego trwania życia był bowiem w regionie opolskim o 0,4% wyższy niż w mazowieckim i o 1,7% wyższy niż w lubelskim.

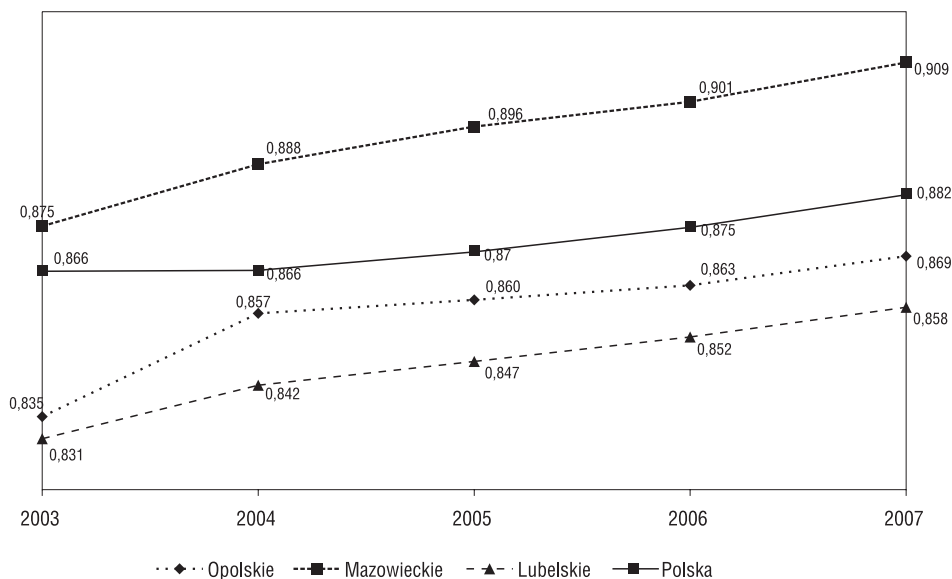

Rysunek 3. Porównanie składowych wskaźnika HDI dla trzech wybranych regionów w 2007 roku

Źródło: opracowanie własne.

Dynamika zmian HDI w regionie opolskim

Dynamikę zmian wskaźnika HDI dla Polski oraz regionów opolskiego mazowieckiego i lubelskiego w roku 2007 przedstawiono na rysunku 4. Widoczna jest tu wyraźna tendencja wzrostowa wskaźnika HDI w ujęciu regionalnym. Największą dynamikę wzrostu HDI w latach 2003–2007 zanotowano w województwie

Rysunek 4. Dynamika wskaźnika HDI dla Polski i trzech wybranych regionów w latach 2003–2007

Źródło: opracowanie własne.

opolskim – 3,86%, a najmniejszą w województwie lubelskim – 3,2%. We wszystkich regionach Polski wzrost ten wynika jednak głównie z systematycznego wzrostu PKB na mieszkańca.

Najwyższą dynamikę zmian HDI w układzie rok do roku w województwie opolskim odnotowano w 2004 roku – 2,52 %. W roku 2005 zmiana HDI wynosiła już zaledwie 0,33%, w roku 2006 – 0,35%, a w roku 2007 – 0,7%. Z danych tych wynika, że najwyższą dynamikę wzrostu HDI odnotowano w naszym regionie paradoksalnie tuż przed przystąpieniem do Unii Europejskiej. W kolejnych latach tempo wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie opolskim zdecydowanie osłabło. W innych regionach Polski tempo wzrostu HDI było niemal stałe i w latach 2005–2009 nie przekraczało 1%.

Wnioski

1. W latach 2003–2007 rozkłady wskaźnika HDI w regionach Polski charakteryzują się bardzo małymi wartościami współczynnika zmienności, co świadczy o niewielkim zróżnicowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego tych regionów.

2. Region opolski zdecydowanie odbiega od najlepiej rozwiniętych regionów w Polsce pod względem oficjalnego wskaźnika dochodu przypadającego na mieszkańca.
3. W latach 2005–2007 następował systematyczny spadek regionu opolskiego w rankingu obrazującym rozwój polskich regionów na podstawie wskaźnika HDI.
4. Występuje wyraźna tendencja wzrostowa wskaźnika HDI we wszystkich regionach Polski. Dynamika obserwowanych zmian HDI w latach 2003–2007 była największa w regionie opolskim. Jednak w większości regionów Polski była ona niemal stała i bardzo niewielka.
5. Tuż po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, tzn. latach 2004–2007, tempo wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie opolskim mierzone wskaźnikiem HDI zdecydowanie osłabło.
6. Rozwarstwienie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego polskich regionów mierzonego wskaźnikiem HDI w latach 2003–2007 pozostaje bez zmian.

Literatura

- T. Borys, B. Fiedor, *Operacjonalizacja i pomiar kategorii zrównoważonego rozwoju – przyczynek do dyskusji*, [w:] *Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań*, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcv/gus/Publ_rachunki_narodowe-wyb_prob_i_przyk_zastos.pdf [29.10.2009]
- Human Development Indices. A statistical update 2008*, United Nations Development Programme, New York 2008.
- E. Kusideł, *Poziom rozwoju regionów Polski po przystąpieniu do UE*, [w:] *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych*, Zeszyt naukowy 5a, Wyższa Szkoła Handlowa w Kielcach, Kielce 2007.
- R. Prochowicz, J. Śleszyński, *Wskaźnik trwałego dobrobytu ekonomicznego dla Polski w okresie 1990–2004*, [w:] *Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań*, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcv/gus/Publ_rachunki_narodowe-wyb_prob_i_przyk_zastos.pdf [29.10.2009]
- Raport o rozwoju społecznym POLSKA 2000*, <http://www.unic.un.org.pl/nhdr/2000/>
- Rocznik Statystyczny Województw*, Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa 2003.
- Rocznik Statystyczny Województw*, Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa 2004.
- Rocznik Statystyczny Województw*, Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa 2005.
- Rocznik Statystyczny Województw*, Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa 2006.

Rocznik Statystyczny Województw, Zakład Wydawnictw Statystycznych GUS, Warszawa 2007.

P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia 1*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

M.G. Woźniak, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.

Die Entwicklung der Oppelner Woiwodschaft nach dem Beitritt zur Europäischen Union in Blickpunkt der Untersuchungen

Im Beitrag wurde eine Bewertung der polnischen Regionen, mit besonderer Berücksichtigung der Oppelner Woiwodschaft im Bereich der wirtschaftlich-sozialen Entwicklung auf der Basis des Indexes der menschlichen Entwicklung – HDI (engl. Human Development Index) vorgenommen. Zur Bestimmung des Indexes wurde eine originelle Methode, die bei den Arbeiten des United Nations Development Programme (UNDP) verwendet wird, eingesetzt. Gemäß dieser Methodologie wurden drei Lebensbereiche der Bewohner der polnischen Woiwodschaften bewertet und zwar: Gesundheit, Edukation und Einkommen. In der Bewertung wurden die Variablen verwendet, die von GUS (Statistisches Hauptamt) und EUROSTAT zur Verfügung gestellt werden. Die Analyse der regionalen Indexwerte HDI wurde in den Jahren 2003-2007 vollzogen. Es ermöglichte die Dynamik der sich vollziehenden Veränderungen im Bereich der wirtschaftlich-sozialen Entwicklung in den polnischen Regionen unmittelbar nach dem Beitritt zur EU zu beobachten und entsprechende Schlüsse zu ziehen.

Rozvoj opolského vojvodství po vstupu do Evropské unie ve světle výzkumů

V příspěvku se autor zaměřil na hodnocení polských regionů, zvláště pak na opolské vojvodství, v oblasti úrovně společensko-hospodářského rozvoje na základě indexu lidského rozvoje – HDI (angl. Human Development Index). Pro vymezení indexu HDI byla aplikována původní metodologie užívaná v pracích United Nations Development Programme (UNDP), přizpůsobená úrovni regionálních výzkumů. V souladu s touto metodologií byly hodnoceny tři základní sféry života obyvatel polských vojvodství: zdraví, vzdělávání a příjmy. V hodnocení byly využity proměnné, jejichž statistické hodnoty poskytuje polský GUS a EUROSTAT. Analýza hodnoty regionálních indexů HDI proběhla v letech 2003–2007. Výzkum tak umožnil nejen sledovat dynamiku probíhajících změn v oblasti společensko-hospodářského rozvoje v jednotlivých regionech Polska bezprostředně po vstupu do Evropské Unie, ale také vyvodit odpovídající závěry.

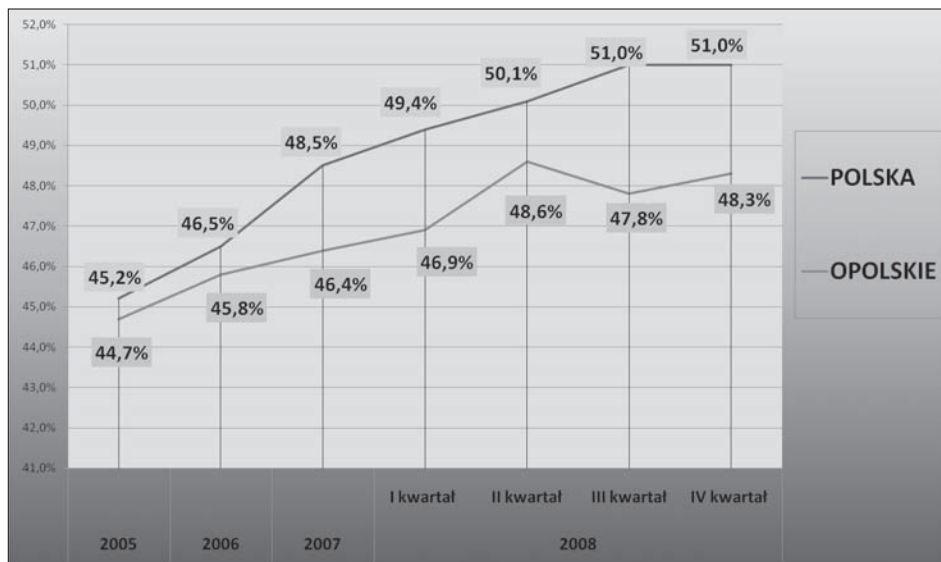
Dariusz Rajchel

Struktura funkcjonalna miast województwa opolskiego po wejściu Polski do Unii Europejskiej

Przystąpienie w 2004 roku Polski w struktury Unii Europejskiej wiązało się z otwarciem wielu istotnych dziedzin związanych z rozwojem społecznym, gospodarczym, infrastrukturalnym, politycznym. Istotnym zagadnieniem było i nadal pozostaje pozyskiwanie środków finansowych z funduszy europejskich i przeznaczanie ich na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej i infrastrukturalnych poszczególnych regionów. Z przeznaczonych dla Polski środków finansowych Unii Europejskiej korzystało i nadal korzysta wielu beneficjentów co można było zaobserwować w uruchamianiu m.in. małych i średnich przedsiębiorstw, rozwoju infrastruktury technicznej przez budowanie nowych wodociągów, kanalizacji sanitarnej i deszczowej, oczyszczalni ścieków, remont dróg i mostów *etc.*, podnoszenia kwalifikacji zawodowych w formie kursów, szkoleń czy studiów podyplomowych organizowanych przez różne instytucje oświatowo-edukacyjne i uczelnie wyższe. Odbiorcami środków finansowych były i są określone grupy docelowe do których można zaliczyć np. przedsiębiorców, rolników, bezrobotnych, nauczycieli, uczniów i studentów i innych. Przez pozyskanie środków finansowych i ich wykorzystaniu powinny one w istotny sposób wpłynąć na zmiany jakie dokonywały się i dokonują w przestrzeni społeczno-gospodarczej oraz funkcjonalnej. Wszelkie podjęte działania przyczyniające się na rozwój poszczególnych regionów powinny w istotny sposób wpłynąć na przemiany struktury funkcjonalnej badanych obszarów.

Celem artykułu jest ukazanie zmian jakie dokonały się w strukturze funkcjonalnej miast województwa opolskiego w oparciu o strukturę pracujących według trzech sektorów w latach 2003–2007. Dodatkowo materiał został uzupełniony o jednostki gospodarcze zarejestrowane w rejestrze regon i prowadzone przez osoby fizyczne w miastach województwa opolskiego oraz o wskaźniki koniunktury gospodarczej za kwiecień 2009 roku opublikowane przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.

Na podstawie badań przeprowadzonych przez Urząd Statystyczny w Opolu w 2009 roku w oparciu o Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności można stwierdzić, że wskaźnik zatrudnienia ogółem w latach 2005–2008 w województwie opolskim w porównaniu do Polski był stosunkowo dobry co obrazuje rysunek 1.

Rysunek 1. Wskaźnik zatrudnienia ogółem lata 2005–2008

Źródło: BAEL-2008 w woj. opolskim Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2009.

Dodatkowo na podstawie tych samych danych można zauważyć, że sukcesywnie z roku na rok w miastach województwa opolskiego odnotowywano wyraźne zmiany w strukturze pracujących według trzech sektorów gospodarki. Dopiero od 2003 roku struktura pracujących według trzech sektorów gospodarki w miastach województwa opolskiego ustabilizowała się i wynosi odpowiednio około 60% ogółu pracujących w usługach, 40% w przemyśle, sektor pierwszy w zależności od

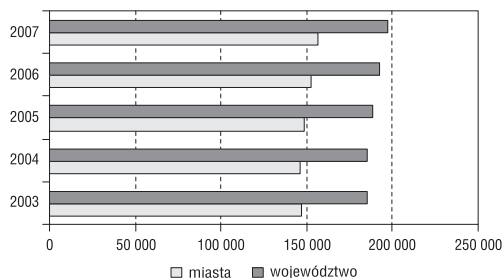
Tabela 1. Struktura pracujących w miastach województwa opolskiego wg trzech sektorów w latach 2003–2007

Rok	Sektor I Rolnictwo	Sektor II Przemysł i budownictwo	Sektor III Usługi
2003	0,9	39,8	59,3
2004	1,0	39,0	60,0
2005	0,9	38,7	60,4
2006	1,0	38,4	60,6
2007	0,9	39,1	60,0

Źródło: opracowanie własne wg danych statystycznych Urzędu Statystycznego w Opolu.

danego roku kształtuje się na poziomie około 1 %. Nie jest to zaskoczeniem, że największy udział posiada sektor trzeci gdyż jest to zgodne z zachodzącą tendencją w skali ogólnopolskiej. Jest to spowodowane m.in. skutkiem zjawisk towarzyszących procesowi transformacji i jednocześnie wyrazem procesu odchodzenia od miast industrialnych. Strukturę pracujących w miastach województwa opolskiego w trzech sektorach gospodarki w latach 2003–2007 przedstawia tabela 1.

W województwie opolskim odnotowuje się systematyczny wzrost pracujących w gospodarce narodowej. W 2007 roku w województwie pracowało 197 345 osób z tego w miastach 156 192 osób. Sytuację tę obrazuje rysunek 2.

Rysunek 2. Pracujący w gospodarce narodowej w latach 2003–2007 w województwie opolskim i w miastach badanego województwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Urzędu Statystycznego w Opolu.

W końcu 2007 roku w województwie opolskim największy odsetek pracujących zanotowano w Opolu (20,8%) i w powiecie nyskim (11,5%), a najmniejszy w powiecie namysłowskim (3,9%) i głubczyckim (4,9%). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców liczba pracujących w województwie opolskim, wynosiła 232 osoby. Najwyższą wartość tego wskaźnika zanotowano w Opolu (395 pracujących). Opolskie podobnie jak większość regionów w kraju cechuje się niskim wskaźnikiem pracujących w gospodarce narodowej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców¹.

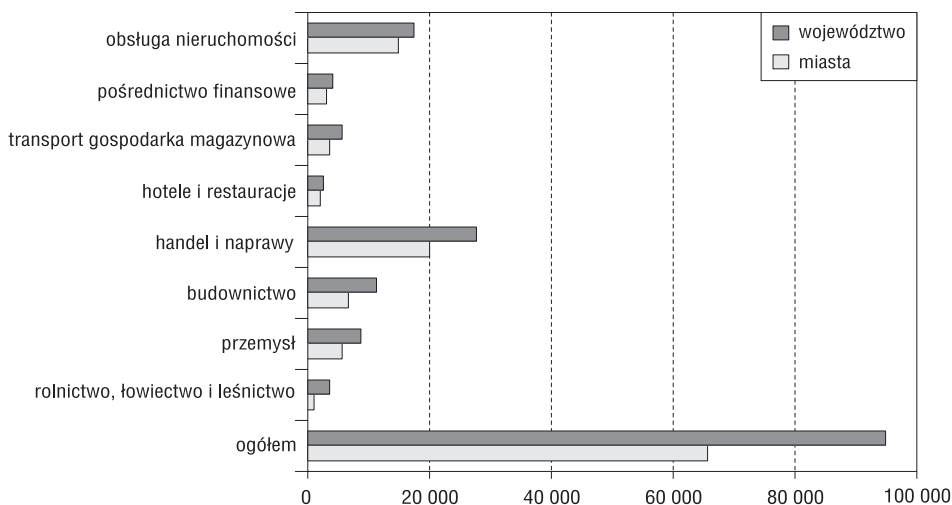
W województwie opolskim w 2007 roku osoby te zatrudnione były w około 95 tys. podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze Regon w tym około 66 tys. w miastach oraz około 70 tys. jednostek gospodarczych prowadzonych przez osoby fizyczne w tym około 47,5 tys. w badanych miastach.

Analizując podmioty gospodarcze według wybranych sekcji w województwie i w miastach województwa opolskiego można zauważyć, że najwięcej podmiotów jest zarejestrowanych w handlu i naprawach, następnie w obsłudze nieruchomości, czyli w sektorze trzecim – usługowym. Sytuację tę w 2007 roku przedstawia rysunek 3.

Sytuację podobną przedstawia struktura podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby fizyczne w 2007 roku. Osoby te w 2007 roku w województwie opolskim mają według danych statystycznych uruchomione ponad 71 tys. jednostek gospodarczych przy czym w samych miastach jest ich ponad 47,5 tys.

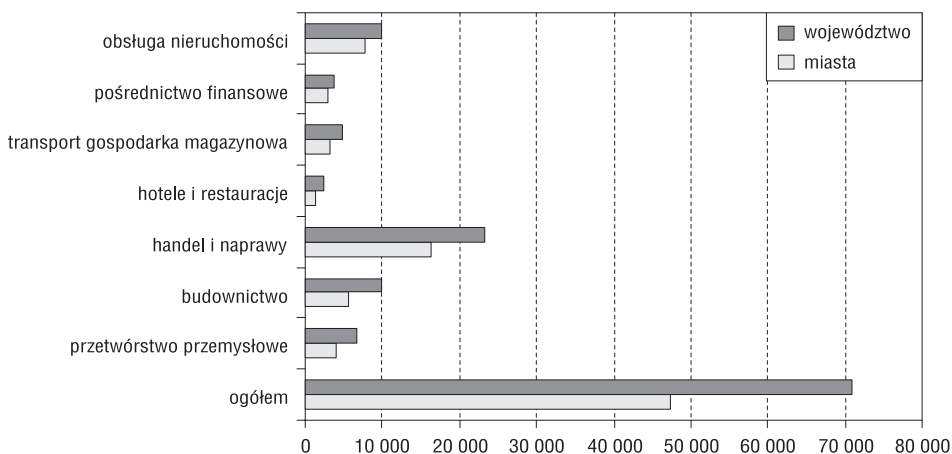
Najwięcej jednostek funkcjonuje w handlu i naprawach oraz w obsłudze nieruchomości czyli w sektorze trzecim. Sektor ten jest sektorem w którym stosunkowo łatwo i szybko można powołać jednostki gospodarcze przy stosunkowo małych nakładach finansowych. W województwie opolskim osoby fizyczne prowadzą działalność gospodarczą w różnych sekcjach gospodarki które przedstawia rysunek 4 .

¹ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego lata 1998–2007 i I półrocze 2008r., Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej, Opole 2008, s. 41.

Rysunek 3. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg wybranych sekcji w 2007 w województwie opolskim

Źródło: Opracowanie własne wg danych statystycznych za: *Województwo opolskie 2008*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2008.

Rysunek 4. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wg wybranych sekcji w 2007 roku w województwie opolskim

Źródło: Opracowanie własne wg danych statystycznych za: *Województwo opolskie 2008*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2008.

Szansą założenia własnej działalności gospodarczej czyli samozatrudnienie najczęściej osób bezrobotnych z województwa opolskiego było organizowanie przez Powiatowe Urzędy Pracy w ramach środków finansowych Unii Europejskiej różnego rodzaju szkoleń i kursów.

Wszelkie inicjatywy podejmowane przez urzędy pracy czy inne instytucje dotyczące podniesienia kwalifikacji zawodowych, przekwalifikowania osób w wieku produkcyjnym do wykonywania innych prac było możliwe m.in. przez pozyskanie środków finansowych w ramach np. priorytetu 2 „Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach” działanie 2.5 „Promocja przedsiębiorczości”. Wsparcie w ramach tego projektu miało charakter kompleksowy zawierający zarówno elementy szkolenia, poradnictwa, jak również wsparcia finansowego w postaci jednorazowej dotacji inwestycyjnej oraz wsparcia pomostowego. W ramach projektu beneficjent nabył podstawową wiedzę i umiejętności niezbędnych do zaplanowania, założenia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Z grupy uczestników zostały wybrane i zakwalifikowane osoby do dalszego etapu dotyczącego objęcie ich indywidualnym doradztwem w zakresie sporządzania biznes-planu.

Założeniem tego projektu również było to, że beneficjent ostateczny, który w trakcie trwania projektu zdecydował się założyć własną działalność gospodarczą mógł również korzystać z indywidualnych konsultacji biznesowych w formie coachingu (czyli osoby posiadającej doświadczenie w danej sferze działalności gospodarczej). Dodatkowo na przygotowanie wniosku o wsparcie pomostowe oraz wniosku o dotację inwestycyjną. Z programu tego skorzystały m.in. osoby zainteresowane z powiatu brzeskiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, prudnickiego czy krapkowickiego.

Wszelkiego typu projekty skierowane dla małych i średnich przedsiębiorstw czy mikroprzedsiębiorstw są jedną z wielu form pozyskania wiedzy m.in. z rozwijania umiejętności interpersonalnych, organizacyjnych, menedżerskich oraz umiejętności prowadzenia własnej działalności gospodarczej i jej dostosowania do potrzeb rynku oraz środków finansowych na uruchomienie własnej firmy.

Inna grupą docelową były również osoby pochodzące z terenów wiejskich i miast do 20 tys. mieszkańców gdzie osoby zainteresowane mogły w formie udziału w różnego rodzaju szkoleniach i kursach, uzyskać uprawnienia z zakresu np. spawania gazowego i metodą MAG, operatora wózków jezdniowych, pracownika hurtowni, księgowości komputerowej, sprzedawcy z obsługą kas fiskalnych, obsługi komputerów czy uzyskanie prawa jazdy kat „C i CE”.

Są to przykładowe programy jakie były realizowane w ramach poszczególnych miast, gmin, powiatów czy regionów województwa opolskiego. Różnorodne programy są skierowane do różnych grup docelowych umożliwiających podniesienie kwalifikacji czy przekwalifikowanie się oraz dla rozwoju już istniejących firm czy gospodarstw rolnych².

Fundusze unijne przyczyniły się w istotnym stopniu do rozwoju społeczno-gospodarczego badanego województwa z podziałem na poszczególne jednostki administracyjne w tym miasta.

W związku z tak ukształtowaną sytuacją pod względem pracujących i liczby podmiotów gospodarczych zarówno zarejestrowanych w rejestrze regon czy prowadzonych przez osoby fizyczne można domniemywać, że struktura funkcjonalna miast województwa opolskiego będzie usługowa. W celu określenia struktury funkcjonalnej miast województwa opolskiego wykorzystano maksymalne i minimalne proporcje zatrudnienia w sektorach ekonomicznych i kryteriach zaproponowanych przez M. Jerczyńskiego³.

Przy zastosowaniu tych kryteriów miasta województwa opolskiego wykazują następujące typy funkcjonalne co obrazuje tabela 2.

Ze względu na sytuację społeczno-gospodarczą województwa, a tym samym i miast badanego regionu można stwierdzić, że widocznych zmian w typologii funkcjonalnej w przeciągu 5 lat od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej nie odnotowano.

Na 35 miast województwa opolskiego 5 miast przez cały okres badawczy posiada przemysłowy charakter są nimi Dobrodzień, Kolonowskie, Praszka, Zawadzkie, Zdzieszowice. Natomiast Kluczbork, Leśnica, Nysa, Opole, Prószków, i Strzelce Opolskie utrzymują typ usługowy. Również 6 miast województwa opolskiego utrzymuje typ usługowo-przemysłowy. Pozostałe miasta odnotowały zmianę typu funkcjonalnego polegającą na przejściu z miasta usługowego i usługowo-przemysłowego lub przemysłowych i przemysłowo-usługowego w miasto usługowe np. Buczyna, Lewin Brzeski, Olesno, Ozimek, Paczków. Kilka miast badanego regionu powróciło do swojej pierwotnej funkcji jak Biała czy Brzeg.

Reasumując uzyskane wyniki można stwierdzić, że w wyniku wejścia Polski do Unii Europejskiej radykalnych zmian w strukturze funkcjonalnej miast województwa opolskiego nie zaobserwowano. W latach 2003–2007 w miastach badanego województwa i wytycznych zaproponowanych przez M. Jerczyńskiego ukształtowały się następujące typy funkcjonalne miast które ukazuje tabela 3.

Na podstawie uzyskanych danych z tabeli 3 wynika, że najwięcej w 2007 roku było miast o typie usługowo-przemysłowym oraz usługowym. O typie funkcjonalnym miasta decyduje często jedna sekcja działalności gospodarczej lub lokalizacja dużej jednostki gospodarczej w granicach administracyjnych miasta. Przykładem

² Patrz szerzej publikacje M. Borkowska, A. Szoszkiewicz, *Opolskie w Unii, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2008 lub Podsumowanie ZPORR w województwie opolskim, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego i Opolski Urząd Wojewódzki, Opole 2008.*

³ M. Jerczyński, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast, Zagadnienia dominacji funkcjonalnej, w: Statystyczna charakterystyka miast – funkcja dominująca, Warszawa 1977, s. 29.*

Tabela 2. Typ funkcjonalny miast województwa opolskiego wg M. Jerczyńskiego w latach 2003–2007

Miasta	2003	2004	2005	2006	2007
Baborów	UR	U	U	U	UP
Biała	UP	U	U	U	UP
Brzeg	UP	U	UP	U	UP
Byczyna	UP	UP	UP	UP	U
Dobrodzień	P	P	P	P	P
Głogówek	U	UP	U	U	U
Głubczyce	U	UP	UP	UP	UP
Głuchołazy	UP	UP	UP	UP	UP
Gogolin	U	UP	U	U	U
Gorzów Śląski	PU	PU	UP	UP	UP
Grodków	UP	UP	UP	UP	UP
Kędzierzyn-Koźle	UP	UP	UP	UP	UP
Kietrz	UP	UP	UP	UP	UP
Kluczbork	U	U	U	U	U
Kolonowskie	P	P	P	P	P
Korfantów	U	U	UP	UP	UP
Krapkowice	P	PU	P	P	P
Leśnica	U	U	U	U	U
Lewin Brzeski	P	PU	P	U	PU
Namysłów	UP	PU	UP	PU	PU
Niemodlin	UP	U	U	U	U
Nysa	U	U	U	U	U
Olesno	U	U	U	U	UP
Opole	U	U	U	U	U
Otmuchów	PU	PU	P	PU	PU
Ozimek	P	P	P	P	PU
Paczków	PU	PU	PU	PU	UP
Praszka	P	P	P	P	P
Prószków	x	U	U	U	U
Prudnik	UP	UP	UP	UP	UP
Strzelce Opolskie	U	U	U	U	U
Ujazd	UP	UP	UP	U	UP
Wołczyn	UP	UP	UP	UP	UP
Zawadzkie	P	P	P	P	P
Zdzieszowice	P	P	P	P	P

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Liczba miast o ukształtowanym typie funkcjonalnym miast województwa opolskiego w latach 2003–2007

Typ	2003	2004	2005	2006	2007
Usługowo-rolniczy	1				
Przemysłowy	8	6	9	7	6
Przemysłowo-usługowy	3	6	1	3	4
Usługowy	10	12	12	15	10
Usługowo-przemysłowy	12	11	13	10	15
Razem	34	35	35	35	35

Źródło: opracowanie własne.

takich miast może być np. Korfantów w którym zlokalizowany jest największy na Śląsku Opolskim Zakład Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Zakład Sprzętu Ortopedycznego i Rehabilitacyjnego czy Zdieszowice w których funkcjonują Zakłady Koksownicze.

Według Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego w strukturze przestrzennej województwa można wyróżnić trzy podstawowe strefy funkcjonalne:

- strefę uprzemysłowienia i urbanizacji,
- strefę rolną,
- strefę rolno-leśną.

W obrębie poszczególnych stref występują obszary charakteryzujące się dominacją określonych funkcji gospodarczych tj. obszary:

- silnie uprzemysłowione z dużą koncentracją przedsiębiorstw produkcyjnych tworzących wyraźne ośrodki przemysłowe, w tym miasta: Kędzierzyn-Koźle, Opole, Nysa, Brzeg, Prudnik, Kluczbork, Krapkowice, Strzelce Opolskie, Zdieszowice, Ozimek, Zawadzkie, Głuchołazy, Praszka,
- rolniczo-przemysłowe, w których obok funkcji rolniczej istotne znaczenie ma funkcja przemysłowa związana z lokalizacją dużych zakładów produkcyjnych np. gminy: Dobrzeń Wielki, Gogolin, Tarnów Opolski, Tułowice, Bierawa,
- rolnicze, wspomagane pozostałymi funkcjami (leśnictwo, usługi) w których rolnictwo stanowi główne źródło dochodów i utrzymania ludności,
- gospodarki leśnej, gdzie prowadzone jest intensywne gospodarstwo wykorzystanie bogatych zasobów leśnych,
- rejonu turystyczne, w których dochody z obsługi turystyki stanowią istotną pozycję budżetów gminnych (rejon jezior Turawskich, rejon jezior Nyskiego i Otmuchowskiego, rejon Gór Opawskich)⁴.

⁴ Uchwała nr XLIX / 357 / 2002 z dnia 24 września 2002 r., Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego, Opole 2002, s. 35.

W tym samym dokumencie w strukturze hierarchiczno-funkcjonalnej⁵ wyróżnia się cztery poziomy ośrodków, przyjmując jako podstawowe kryterium funkcję obsługi. Są to:

- I poziom to ośrodek wojewódzki oraz główny ośrodek obsługi regionalnej obejmujący miasto Opole,
- II poziom to ośrodki subregionalne obejmujące miasta: Kędzierzyn-Koźle, Nysę, Brzeg i Kluczbork, spełniające ponadlokalne funkcje i obsługujące od dawna relatywnie duże obszary województwa.
- III poziom to ośrodki obsługi ponadlokalnej obejmujące miasta: Głubczyce, Krapkowice, Prudnik, Strzelce Opolskie, Namysłów, Olesno. Są to wykształcone ośrodki powiatowe posiadające strefy wpływów na zespoły kilku gmin. Miasta te zapewnią będą mieszkańcom obsługę w niezbędnym wymiarze usług ponadlokalnych i lokalnych w zakresie edukacji, zdrowia, pomocy społecznej, kultury, administracji, bezpieczeństwa publicznego, wymiaru sprawiedliwości, sportu i handlu.
- IV poziom to ośrodki obsługi lokalnej obejmujące pozostałe miasta i siedziby gmin wiejskich, które koncentrować będą obiekty i placówki usług podstawowych w zakresie szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego, ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, kultury, sportu i handlu.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wyróżniono również podstawowe funkcje ośrodków w oparciu o dominującą obecnie i przewidywaną w przyszłości funkcję. Przyjęto w nim następujący podział:

- 1 ośrodki wielofunkcyjne: Opole, Kędzierzyn-Koźle, Nysa, Brzeg, Namysłów, Olesno, Strzelce Opolskie, Prudnik, Krapkowice, Głubczyce, Wołczyn, Byczyzna, Gorzów Śląski, Praszka, Grodków, Lewin Brzeski, Niemodlin, Korfantów, Biała, Głogówek, Baborów, Kietrz, Leśnica, Ujazd.
- 2 ośrodki lokalne z rozwiniętą funkcją przemysłową: Zdieszowice, Ozimek, Dobrodzień, Kolonowskie, Zawadzkie, Gogolin oraz spośród ośrodków wiejskich: Dobrzeń Wielki, Tarnów Opolski i Tułowice.
- 3 ośrodki lokalne z rozwiniętą funkcją turystyczno-wypoczynkową: Głuchołazy, Otmuchów, Paczków oraz spośród ośrodków wiejskich: Turawa, Łubniany i Pokój.

Pozostałe ośrodki o dominującej funkcji rolniczej zaliczono do ośrodków podstawowych o możliwościach wielofunkcyjnego rozwoju.

Istotnym zagadnieniem jest również określenie obszarów powstawania nowych miejsc pracy nie tylko w skali województwa, ale całej Polski. Według

⁵ Uchwała nr XLIX / 357 / 2002 z dnia 24 września 2002 r., Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego*, Opole 2002, s. 86.

M. Boni największej nowych miejsc pracy powstanie w sektorze trzecim czyli usługach. Największe zapotrzebowanie na nowe miejsca pracy w perspektywie do 2025 roku będą wykazywały następujące sektory ukazane w tabeli 4.

Tabela 4. Największe obszary powstawania nowych miejsc pracy do 2025 roku

Sektory	Przyrost zatrudnienia 2001–2025 w tys. osób	% całego przyrostu zatrudnienia
usługi komputerowe	700	28,1
służba zdrowia	620	24,9
gastronomia i bary	345	13,9
doradztwo w zarządzaniu	220	8,4
przemysł wysokiej techniki	200	7,7
nauka B+R	170	6,8
hotele	160	6,4
szkolnictwo dla dorosłych	150	6,0
reklama i marketing	125	5,0

Źródło: M. Boni, *Przyszłość polskiego rynku pracy*, Warszawa 2008 za A. Karpiński, *Rynek pracy, ewolucja popytu na kwalifikacje*, Warszawa 2006.

Według danych Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową⁶ z kwietnia 2009 roku dotyczące badania koniunktury gospodarczej województw można zauważyć, że poprawia się nastrój wśród przedsiębiorców. Zjawisko to było widoczne już w marcu. Wskaźnik bieżącego klimatu koniunktury wyniósł w kwietniu –8,9 punktu, w marcu br wskaźnik ten uzyskał –19,6 punktu. Lepsze niż w marcu są też kwietniowe oczekiwania co do rozwoju sytuacji w kolejnych trzech miesiącach. Wskaźnik wyprzedzający koniunkturę wyniósł w kwietniu –6,0 punktów, a w marcu wynosił –11,2 punktu. Oznacza to, że przedsiębiorcy dostrzegają pierwsze symptomy poprawy i uważają, że koniunktura nie będzie się już dalej pogarszać.

Powodem poprawy ocen może być też „oswojenie” się przedsiębiorców z kryzysem – w badaniach koniunktury duże znaczenie mają subiektywne odczucia badanych, którzy kilka miesięcy temu mogli ulec „syndromowi paniki”. Kwietniowe wskaźniki koniunktury gospodarczej przedstawia tabela 5.

Poprawa nastrojów jest także widoczna w przekroju wojewódzkim – już w czterech przypadkach odnotowano pozytywne oceny koniunktury. Najlepiej swoją sytuację ocenili przedsiębiorcy z województwa lubelskiego, opolskiego i warmińsko-mazurskiego. Najgorzej z województwa łódzkiego i lubuskiego. Najbardziej

⁶ M. Peterlik, *Badanie koniunktury wojewódzkiej – wyniki z kwietnia 2009 r.*, www.ibngr.edu.pl, kwiecień 2009.

Tabela 5. Kwietniowe wskaźniki koniunktury gospodarczej dla całej Polski (skala -100/+100)

	Wskaźnik bieżącego klimatu koniunktury	Krótkookresowy prognostyczny wskaźnik koniunktury
Ogółem	- 8,9	- 6,0
Przemysł	- 10,1	- 7,7
Handel i usługi	- 7,8	- 3,2
Banki	- 7,8	- 7,5

Źródło: IBnGR.

optymistycznie w przyszłość patrzą przedsiębiorcy z województwa małopolskiego i lubelskiego a najwięcej pesymizmu odnotowano w województwie łódzkim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim. Wskaźniki koniunktury gospodarczej według województw z kwietnia 2009 roku ukazuje tabela 6.

Tabela 6. Kwietniowe wskaźniki koniunktury w województwach

Województwo	Wskaźnik bieżącego klimatu koniunktury	Krótkookresowy prognostyczny wskaźnik koniunktury
Lubelskie	11,0	20,2
Opolskie	7,3	8,0
Warmińsko-Mazurskie	4,8	-32,3
Podlaskie	0,6	-4,2
Kujawsko-Pomorskie	-2,5	10,3
Dolnośląskie	-2,9	8,9
Świętokrzyskie	-4,3	7,5
Pomorskie	-5,6	-2,4
Podkarpackie	-7,4	-14,8
Zachodniopomorskie	-7,8	15,8
Małopolskie	-11,0	27,7
Śląskie	-16,2	-27,4
Mazowieckie	-16,4	-23,5
Wielkopolskie	-19,0	-31,8
Lubuskie	-24,9	-26,6
Łódzkie	-46,2	-35,1

Źródło: IBnGR kwiecień 2009 roku.

Podsumowując powyższe badania można stwierdzić, że sytuacja społeczno-gospodarcza województwa opolskiego jest stosunkowo dobra. Sukcesywnie w regionie opolskim przybywa jednostek gospodarczych, najwięcej w sektorze trzecim usługowym, co powoduje, że powstają nowe miejsca pracy a tym samym zmniejsza się bezrobocie. Wskaźnik zatrudnienia ogółem w województwie opolskim w 2008 roku wykazywał stosunkowo stabilny poziom sięgający około 48%,

co plasuje badane województwo na stosunkowo wysokim miejscu w porównaniu do pozostałych województw. Potwierdzają to wyniki koniunktury gospodarczej opracowane przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Wiele osób uczestniczy w różnego rodzaju kursach i szkolenia finansowanych przez Unię Europejską co również w istotny sposób wpływa na poprawę sytuacji społecznej i podjęcie decyzji o samozatrudnieniu. Wiele jednostek gospodarczych zarówno osób fizycznych, jak i prawnych korzysta ze środków finansowych UE przeznaczonych na rozwój już istniejących jednostek lub uruchomienia nowych.

Wszystkie te czynniki w istotny sposób powinny wpłynąć na typ funkcjonalny miast badanego województwa. Niestety radykalnych zmian w strukturze funkcjonalnej miast nie odnotowano mimo, że najwięcej jest miast usługowo-przemysłowych i usługowych w regionie opolskim. Może to być wywołane zbyt krótkim okresem badawczym lub może to świadczyć o tym, że przemiany nie były tak radykalne jak w rzeczywistości albo przyjęta metoda w niewielkim stopniu odzwierciedla skalę przemian.

Literatura

- M. Boni, *Przyszłość polskiego rynku pracy*, Warszawa 2008.
- M. Borkowska, A. Szoszkiewicz, *Opolskie w Unii*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2008.
- M. Jerczyński, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast, Zagadnienia dominacji funkcjonalnej*, [w:] Statystyczna charakterystyka miast – funkcja dominująca, Warszawa 1977.
- M. Peterlik, *Badanie koniunktury wojewódzkiej – wyniki z kwietnia 2009 r. Podsumowanie ZPORR w województwie opolskim*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego i Opolski Urząd Wojewódzki, Opole 2008.
- Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego lata 1998–2007 i I półrocze 2008r.*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej, Opole 2008.
- Województwo opolskie 2005, Podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2005.
- Województwo opolskie 2006, Podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2006.
- Województwo opolskie 2007, Podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2007.
- Województwo opolskie 2008, Podregiony, powiaty, gminy*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2008.

Uchwała nr XLIX / 357 / 2002 z dnia 24 września 2002 r., Plan zagospodarowani przestrzennego województwa opolskiego, Opole 2002.

www.umwo.opole.pl

www.ibngr.edu.pl

Die funktionale Struktur der Städte in der Opperler Woiwodschaft nach dem Beitritt Polens zur Europäischen Union

Das Ziel des Beitrags ist die Darstellung der Veränderungen, welche sich in der funktionalen Struktur der Städte in der Opperler Woiwodschaft vollzogen haben. Die Veränderungen in der wirtschaftlich-sozialen Struktur und der Beitritt zur EU sollten einen wesentlichen Einfluss auf die funktionale Struktur der Städte der untersuchten Woiwodschaft haben. Die angeführten Statistiken lassen keine radikalen Veränderungen anerkennen, die gleichzeitig einen Einfluss auf die funktionale Struktur haben könnten. Man kann einen Anstieg der Beschäftigungsquote im dritten Sektor, also im Bereich der breit verstandenen Dienstleistungen beobachten. Darüber hinaus sind die meisten wirtschaftlichen subjekte im Handels- und Reparaturbereich sowie im Immobilienbereich – also im dritten, im Dienstleistungsbereich, registriert. Dies stimmt mit der gesamt-polnischen Skala überein. Im Hinblick auf die wirtschaftlich-soziale Situation der Woiwodschaft, wie auch auf die der Städte der untersuchten Region, kann man feststellen, dass keine sichtbaren Veränderungen in der funktionalen Typologie im gesamten Zeitraum der fünf Jahre seit dem Beitritt zur EU verzeichnet wurden. Im Raumordnungsplan der Woiwodschaft wurden die Funktionen der Städte auf Mehrzweckzentren und lokale Zentren mit einer Industrie- bzw. Touristik- und Erholungsfunktion festgelegt. Die übrigen Zentren mit einer dominierenden landwirtschaftlichen Funktion rechnete man zu den Basiszentren mit der Möglichkeit einer Mehrzweckentwicklung an.

Funkční struktura měst opolského vojvodství po vstupu Polska do Evropské unie

Cíl předkládaného příspěvku spočívá v prezentaci změn, k jakým došlo ve funkční struktuře měst opolského vojvodství. Probíhající změny ve společensko-hospodářské struktuře spolu se vstupem Polska do Evropské unie by měly mít podstatný vliv na funkční strukturu měst zkoumaného vojvodství. Na základě prezentovaných statistických údajů nejsou patrné radikální změny, jež by měly také vliv na funkční strukturu. Patrný je pouze nárůst zaměstnanosti v třetím sektoru, čili široce chápané oblasti služeb, tedy trend shodný s tendencemi v celopolském měřítku. Navíc se největší počet registrovaných subjektů rekrutuje právě z třetího sektoru – z oblasti obchodu, opravárenství a podnikání na reálním trhu. S ohledem na společensko-hospodářskou situaci vojvodství a měst zkoumaného regionu lze konstatovat, že evidentní změny ve funkční typologii na pozadí 5 let od vstupu Polska do Evropské unie nejsou patrné. V územněsprávních plánech opolského vojvodství byly vymezeny základní funkce měst jako dominantních a v budoucnu stále se rozšiřující center s multifunkční, lokální, rozvinutou průmyslovou nebo turisticko-rekreační funkcí. Zbývající centra s dominantní zemědělskou funkcí byla zařazena mezi základní centra s možností multifunkčního rozvoje.

Sabina Kauf

Kooperacja jako nowe narzędzie marketingowo-logistycznej strategii rozwoju regionu na przykładzie województwa opolskiego

Pięć lat Polski w strukturach Unii Europejskiej skłania do refleksji nad korzyściami, jakie wiążą się z członkowstwem. Jedną z nich jest umocnienie pozycji regionów¹ jako gospodarczych i politycznych podmiotów polityki strukturalnej². Integracja ta doprowadziła do powstawania szeregu form obecności regionów w stosunkach międzynarodowych³. Obecność ta przejawia się m.in. w kooperacjach zawiązywanych przez władze samorządowe z partnerami zagranicznymi. Idea tworzenia kooperacji stanowi obecnie jedno z najistotniejszych źródeł przewagi konkurencyjnej, a organizowanie sieci partnerskich wokół wspólnie opracowanego celu stanowi najpoważniejsze wyzwanie współczesnych gospodarek regionalnych⁴.

Istotną korzyścią integracji europejskiej jest możliwość korzystania z unijnych środków finansowych. Wykorzystanie środków pomocowych wymaga niejednokrotnie kooperacji z podmiotami prywatnymi (partnerstwo publiczno-prywatne). Partnerstwo takie stanowi przede wszystkim szansę na rozwiązanie trudności w sferze infrastruktury. Mamy tu na myśli budowę dróg i obiektów użyteczności publicznej, czy działania dotyczące ochrony środowiska. Kooperacje takie nie są jednak proste. Wymagają, obok zaangażowania finansowego, zmiany sposobu myślenia pracowników organów samorządowych. Wymuszają również precyzyjne określenie korzyści z niej płynących. Kooperacja taka pozwala jednak na

¹ Ponieważ w Polsce województwo jest jedynym podmiotem zdolnym kształtować politykę regionalną, w niniejszym opracowaniu pojęcie region i województwo będą traktowane jako synonimy.

² W Unii Europejskiej regiony reprezentowane są przez Komitet Regionów.

³ W literaturze stosunki te określane są mianem paradyplomacji, która oznacza zdecentralizowaną działalność jednostek terytorialnych oraz współpracę między nimi.

⁴ T. Markowski, *Zarządzanie rozwojem miast*, Warszawa 1999, s. 195.

zaprojektowanie relacji między władzami a potencjalnymi partnerami. Jest także istotnym kryterium oceny zarówno profesjonalizmu samorządowców jak i ich orientacji marketingowo-logistycznej.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie różnorodności działań regionu opolskiego w sferze współpracy międzynarodowej, a także wykorzystania współrealizacji projektów przez organizacje prywatne i publiczne m.in. w zakresie rozwoju infrastruktury. Zostanie tutaj wskazana istotna rola funduszy unijnych.

Kooperacja jako strategia wzrostu konkurencyjności regionu

Strategie kooperacji⁵ znajdują zastosowanie w odniesieniu do jednostek przestrzennych, nie dysponujących odpowiednimi marketingowo-logistycznymi potencjałami rozwojowymi, które pozwoliłyby uzyskać zdecydowaną przewagę konkurencyjną⁶. Przy czym pod pojęciem kooperacji rozumieć należy dobrowolną, często związaną umowami, współpracę samodzielnych jednostek gospodarczych, która przyczynia się do poprawy poziomu oferowanych świadczeń i umocnienia pozycji konkurencyjnej regionu.

W rozpatrywanym przez nas aspekcie, kooperacja między regionami może być traktowana jako antonim walki konkurencyjnej. Walka ta obecnie stale się nasila. Niemniej jednak istotne jest zachowanie odpowiednich proporcji pomiędzy konkurencją a kooperacją. Zbyt silne konkurowanie jednostek terytorialnych może doprowadzić do negatywnych skutków, a nawet pogorszyć pozycję regionu. Wśród najistotniejszych konsekwencji negatywnych wymienić możemy⁷:

- pierwszeństwo narzędzi i systemów technicznych przed kapitałem ludzkim i organizacjami działającymi na rzecz jednostki (upodmiotowienie człowieka jako producenta i konsumenta);
- prymat krótkookresowego rozpatrywania kosztów prowadzący do nieracjonalnego kształtowania podaży (nadprodukcja lub niedobory);
- zmniejszenie konkurencyjności rynków narodowych na rzecz wzrostu przewagi finansowej i przemysłowej na poziomie globalnym, co prowadzi do rozwoju globalnych oligopoli;
- nasilenie się różnic między regionami w zakresie dostępu do innowacji (przewaga bogatych nad biednymi);

⁵ G. Olesch, *Kooperation*, in: *Handwörterbuch des Marketing*, Tietz B. (Hrsg.), Stuttgart 1995, S. 1273.

⁶ H. Meffert, *Städtemarketing – Pflicht*, „Stadtvisionen, Stadtstrategien und Städtemarketing in der Zukunft” 1989, S. 275.

⁷ *Granice konkurencji. Grupa Lizbońska*, Warszawa 1996, s. 148.

- dewastacja środowiska naturalnego pomimo możliwości stymulowania poszukiwania nowych produktów i działań proekologicznych;
- wzrost jednostkowej i zbiorowej agresywności oraz zahamowanie rozwoju solidarności i dialogu między ludźmi i społeczeństwami;
- zmniejszenie możliwości organizacji publicznych i demokracji przedstawicielskiej na poziomie przedsiębiorstwa, regionu, kraju i świata.

Tym negatywnym konsekwencjom konkurencji między regionami może zapobiec odpowiedni stopień i intensywność związków kooperacyjnych. Związki takie mogą pozytywnie wpływać zarówno na rozwój społeczno-gospodarczy regionów oraz ułatwiać osiąganie efektów synergicznych. Korzyści te odzwierciedla teoria kosztów komparatywnych, która wyjaśnia mechanizm obustronnie korzystnej międzynarodowej wymiany handlowej⁸. Zgodnie z tą teorią kooperacja może przynieść korzyści wszystkim partnerom, a nie tylko jednej ze stron.

Podstawowym motywem podejmowania współpracy kooperacyjnej pomiędzy dwoma lub więcej regionami jest dążenie do generowania korzyści z wykorzystaniem efektów synergicznych. Mogą one być wynikiem zastosowania wspólnych działań marketingowych i logistycznych⁹ przy realizacji indywidualnych celów partnerów kooperacyjnych. Dodać należy, że przestrzenny kontekst organizowania i realizowania wspólnych przedsięwzięć powinien zakładać jednoznaczne rozróżnienie współpracy między obszarami sąsiadującymi oraz regionami nie sąsiadującymi ze sobą.

Realizacja strategii kooperacji pomiędzy obszarami nie przyległymi dotyczy planowania, w świadomości odbiorców, określonego terytorium, o takich samych charakterystykach strukturalnych. Przykładem może być współpraca województwa opolskiego z regionem ołomunieckim, która dla wszystkich zainteresowanych jest istotna z punktu widzenia istotnego potencjału turystycznego. Region ołomuniecki stwarza wielorakie możliwości uprawiania wszelkich form rekreacji. Jest regionem o bogatej kulturze i tradycjach folklorystycznych. Jednym z głównych celów współpracy jest planowanie i realizacja projektów infrastrukturalnych, a także wzajemna promocja współpracy, szczególnie z krajami Unii Europejskiej. We współpracy tej aktywnie wykorzystywane są instrumenty unijne, jak np. polsko-czeski program współpracy transgranicznej¹⁰.

W przypadku, regionów przylegających do siebie, realizacja strategii kooperacji sprowadza się to tego, że wszystkie współpracujące ze sobą regiony są nośnikami (realizatorami) jednej, wspólnie opracowanej koncepcji rozwoju. Oznacza to,

⁸ W. Stankiewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 2000, s. 171.

⁹ H. Raffee, W. Fritz, K.-P. Wiedmann, *Marketing für öffentliche Betriebe*, Stuttgart, 1994, S. 146.

¹⁰ www.umwo.opole.pl [24.07.2009, godz. 22.14].

że jedynie w drugim przypadku mówić możemy o realizacji strategii kooperacji w szerokim ujęciu, oznaczającej współuczestnictwo wszystkich zainteresowanych w opracowywaniu i realizacji strategii rozwoju.

Tutaj przykładem może być utworzenie Euroregionu Pradziad. Jest to najmniejszy Euroregion w Polsce, jednak o dużym kapitale rozwojowym. W skład Euroregionu wchodzi 18 gmin województwa opolskiego i gminy z trzech powiatów czeskich. Celem współpracy jest budowanie długofalowej polityki sprzyjającej rozwojowi tego euroregionu, natomiast szczegółowe przedsięwzięcia są realizowane nie tylko przez samorząd wojewódzki, ale również przez podmioty gospodarcze i inne organizacje zlokalizowane w obydwu regionach. Głównym celem współpracy jest przede wszystkim rozwój kontaktów międzyludzkich, a także współpracy gospodarczej, kultury i turystyki. Kooperacja między wspomnianymi regionami realizowana jest na podstawie wspólnych projektów gospodarczych i komunalnych, współpracy w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego, rozbudowy infrastruktury przejść granicznych, podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców i zmniejszanie bezrobocia, wymiana grup naukowych, sportowych, kulturalnych, młodzieży i dzieci, rozwój turystyki, ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego, a także zwalczania klęsk żywiołowych i ekologicznych¹¹.

Celem kooperacji zawiązywanych między regionami przyległymi jest wyrównywanie warunków życia w regionach partnerskich i ich uatrakcyjnienie dla podejmowania działalności gospodarczej. Z marketingowego punktu widzenia niezmiernie ważnym elementem kooperacji międzyregionalnej jest wyprofilowanie poszczególnych obszarów funkcjonalnych (np. turystyki) i stworzenie odpowiedniej sieci współpracy.

Kooperacja międzyregionalna istotna jest również z punktu widzenia logistycznego. W tym aspekcie przejawiać się ona powinna w poszukiwaniu efektów synergicznych wynikających z lokalizacji regionów wzdłuż istotnych węzłów komunikacyjnych czy korzystania z wspólnych centrów logistycznych, zlokalizowanych w punktach węzłowych.

Atutem logistycznym województwa opolskiego jest jego lokalizacja na trasie korytarza transeuropejskiego Bruksela-Kijów. Położenie na granicy transeuropejskiej sieci transportu sprawia, że region opolski stanowi swego rodzaju pomost pomiędzy wschodem i zachodem.

Kooperacje powinny zagwarantować również przestrzeganie zasady zrównoważonego rozwoju ekologicznego, realizowanego przez wsparcie transportu alternatywnego i kombinowanego, modernizację sieci kolejowej, stosowną rozbudowę dróg wodnych. Istotne jest również stworzenie niezawodnego zarządzania

¹¹ www.europradziad.pl [22.07.2009, godz. 16.35].

ruchem, a także stworzenie warunków dla poprawy dostępności regionów dla określonych grup odbiorców.

Rozpatrując zagadnienia kooperacji należy wspomnieć również o partnerstwie z innymi organami publicznymi jak i wyspecjalizowanymi jednostkami gospodarczymi¹². W tym przypadku władze regionalne powinny określić warunki na jakich będzie realizowane przedsięwzięcie.

Zinstytucjonalizowana współpraca organów samorządowych z organizacjami prywatnymi prowadzi do wzrostu efektywności podejmowanych działań. Przejawia się to dla przykładu w możliwości zastosowania nowoczesnych metod zarządzania, zabezpieczeniu finansowym inwestycji, a także polepszeniu image regionu. Współpraca z organizacjami prywatnymi niesie ze sobą jednak pewne ryzyko, które wynika z rozbieżności celów. Podmioty prywatne dążą w oczywisty sposób do generowania zysków. Dla samorządów najważniejsze jest generowanie zadowolenia beneficjentów i dlatego usatysfakcjonowane są rozwiązaniami, gwarantującymi jedynie pokrycie kosztów¹³.

Partnerstwo publiczno-prywatne¹⁴ oparte jest na umowie współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego, służącej wykonaniu zadania publicznego. Może ono mieć charakter krótkookresowy, funkcjonalny. Może być także długookresowe i wówczas przejawia się w tworzeniu aliansów strategicznych. Partnerstwo krótkookresowe obejmuje świadczenie usług pożytku publicznego przez podmioty prywatne¹⁵. Forma ta stanowi najczęściej instrument rozwoju infrastruktury.

Partnerstwo takie dzięki funduszom prywatnym czy unijnym oraz transferowi technologii z sektora prywatnego do publicznego umożliwia podniesienie jakości usług. Wymusza także optymalizację podziału ryzyka między partnerów. Charakterystyczną cechą partnerstwa jest proporcjonalne do zaangażowania rozłożenie korzyści finansowych, płynących z danego przedsięwzięcia i ryzyka związanego z jego realizacją¹⁶.

Zakres wykorzystania współpracy z podmiotami prywatnymi wynika z tzw. wskaźnika korzyści (*value for money*), który w uproszczeniu wyraża uzyskaną

¹² J. Olejniczak, *Przedsięwzięcia publiczno-prywatne samorządu terytorialnego*, [w:] *Problemy zarządzania w działalności samorządu terytorialnego*, Dolata S. (red.), Opole 2002, s. 205.

¹³ H. Lutz, *Stadtentwicklung als unternehmerische Herausforderung und Aufgabe*, [in:] *Der Städtetag*, Nr. 12, 1988, S. 802.

¹⁴ Partnerstwo publiczno-prywatne jest rozwiniętą formę inwestowania w sektor publiczny w większości krajów świata. W Polsce forma ta dopiero zaczyna się rozwijać.

¹⁵ K. Munkelt, *Mehr Markt weniger Stadt*, [in:] „Absatzwirtschaft“, Nr. 1 1996, S. 31.

¹⁶ J. Olejniczak, *Przedsięwzięcia publiczno ...*, *op. cit.*, s. 205.

przez region wartość dodaną. W rezultacie realizacja partnerstwa publiczno-prywatnego powinna mieć miejsce jedynie wtedy, kiedy przyniesie korzyści w porównaniu z realizacją tego samego celu samodzielnie. Podejmując decyzję o zawarciu współpracy władze samorządowe nie powinny kierować się ofertami proponującymi minimalny czas i koszt. Wówczas korzyści mogą być krótkotrwałe. Celowe jest oparcie się raczej na wartości rzeczywistej. Na nią składają się zarówno elementy finansowe, społeczno-ekonomiczne, operacyjne jak i jakościowe.

Aby realizowane w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego projekty mogły przynieść zamierzone efekty, należy stworzyć otwarty system informacyjny¹⁷, a do wytycznych udanego partnerstwa możemy zaliczyć m.in.¹⁸:

- chęć wniesienia przez partnerów czegoś nowego;
- konieczność dysponowania komplementarnymi zasobami i umiejętnościami;
- wzajemne dostarczanie wartości i utrzymywanie długotrwałych więzi;
- formalny status relacji partnerskich;
- wzajemne zaufanie partnerów.

Pomimo, że ta forma partnerstwa w Polsce dopiero zaczyna się rozwijać, już teraz można zaobserwować pierwsze jej przejawy. Są one najczęściej konsekwencją wykorzystania środków unijnych, które narzucają partycypację w realizacji zadań podmiotów zewnętrznych oraz z faktu, że organa samorządowe nie są w stanie wszystkich zadań publicznych realizować samodzielnie. Liczba takich partnerstw w skali kraju jest jeszcze niewielka¹⁹, co wynikać może z dużych trudności wykonawczych, jak np. w skomplikowanych procedur wstępnych oraz braku przepisów zabezpieczających interes obu stron. Partnerstwo takie jest szczególnie korzystne dla tych obszarów, które charakteryzują się niezrównoważonym transportem drogowym, kolejowym, śródlądowym, a w konsekwencji zatłoczonymi drogami i zanieczyszczonym środowiskiem. I tak dla przykładu do głównych powodów jego powołania w sferze transportu zaliczyć możemy finansowanie, budowę i administrację projektów infrastrukturalnych. Istotne są również negocjacje oraz wypracowywanie warunków współpracy pomiędzy organami samorządowymi, a jednostkami prywatnymi.

Szeroko pojęte partnerstwo jest fundamentem dla lepszego wielopłaszczyznowego zaspokojenia potrzeb beneficjentów. Główną rolę w zawieraniu kooperacji odgrywają zaś ci, którzy dzięki niemu czerpią największe korzyści. Dla nich

¹⁷ I. Dembińska-Cyran, *Kształtowanie relacji z klientem w łańcuchu dostaw*, [w]: *Zarządzanie relacjami z klientem*, I. Dembińska-Cyran, J. Hołub-Iwan, J. Perenc, Warszawa 2004, s. 358.

¹⁸ M. Szymczak, *Partnerstwo logistyczne w sieciach*, [w]: *Sieci logistyczne*, M. Ciesielski (red.), Poznań 2002, s. 53.

¹⁹ Ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym weszła w życie dopiero w lipcu 2007 roku.

to partnerstwo powinno stanowić podstawę kształtowania długotrwałych relacji z tymi jednostkami, które dostarczają głównych czynników rozwojowych. W konsekwencji marketingowa strategia kooperacji powinna być spójnym i wewnętrznie zharmonizowanym zestawem działań pozwalającym na elastyczne dostosowywanie się do zmieniających potrzeb beneficjentów. Powinna także przyczyniać się do rozwoju regionu.

Priorytety kooperacji województwa opolskiego z regionami zagranicznymi²⁰

Priorytety współpracy regionu opolskiego z zagranicznymi jednostkami terytorialnymi opracowane zostały w wyniku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Fakt ten pociągnął za sobą zmiany, które w znacznym stopniu wpływały na możliwości współpracy z partnerami zagranicznymi.

Województwo opolskie od lat utrzymuje stosunki partnerskie z wieloma regionami europejskimi. Kooperacje te mają silne podstawy, a dokonujące się w Europie zmiany pozwalają na ich umacnianie się. Władze samorządowe nie zamierzają jednak kontynuować dotychczas zawartych porozumień. Potencjalnymi kooperantami są regiony zlokalizowane w krajach, które w najbliższej przyszłości zamierzają przystąpić do Unii Europejskiej. Nowa jakościowo sytuacja w jakiej znalazła się Polska po wstąpieniu do Unii Europejskiej otwiera szanse poprawy pozycji konkurencyjnej województwa opolskiego, a położenie regionu wzdłuż głównego korytarza komunikacyjnego wschód-zachód może otworzyć nowe rynki zbytu i uatrakcyjnić region dla inwestorów zagranicznych. W tym aspekcie coraz większego znaczenia nabiera międzynarodowa „prezencja” regionu.

Podstawę opracowania priorytetów kooperacji z regionami zagranicznymi stanowiły:

- ustawa o samorządzie województwa;
- dokumenty międzynarodowe oraz deklarowane przez władze centralne cele i kierunki polityki zagranicznej;
- istniejące priorytety współpracy przyjęte w województwie opolskim.

Do podstawowych obszarów współpracy regionu opolskiego z partnerami zagranicznymi zaliczamy przede wszystkim działania przyczyniające się do rozwoju gospodarczego. Ważne są również przedsięwzięcia realizowane w sferze edukacji, kultury, ochrony środowiska i rolnictwa. Za istotny element współpracy między-

²⁰ opracowano na podstawie: www.umwo.opole.pl/serwis/index.php?id=97 [22.07.2009, godz. 21.17].

narodowej w województwie opolskim uważa się rozwój gospodarczej współpracy trans granicznej. W tym celu władze samorządowe podejmują szereg działań marketingowych obejmujących, jak np. promowanie ofert terenów inwestycyjnych czy kształtowanie relacji z beneficjentami (kompleksowa obsługa inwestora). Celem tych działań jest przede wszystkim wzmocnienie pozycji i kształtowanie dobrego wizerunku województwa wśród regionów Europy. Istotna jest również współpraca instytutów naukowo-badawczych i przedsiębiorstw, umożliwiająca transfer wiedzy oraz nowych technologii. Silny potencjał naukowo-badawczy województwa opolskiego sprawił, że jednym z priorytetów współpracy jest wsparcie inicjatyw międzyuczelnianych i międzyszkolnych.

Zakres współpracy województwa opolskiego z partnerami międzynarodowymi

Analizując współpracę międzynarodową województwa opolskiego stwierdzić należy, że posiada ono już dość bogate doświadczenie w tym zakresie. W strukturze urzędu marszałkowskiego wyodrębniona została nawet komórka odpowiedzialna za taką współpracę. Jest nią departament współpracy z zagranicą i promocji regionu. Do jego zadań należy²¹:

- wykonywanie zadań wynikających z zapisów dokumentu „Priorytety Współpracy Zagranicznej Województwa Opolskiego”;
- nawiązywanie kontaktów z wszelkimi organizacjami i instytucjami wspierającymi współpracę międzynarodową;
- współpraca instytucjonalna pogłębiająca proces integracji Polski z Unią Europejską;
- współpraca z instytucjami rządowymi, samorządowymi i instytucjami europejskimi w zakresie realizowanych kontaktów zagranicznych;
- opracowywanie dokumentów będących podstawą prowadzonej współpracy zagranicznej;
- obsługa merytoryczna i protokołarna wyjazdów zagranicznych przedstawicieli regionu;
- organizacja, prowadzenie i koordynacja działań związanych z promocją gospodarczą oraz inwestycyjną;
- prowadzenie wielokierunkowych działań dotyczących udziału w wystawach i targach organizowanych w kraju i za granicą;

²¹ www.umwo.opole.pl [23.07.2009, godz. 8.10].

- opracowywanie materiałów promocyjnych;
- organizowanie imprez promujących region, a także realizacja wraz z lokalnymi przedsiębiorstwami przedsięwzięć promocyjnych;
- współpraca z departamentami w zakresie realizacji zadań, programów, konkursów związanych z promocją regionu.

Z analizy zadań departamentu współpracy z zagranicą i promocji regionu wynika, że znaczna część jego kompetencji dotyczy szeroko rozumianej promocji, której celem powinno być podniesienie znajomości regionu w Europie, a także uatrakcyjnienie jego walorów dla potencjalnych inwestorów.

Z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami władz samorządowych województwa opolskiego wynika, że we współpracy tej upatrują oni szanse rozwoju. W dokumentach strategicznych określone są kierunki i zasady współpracy międzyregionalnej. Zgodnie z nimi efektywna realizacja zadań wymaga stworzenia sieci powiązań kooperacyjnych, umożliwiających sprawną wymianę informacji. Partnerstwo regionów najczęściej opiera się o umowy bilateralne oraz kontakty robocze z regionami zagranicznymi. Kooperacja w ramach partnerstwa z regionami zagranicznymi powinna przyczyniać się m.in. do:

- tworzenia rozwiązań nowych i innowacyjnych,
- podniesienia kwalifikacji uczestników projektów,
- zbliżenia kultur przez lepsze poznanie tradycji, kultury i zwyczajów partnerów.

Samorząd Województwa Opolskiego od początku 1999 roku podpisał porozumienia i deklaracje bilateralnej współpracy z: Autonomiczną Wspólnotą Galicji (marzec 1999), Regionem Bazylkata we Włoszech (październik 1999), Komitat Fejer na Węgrzech (sierpień 2000), Nadrenią Palatynatem w Niemczech (wrzesień 2001), z Obwodem Iwano-Frankiwnsk na Ukrainie (październik 2001), Krajem Ołomunieckim w Czechach (lipiec 2002), Krajem Związkowym Styria w Austrii (listopad 2004), Południowym Tyrolem we Włoszech (lipiec 2004), Okręgiem Arad w Rumunii (marzec 2007), a także porozumienie czterostronne z Burgundią we Francji, Nadrenią-Palatynatem w Niemczech i Krajem Środkowoczeskim (marzec 2007).

Samorząd Województwa realizuje wiele działań międzynarodowych służących rozwojowi regionu i działania te dotyczą zarówno rozwoju gospodarki, jak i współpracy w zakresie edukacji, kultury, ochrony środowiska i rolnictwa, a także innych dziedzin kluczowych, służących realizacji Strategii Rozwoju. Działania te związane są zarówno z realizacją umów o współpracy międzyregionalnej, jak i współpracą regionalną z partnerami w ramach projektów realizowanych z funduszy europejskich. Na szczególną uwagę zasługuje aktywne wykorzystanie instrumentów unijnych służących wspieraniu współpracy terytorialnej, np. polsko-czeskiego programu współpracy transgranicznej. Największa liczba umów

partnerskich nawiązana została z regionami niemieckimi i czeskimi, gdyż z nimi region graniczy. Fakt ten, w dużej mierze, determinuje działania władz samorządowych oraz wpływa na krzewienie wielokulturowości regionu, związanej z przenikaniem się kultur: polskiej, niemieckiej i czeskiej²².

Analizując zakres zawiązywanych kooperacji, stwierdzić należy, że koncentrowały się one na realizacji zadań reprezentacyjnych, kulturalnych, sportowych i edukacyjnych. Oznacza to, że realizowane w regionie kooperacje charakteryzują się znacznym deficytem w zakresie realizacji przedsięwzięć gospodarczych, podnoszących konkurencyjność regionu. Jednym z nielicznych projektów gospodarczych jest tworzenie klastra drzewnego firm opolskich zrzeszonych w IG Śląsk we współpracy z brytyjską firmą *Enterplan*²³.

Intensywną, bezpośrednią współpracę z partnerami zagranicznymi prowadzi także wiele instytucji działających na terenie Województwa Opolskiego. Są to m.in.: uczelnie i instytuty naukowe, gospodarcze i pozarządowe. Współpraca ta obejmuje współdziałanie w sferze naukowej, naukowo-technicznej, promocji gospodarczej regionu opolskiego oraz wymiany doświadczeń w dziedzinie rozwoju regionalnego.

Pomimo znacznej liczby zawartych porozumień i układów kooperacyjnych z partnerami zagranicznymi, województwo opolskie w zbyt małym zakresie współpracuje z regionami w kraju, co znalazło swoje odzwierciedlenie w bilansie strategicznym, w którym współpraca międzywojewódzka została oceniona jako niewystarczająca i uznano ją jako słabą stroną regionu.

Deficyt ten wskazuje na konieczność większej koncentracji działań władz samorządowych na kooperacji z regionami w kraju, a w szczególności na realizacji takich przedsięwzięć, które pozwolą na umocnienie pozycji regionu nie tylko w kraju ale również za granicą. Władze samorządowe powinny zatem dążyć do realizacji takich przedsięwzięć, które ułatwią kontakt z regionem, usprawnią przepływy osób i ładunków nie tylko do regionów sąsiednich ale także tych znacznie oddalonych. Kooperacja z regionami partnerskimi powinna przyczynić się zarówno do poprawy wizerunku jak i znajomości regionu. Poza tym, współpraca i praca regionów w ramach sieci powinna pozwolić na zapewnienie atrakcyjnych warunków gospodarowania dla przedsiębiorstw konkurujących w skali międzynarodowej.

Stworzenie atrakcyjnego otoczenia wymaga jednak realizacji projektów logistycznych. W tym aspekcie współpraca z regionami partnerskimi mogłaby przyczynić się do wymiany doświadczeń w zakresie planowania przestrzennego i rozwoju regionalnego, współpracy w obszarze zagospodarowania terenu, rozwoju

²² www.umwo.opole.pl [27.07.2009, godz. 13.45].

²³ *Ibidem*.

systemów logistycznych, wykorzystania technologii informatyczno-komunikacyjnych służących poprawie realizacji procesów logistycznych czy też rozwoju metod internetowych/GIS w procesie planowania przestrzennego. Przykładem może być tutaj utworzenie platformy elektronicznej do sprzedaży mebli z województwa opolskiego w Wielkiej Brytanii²⁴.

Pięć lat doświadczeń kooperacyjnych w strukturach Unii Europejskiej

W tym roku mija pięć lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Okres ten przyniósł całemu krajowi, jak i poszczególnym jego województwom szereg korzyści. Wielu samorządowców twierdzi nawet, że województwa nasze dokonały skoku cywilizacyjnego.

Jednym z najważniejszych osiągnięć członkostwa wydaje się być dostęp do unijnych środków finansowych. Ich wykorzystanie zaś niejednokrotnie narzuca konieczność zawiązywania kooperacji i to nie tylko w przypadku podmiotów gospodarczych, ale także organów samorządowych.

Z korzyści finansowych nasze województwo, jak i pozostałe regiony kraju mogły czerpać już w ramach przygotowania się do integracji z Unią Europejską. Wówczas można było korzystać z funduszy przedakcesyjnych, takich jak Phare, Ispa i Sapard.

Fundusze te mogły być wykorzystane w różnych sferach, jednak z punktu widzenia realizacji strategii kooperacji najciekawsze wydają się projekty infrastrukturalne. Ich realizacja jest zadaniem władz samorządowych. Te jednak nie dysponując odpowiednimi zasobami i *Know how* najczęściej zlecały je organizacjom zewnętrznym. Wykonawcy wyłaniani byli zgodnie z ustawą o zamówieniach publicznych, która gwarantuje zasadę prawidłowości gospodarczej, czyli równe prawo wszystkich podmiotów do partycypowania w realizacji zadań publicznych.

W ramach PHARE²⁵, w komponencie infrastrukturalnym województwo opolskie do końca roku 2006 zrealizowało 5 projektów. Ich beneficjentami były gminy: Głogówek, Kolonowskie, Ozimek, Popielów i Bierawa. Projekty te zakładały m.in. budowę sieci kanalizacyjnej, oczyszczalni ścieków i regulację gospodarki wodno-ściekowej.

²⁴ www.umwo.opole.pl [1.08.2009, godz. 7.36].

²⁵ Opracowano na podstawie: *Wykorzystanie wybranych krajowych i europejskich programów pomocowych wdrażanych w województwie opolskim*, Opole 2006.

Kooperację w wymiarze międzynarodowym wspierał, komponent programu *Cross Border Co-operation*, który został ustanowiony w 1994 roku dla wspierania współpracy przygranicznej między krajami Europy Środkowej i Wschodniej. Jego celem było wsparcie zrównoważonego rozwoju obszarów przygranicznych przez inwestycje infrastrukturalne, głównie w dziedzinie transportu, przejść granicznych i ochrony środowiska. Oprócz projektów inwestycyjnych program ten wspierał współpracę między mieszkańcami, organami samorządowymi i organizacjami gospodarczymi. Na ten cel w latach 2000–2003 województwo opolskie otrzymało ok. 29 mln PLN, z których zrealizowano 108 projektów.

Innym funduszem przedakcesyjnym, z którego mogły być finansowane inwestycje infrastrukturalne był program Ispa. Jego celem było dostosowanie infrastruktury do norm i standardów Unii Europejskiej.

Od 1 maja 2004 Polska przestała być beneficjentem programu Ispa. Nie oznaczało to jednak zakończenia finansowania projektów z tego funduszu. Są one finansowane nadal w ramach funduszu spójności, który przejął jego zobowiązania płatnicze²⁶. Projekty realizowane w ramach funduszu spójności wpłynęły pozytywnie na ochronę środowiska i poprawę warunków życia mieszkańców. Jednak najważniejszym osiągnięciem jest poprawa konkurencyjności regionu opolskiego, a zarazem jego atrakcyjności inwestycyjnej. Program Sapard pozwalał na rozwój i poprawę infrastruktury na obszarach wiejskich.

Obecnie Polska jest największym beneficjentem środków z unijnego budżetu na lata 2007–2013, a w gestii samorządów terytorialnych pozostaje 1/4 tych środków²⁷. W ramach Narodowej Strategii Spójności do województwa opolskiego w okresie tym trafią prawie 534 mln. PLN, a skorzystają z nich wszystkie gminy z regionu.

Ten okres programowy promuje współpracę i kooperację o wymiarze transgranicznym, transnarodowym i międzyregionalnym. Tutaj można korzystać z Programu Współpracy: Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska, Transnarodowej i Międzyregionalnej. Projekty te zakładają przede wszystkim wzmocnienie dostępności komunikacyjnej. Do istotnych działań należy również ochrona środowiska, profilaktyka zagrożeń, poprawa warunków rozwoju przedsiębiorczości. Istotna jest także możliwość wspierania współpracy społeczności lokalnych.

Zawiązywania kooperacji wymaga również realizacja projektów w ramach programów operacyjnych. Wymogi unijne narzucają bowiem obowiązek partycypacji społeczeństwa w procesach inwestycyjnych czy ocenach oddziaływania

²⁶ www.fundusze-strukturalne.gov.pl [3.08.2009, godz. 11.09].

²⁷ www.umwo.opole.pl [3.08.2009, godz. 14.31].

na środowisko. Głównym celem wspomnianych programów jest podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionów, co możliwe jest poprzez rozwój infrastruktury technicznej. Programy te zakładają również podejmowanie działań na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska, zachowania tożsamości kulturowej, a także rozwijania spójności terytorialnej.

Środki finansowe nie są oczywiście jedynymi pozytywami członkostwa w Unii. Istotny wpływ na gospodarkę i przemiany społeczne województwa miał fakt otwarcia granic, a co za tym idzie możliwości swobodnego przepływu kapitału, towarów czy osób. To stworzyło nowe możliwości zarówno władzom samorządowym jak i poszczególnym organizacjom. Ułatwiło także zawieranie kooperacji z partnerami zagranicznymi.

Reasumując, ponieważ wybór strategii kooperacji nie jest autonomicznym obszarem działania, a stanowi pochodną ogólnej strategii rozwoju regionu powinna ona uwzględniać wszystkie sfery funkcjonalne w regionie. Zasadnym wydaje się zatem stwierdzenie, że strategię kooperacji przyczyniają się do realizacji celów marketingowych i logistycznych regionu. Jednak warunkiem jej wdrożenia jest gotowość władz samorządowych i podmiotów prywatnych do współdziałania na rzecz rozwoju regionu, poprawy jego wizerunku i kształtowania tożsamości.

Jedną z często zawieranych form kooperacji jest współpraca z regionami zagranicznymi, która coraz częściej staje się narzędziem realizacji strategii rozwoju regionalnego. Pozwala ona bowiem nie tylko na efektywną jego promocję, ale także realizację wspólnych projektów, szczególnie w zakresie rozwoju infrastruktury i budowy korytarzy transportowych.

Korzystne położenie regionu opolskiego sprawia, że jego władze samorządowe współpracują z wieloma regionami europejskimi. Najintensywniej współpracują z regionami zlokalizowanymi w krajach ościennych. Współpraca ta obejmuje jednak najczęściej na realizację zadań reprezentacyjnych, co oznacza że istnieje znaczny deficyt w rozwoju współpracy gospodarczej. Ta bowiem mogłaby przyczynić się do umocnienia pozycji regionu w Europie, a także uatrakcyjnienia jego walorów dla inwestorów zagranicznych.

Nieco gorzej jest z realizacją strategii kooperacji z innymi jednostkami organizacyjnym. W tym zakresie jednak możemy się spodziewać szybkich zmian. Wynika to przede wszystkim z możliwości korzystania z funduszy unijnych. Wykorzystanie ich wymaga zaś coraz częściej partycypacji sektora prywatnego. Poza tym, władze samorządowe coraz częściej nie są w stanie samodzielnie realizować powierzonych im zadań publicznych. Szybki rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego wydaje się zatem przesądzony.

Literatura

I. Dembińska-Cyran, *Kształtowanie relacji z klientem w łańcuchu dostaw*, w: *Zarządzanie relacjami z klientem*, I. Dembińska-Cyran, J. Hołub-Iwan, J. Perenc (red. nauk.), Warszawa 2004.

Granice konkurencji. Grupa Lizbońska, Warszawa 1996.

H. Lutz, *Stadtentwicklung als unternehmerische Herausforderung und Aufgabe*, [in:] „Der Städtetag“, Nr. 12, 1988.

T. Markowski, *Zarządzanie rozwojem miast*, Warszawa 1999.

H. Meffert, *Städtemarketing – Pflicht*, „Stadtvisionen, Stadtstrategien und Städtemarketing in der Zukunft“ 1989.

K. Munkelt, *Mehr Markt weniger Stadt*, in: „Absatzwirtschaft“, Nr. 1 1996.

J. Olejniczak, *Przedsięwzięcia publiczno-prywatne samorządu terytorialnego*, [w:] *Problemy zarządzania w działalności samorządu terytorialnego*, S. Dolata (red.), Opole 2002.

G. Olesch, *Kooperation*, in: *Handwörterbuch des Marketing*, B. Tietz (Hrsg.), Stuttgart 1995.

Raffée H., Fritz W., Wiedmann K.-P., *Marketing für öffentliche Betriebe*, Stuttgart, 1994, S. 146.

Stankiewicz W., *Historia myśli ekonomicznej*, Warszawa 2000.

Szymczak M., *Partnerstwo logistyczne w sieciach*, w: *Sieci logistyczne*, M. Ciesielski (red. nauk.), Poznań 2002.

Ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym weszła w życie dopiero w lipcu 2007 roku.

Wykorzystanie wybranych krajowych i europejskich programów pomocowych wdrażanych w województwie opolskim, Opole 2006.

www.europradiad.pl

www.fundusze-strukturalne.gov.pl

www.umwo.opole.pl

www.umwo.opole.pl/serwis/index.php?id=97

Kooperation als neues Werkzeug der Marketing-Logistik-Strategie bei der Entwicklung der Region am Beispiel der Woiwodschaft Oppeln

Sei fünf Jahren ist Polen Mitglied der EU. Dies ist ein Anlass genug, um über die Vorteile dieser Mitgliedschaft nachzudenken. Ein Vorteil ist die Bekräftigung der Stellung der Regionen als wirtschaftlicher und politischer Subjekte im Bereich der strukturellen Politik. Diese Integration führte zum Entstehen von vielen Formen der regionalen Präsenz in Auslandsbeziehungen. Diese Präsenz äußert sich z. B. in den Kooperationen der polnischen Selbstverwaltungen mit den ausländischen Partnern. Die Partnerschaftsidee bildet heutzutage eine der wichtigsten Quellen bei der Wettbewerbsposition.

Die Woiwodschaft Oppeln arbeitet mit vielen europäischen Regionen zusammen. Diese Kooperation konzentriert sich vor allem auf den Repräsentationsaufgaben, selten auf Wirtschaftsaufgaben. Die Zusammenarbeit mit anderen Organisationseinheiten bildet eine Seltenheit. Dies kann sich jedoch rasch ändern, was u. a. aus der Möglichkeit der Nutzung der EU-Gelder vorausgeht.

Spolupráce se zahraničními partnery jako nový nástroj marketingové a logistické strategie rozvoje regionu na příkladu polského vojvodství

Po pěti letech partnerství Polska s Evropskou unií se nabízí otázka týkající se výhod, které vyplývají z tohoto členství. Jednou z nich je posílení pozice regionů jako hospodářských a politických subjektů strukturální politiky. Integrace přispěla také k tomu, že regiony fungují na bázi mezinárodních vztahů. Tato skutečnost se mimo jiné projevuje i ve spolupráci samosprávy s jejími partnery. Myšlenka spolupráce je nyní jedním z nejdůležitějších zdrojů konkurenční převahy.

Opolské vojvodství spolupracuje s mnoha evropskými regiony. Tato spolupráce nejčastěji plní reprezentativní úlohu a méně již ekonomickou. K málo frekventovanému jevu patří spolupráce s jinými organizačními jednotkami. K možné brzké změně tohoto problému může přispět mimo jiné také možnost čerpání finančních prostředků z unijních fondů.

Stanisława Sokołowska, Anna Bisaga

Wspólna Polityka Rolna jako przesłanka zarządzania zmianami w rolnictwie regionu opolskiego

Wstęp

W chwili akcesji Polski do Unii Europejskiej Wspólna Polityka Rolna (WPR) postrzegana była jako wielki projekt cywilizacyjny, dzięki któremu wieś i rolnictwo miały odbudować swój potencjał rozwojowy¹. Po pięciu latach integracji stosunek do tej polityki przestał być jednak taki jednoznaczny². W warstwie normatywnej pojawia się coraz więcej wątpliwości, które najkrócej oddaje pytanie: dlaczego społeczeństwo europejskie ma wspierać producentów rolnych? Słabnąca legitymizacja WPR otwiera dyskusję o jej celach i strukturach współzarządzania³.

Szerokie, a może zbyt szerokie instrumentarium tej polityki faktycznie stwarza krajom członkowskim możliwość ich komponowania w autonomiczną politykę, co jest przesłanką do formułowania w krajowej literaturze ekonomicznej hipotezy o polonizacji WPR⁴, a w innych krajach członkowskich postulatu o konieczności jej renacjonalizacji.

Zwraca się także uwagę, że w dotychczasowych modelach realizacji tej polityki występował „żelazny trójkąt”, tworzony przez: organizacje rolnicze, polityków

¹ W. Poczta, Ł. Hardt, *Skutki integracji Polski z UE dla rolnictwa i obszarów wiejskich. Próba oceny*, [w:] *Polska w UE. Doświadczenia pierwszego roku członkostwa*. UKiE, Warszawa 2005, s.115.

² *Strategia transformacji polskiej wsi i rolnictwa. Omówienie wystąpień panelistów i dyskusji na seminarium zorganizowanym przez Komitet Ekonomiki Rolnictwa PAN, Komitet Nauk Ekonomicznych PAN i Radę Naukową PTE w dn. 17 marca 2007r.*, opracowanie J. Wilkin „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2007 nr 2, s. 3–21.

³ J. Wilkin, *Ekonomia polityczna reform Wspólnej Polityki Rolnej*, „Gospodarka Narodowa” 2009, nr 1–2, s.1–25.

⁴ J. Kulawik, *Główne problemy polityki finansowej w rolnictwie polskim*, „Bank i Kredyt” 2008, marzec, s. 50–65.

rolnych i administrację ministerstw rolnictwa. Taki rodzaj współzarządzania rolnictwem pomija innych interesariuszy WPR, w szczególności konsumentów żywności i dóbr publicznych wytwarzanych w działalności rolniczej oraz prywatne ośrodki regulacji (np. ustanawiające normy bezpieczeństwa i jakości żywności).

W ocenie WPR możliwe są trzy podejścia:

- badanie opinii jej beneficjentów o przydatności przyjętych rozwiązań
- analiza absorpcji środków wsparcia, przy założeniu, że mają one charakter produktywny (nie stanowią jedynie renty politycznej) i przekładają się na ożywienie gospodarcze w sektorze⁵,
- analiza zarządzania zmianą w sieciach komunikacji i współpracy tworzonych w oparciu o zasady organizacyjne WPR pod kątem cykli innowacyjnych generowanych w tym środowisku.

W trzecim przypadku najistotniejsza wydaje się odpowiedź na pytanie: jakiej transformacji, pod wpływem WPR, ulegają dwie czyste wersje rozwoju rolnictwa: model produktywistyczny i model środowiskowy⁶.

Model produktywistyczny obficie korzysta z przemysłowych środków produkcji, na poziomie gospodarstwa wyróżnia się rosnącą skalą wytwarzania, daleko posuniętą specjalizacją, ciągłym postępem technicznym i technologicznym. Przyjmuje się, że w późnej nowoczesności pomiędzy tym modelem wzrostu w rolnictwie a środowiskiem nie musi zachodzić sprzeczność. W rolnictwie precyzyjnym, dzięki postępowi technicznemu i technologicznemu wspartemu odpowiednimi regulacjami prawnymi i normami prywatnymi, możliwe jest zmniejszenie negatywnych efektów zewnętrznych powodowanych przez produkcję rolniczą.

W rolnictwie zrównoważonym ziemia i środowisko nie są traktowane wyłącznie jako zasób produkcyjny, lecz jako biotyczna baza życia, która powinna być zachowana dla przyszłych pokoleń – gospodarstwo postrzegane jest jako składnik lokalnej i regionalnej zbiorowości społecznej i endogenicznego układu środowiskowego.

Celem opracowania jest przedstawienie stosunku użytkowników towarowych gospodarstw rolnych regionu opolskiego do procesów integracyjnych i WPR po pięciu latach członkostwa Polski w UE oraz identyfikacja czynników wzrostu generowanych bodźcami płynącymi z kształtowania się wewnętrznych rynków rolnych, a także nowej organizacji rolnictwa europejskiego.

W pracy postawiono tezę, że swoistą wartość dodaną WPR w regionie opolskim stanowią nowe umiejętności użytkowników towarowych gospodarstw rol-

⁵ E. Kiryluk-Dryjska, *Ocena skuteczności działań PROW 2004-2006 w opinii rolników i ekspertów (ujęcie regionalne)*, „Wieś i Rolnictwo” 2009 nr 1, s. 132–145.

⁶ M. Jay, *The political economy of productivist agriculture: New Zealand dairy discourses*, “Food Policy” 2007, Vol. 32, No. 2.

nych takiego zarządzania warsztatem produkcyjnym, które wiąże różne czynniki wzrostu, a jednocześnie rewitalizuje tradycyjny etos pracy i gospodarność, dzięki czemu w rolnictwie opolskim występują silniejsze procesy rozwojowe.

Metodyka badań

Materiał empiryczny prezentowany w opracowaniu pochodzi z dwóch źródeł: wieloetapowego projektu badawczego „Zmiany w organizacji i produktywności rolnictwa województwa opolskiego w procesie integracji z Unią Europejską” oraz projektu „Endogenne i egzogenne warunki trwałego rozwoju towarowych gospodarstw rolnych regionu opolskiego”. Dane pochodzą z badań ankietowych przeprowadzonych metodą wywiadu kwestionariuszowego w 150 towarowych gospodarstwach rolnych regionu opolskiego na początku 2004 roku i w 150 gospodarstwach pod koniec 2008 roku. W wyborze próby uwzględniono skupiska gospodarstw o intensywnej i średnio-intensywnej produkcji rolnej, warunki przyrodniczo-glebowe oraz strukturę produkcji rolniczej w regionie.

Wspólna Polityka Rolna w ocenie rolników Opolszczyzny

Członkostwo Polski w UE i objęcie polskiego rolnictwa Wspólną Polityką Rolną oraz zasadami rynku wewnętrznego definitywnie zakończyło trwający przez cały okres transformacji systemowej spór o to czy w Polsce mamy, czy też nie politykę rolną. Wyniki badań przeprowadzonych przed 2004 roku wśród rolników wyraźnie sugerują, że w ich opinii zmiany, jakie nastąpiły w Polsce w okresie 17-tu lat transformacji systemowej, należy oceniać negatywnie. Podobnie negatywnie oceniali oni prowadzoną w tym okresie politykę państwa w odniesieniu do rolnictwa⁷.

Akcesja Polski do UE, oprócz implementacji instrumentów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich, oznaczała poddanie ich drugiej z kolei transformacji systemowej związanej z wdrażaniem europejskiego modelu rolnictwa⁸. Bilans korzyści i kosztów takiego procesu był inaczej oceniany w roku akcesji i po pięciu latach obecności polskiego sektora rolnego w UE. W roku akcesji użytkownicy

⁷ Zob. S. Sokołowska, A. Bisaga, P. Szwiec, *Zmiany w organizacji i produktywności rolnictwa indywidualnego w procesie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006, s. 127–132.

⁸ Por. M. Adamowicz, *Wielofunkcyjność rolnictwa jako podstawa przewartościowań w polityce rolnej*, „Wieś i Rolnictwo” 2004 nr 4.

gospodarstw rolnych z Opolskiego byli przekonani, że ich warsztaty produkcyjne, na tle krajowego rolnictwa, będą w stanie wygenerować więcej korzyści niż strat, obecnie ocena ta jest raczej skorelowana z wielkością ekonomiczną gospodarstwa. Dominuje więc pogląd, że WPR przyniosła tyle samo korzyści, co strat. Nadal jednak, choć w dużo mniejszym stopniu, Opolscy rolnicy są przekonani, że ich umiejętności zarządzania zmianą, a więc także możliwości adaptacyjne ich warsztatów produkcyjnych są wyższe niż występujące powszechnie w kraju (tab. 1).

Użytkownicy towarowych gospodarstw rolnych w Opolskiem oczekiwali od procesu integracji różnorodnych korzyści (rys. 1).

Tabela 1. Ocena korzyści i strat wynikających z integracji Polski z UE

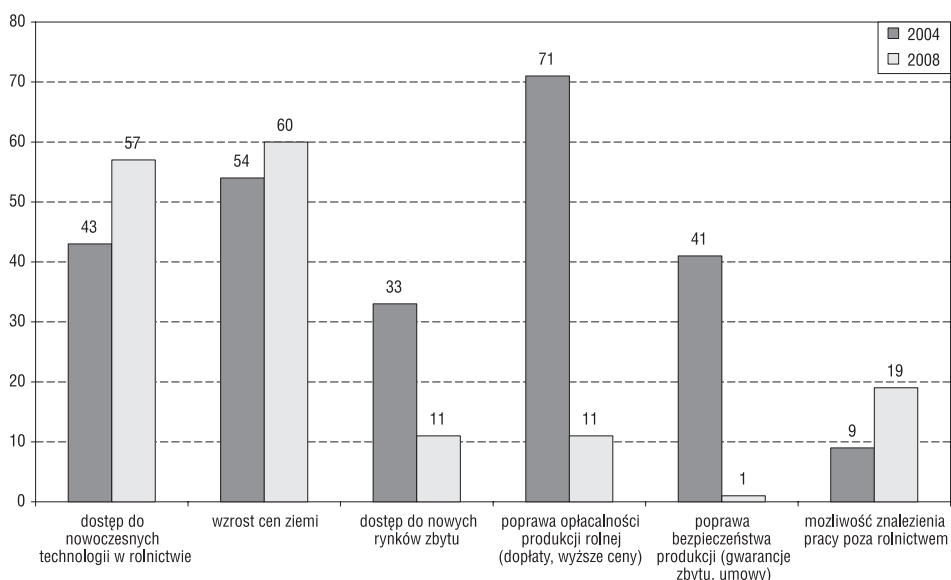
Wyszczególnienie	dla krajowego rolnictwa		dla własnego gospodarstwa	
	2004	2008	2004	2008
	% odpowiedzi			
Więcej korzyści niż strat	37	20	40	21
Więcej strat niż korzyści	13	14	13	14
Tyle samo strat i korzyści	16	41	13	47
Trudno powiedzieć	34	25	34	18

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Głównie dotyczyły one poprawy opłacalności produkcji, zarówno dzięki dopłatom bezpośrednim, jak też w wyniku wzrostu cen na surowce i produkty rolne. Po pięciu latach obecności w UE tylko jeden respondent stwierdził, że dopłaty bezpośrednie w stopniu bardzo znaczącym poprawiły dochodowość jego gospodarstwa. Jako znaczącą poprawę odczuwa ich wpływ 22% badanych, jako nieznaczny 55% badanych, natomiast 25% nie zauważa poprawy, zaś 7% respondentów ma trudności z dokonaniem oceny. Z ogólnopolskich badań A. Grzelaka wynika, że dzięki dopłatom bezpośrednim nastąpiła intensyfikacja związków gospodarstw rolnych z rynkiem, jednak w przypadku braku tego instrumentu dochody rolników po integracji uległyby zmniejszeniu⁹.

Uczestnictwo w europejskim obszarze wewnętrznego rynku oznacza proces wyrównywania się cen. Jest to istotny czynnik egzogeniczny, współokreślający sytuację ekonomiczną rolnictwa. W okresie po integracji wystąpił wzrost cen środków produkcji oraz wzrost cen podstawowych produktów rolnych. W ran-

⁹ A. Grzelak, *Związki gospodarstw rolnych z rynkiem w Polsce po roku 1990. Próba określenia intensywności i efektywności*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2008, s. 99.

Rysunek 1. Korzyści dla wsi i rolnictwa wynikające z integracji z UE w ocenie *ex ante* i *ex post* rolników Opolszczyzny

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

kingu czynników mających największy wpływ na wysokość dochodu z gospodarstwa rolnego użytkownicy towarowych gospodarstw rolnych z regionu opolskiego wskazywali kolejno: ceny skupu, ceny nawozów i środków ochrony roślin, wysokość dopłat bezpośrednich, ceny maszyn i urządzeń, ceny materiału siewnego/zarodowego, wysokość podatków i opłat. Ostatnie miejsce zajmują koszty kredytów oraz wzrost ceny produktu ze względu na możliwość jego przechowywania w gospodarstwie.

Nieco odmiennie przedstawiają się strategie zwiększania dochodu z gospodarstwa rolnego. Tu również na pierwszym miejscu znajduje się uzyskanie wyższych cen, dlatego aż 59% badanych jest zainteresowanych produkcją na cele energetyczne. Na kolejnych miejscach wskazywano: obniżenie kosztów, na równi – zwiększenie sprzedaży i wzrost dopłat bezpośrednich i na ostatnim miejscu podjęcie dodatkowej działalności. Wśród instrumentów wykorzystywanych dla zapewnienia wyższej dochodowości gospodarstw rolnych są też kontrakty środowiskowe związane z realizacją pakietów programu rolno-środowiskowego. W pakiecie 1. „Rolnictwo zrównoważone” uczestniczy obecnie 9,3% gospodarstw, natomiast wolę jego realizacji deklaruje 32,7% respondentów. W pakiecie 8. „Ochrona gleb i wód” jest obecnie zaangażowane 15,3% gospodarstw, a zamierza uczestniczyć

27,3% ich użytkowników. Rolnicy są skłonni także zakładać strefy buforowe i zalesienia śródpolne – 7,3% wskazań.

W warunkach gospodarki rynkowej cel ekonomiczny, jakim jest wzrost dochodu gospodarstwa rolnego, osiągany jest dzięki wymuszaniu efektywności gospodarowania przez występujący w niej system konkurencji w rolnictwie. Konkurencja w tym sektorze ma charakter przede wszystkim wydajnościowy. Wysoka intensywność konkurencji uniemożliwia osiągnięcie takiego poziomu dochodów, który gwarantowałby wszystkim gospodarstwom możliwość stosowania najefektywniejszych technologii wytwarzania. Stąd wysoka ocena korzyści ze Wspólnej Polityki Rolnej w ułatwianiu dostępu do nowych technologii produkcji. Jak zostanie pokazane poniżej rolnicy z Opolskiego traktują ten czynnik jako główny warunek wzrostu ich gospodarstw.

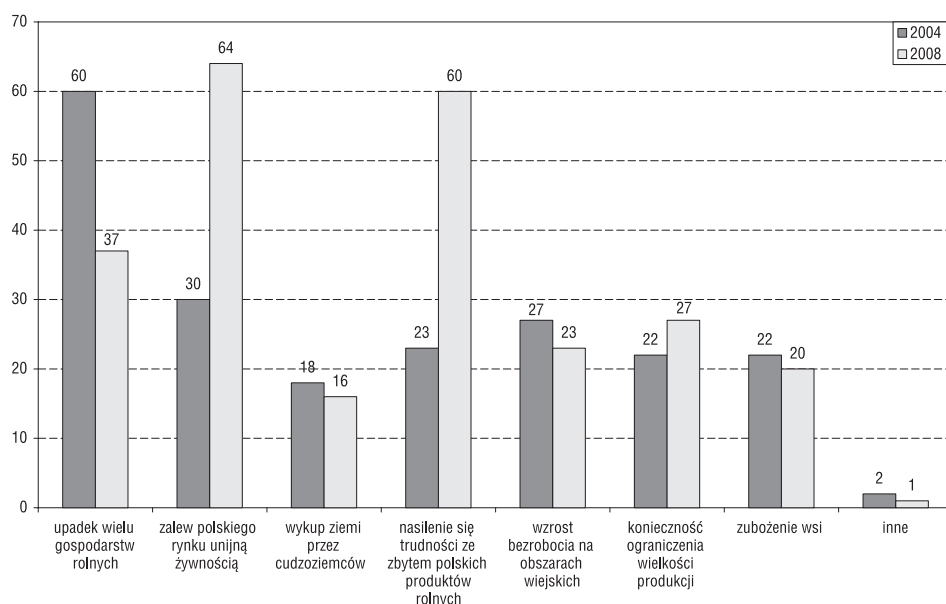
Po integracji Polski z UE do niepewności i ryzyka rynkowego dodawany jest nowy czynnik w postaci zmiany kursu polityki rolnej. W tej sytuacji sztucznie wywołany wzrost cen ziemi jest postrzegany pozytywnie. Ocenę tę wzmacnia fakt, że podobnie jak w innych krajach UE, rolnictwo, jak inne sektory gospodarki, funkcjonuje dzięki powiązaniu z rynkiem finansowym. Wzrost cen ziemi uwiarygodnia zdolności kredytowe gospodarstw rolnych, co w regionie opolskim przekłada się na możliwości finansowania bieżącej produkcji rolniczej. Po akcesji Polski do UE zwrócono uwagę na fakt wzrostu zadłużenia rolnictwa. Jedynie w województwie opolskim wzrost ten dotyczy obsługi produkcji bieżącej.

W tej sytuacji nie może dziwić fakt, że po pięciu latach obecności Polski w UE, aż 97% respondentów widzi potrzebę krajowej polityki rolnej. Źródłem wiedzy w tym obszarze jest przede wszystkim telewizja (32% wskazań). Ważną rolę odgrywają także czasopisma branżowe (18%), radio (17%), Internet (9%) oraz doradcy rolni (7%). Gdyby jednak rolnicy sami ustalali priorytety tej polityki wówczas jako główny jej cel uznaliby zabezpieczenie swobodnego dostępu polskiej żywności do innych rynków (56% wskazań) oraz ustalenie zasad kredytowania rolnictwa (55% wskazań). W dalszej kolejności wymieniane są: ochrona polskiej ziemi przed wykupem przez cudzoziemców (53% wskazań), poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich (43%), współfinansowanie ubezpieczeń upraw i stada od zdarzeń losowych (39%) oraz budowa infrastruktury rynkowej (giełdy towarowe, domy składowe) – 35% wskazań. Wśród respondentów ścierają się także dwa przeciwstawne stanowiska dotyczące mechanizmu ustalania tych priorytetów: 43% rolników akceptuje sytuację, w której definiowane są one na poziomie krajowym, pozostali są zwolennikami zasady subsydiarności – 27% badanych uważa, że powinny być one formułowane na poziomie lokalnym, a 24%, że na poziomie regionalnym. W regionie opolskim, podobnie jak w większości regionów europejskich o intensywnej produkcji rolniczej, użytkownicy gospodarstw rolnych

żądają uwzględnienia specyfiki potrzeb lokalnych i regionalnych. Można także zauważyć, że wśród priorytetów polityki krajowej wymieniane są takie, które dyskutowane są jako kierunki przyszłych reform WPR, w szczególności mechanizmy zarządzania ryzykiem.

O stopniu integracji rolnictwa w ramach wewnętrznego rynku UE świadczy identyfikacja zagrożeń dla polskiego rolnictwa w momencie akcesji i po pięciu latach obecności w UE (rys. 2).

Doświadczenia z przebiegu procesów integracyjnych sprawiają, że tracą na znaczeniu obawy, jakie budził on, kiedy został zainicjowany: upadek wielu gos-

Rysunek 2. Obawy rolników Opolszczyzny związane z integracją Polski z UE

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

podarstw (spadek z 60 do 37%), wzrost bezrobocia na obszarach wiejskich (spadek z 27 do 23%), zubożenie wsi i wykup ziemi przez cudzoziemców. Narastają natomiast wątpliwości wynikające z organizacji rynków rolnych: napływ tanich surowców (wzrost z 30 do 64%), co wynika z innych struktur kierowania agrobiznesem w UE-15, z tego samego powodu utrudniony dostęp polskiej żywności do innych rynków zbytu (wzrost z 23 do 60%) oraz kwotowania produkcji rolniczej.

Czynniki wzrostu rolnictwa w przestrzeni europejskiej

Bez „układania się”, albo w innej terminologii ugruntowania¹⁰, homologacji¹¹ gospodarstw rodzinnych w systemie gospodarczym (szczególnie w systemie agrobiznesu) niemożliwy jest ich rozwój. Tak rozumiana adaptacja może przebiegać jednak w różny sposób, czego najbardziej widocznym przejawem jest występujące w całej przestrzeni rolniczej Europy zróżnicowanie regionalne i lokalne. Sztuka gospodarowania w rolnictwie zależy bowiem od umiejętności użytkowników gospodarstw „oszczędnego” wyboru właściwej ścieżki rozwojowej, na którą składają się zarówno konwersja zasobów w poszukiwane przez rynek surowce i produkty, ale również konwersja relacji z otoczeniem w transakcje rynkowe i instytucjonalne. W badanej populacji 72% respondentów wskazało na zwiększenie produkcji w swoim gospodarstwie od momentu integracji Polski z UE. Analiza danych zawartych w tabeli 2 pokazuje, że użytkownicy gospodarstw rolnych w Opolskiem za główny czynnik rozwoju uważają wzrost ich powierzchni. Posiadana przez rolników ziemia pochodzi głównie z sukcesji w ramach rodziny (94% wskazań), zakupu od innych rolników indywidualnych (64%), zakupu ziemi od Agencji Nieruchomości Rolnych (15%).

Wzrost produktywności ziemi uzyskiwany jest nie tylko poprzez zmiany struktury obszarowej gospodarstw. Rośnie także ich kapitałochłonność. Po akcesji, również dzięki instrumentom PROW, następuje zmiana generacji użytkowanych

Tabela 2. Zmiany w decyzjach produkcyjnych użytkowników towarowych gospodarstw rolnych woj. opolskiego

Rodzaj przyczyny	2004	2008
	% wskazań	
Dokupienie ziemi	55	59
Powiększenie stada	65	38
Zmiana kierunku produkcji	17	18
Zakup maszyn rolniczych	26	36

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

¹⁰ F. Tomczak, *Gospodarka rodzinna w rolnictwie. Uwarunkowania i mechanizmy rozwoju*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2005, s. 332.

¹¹ T. Hunek, *Redefinicja funkcji rolnictwa polskiego w warunkach gospodarki rynkowej oraz akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, red. A. Rosner, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2005, s. 56–60.

maszyn, gwarantujących nie tylko wyższą efektywność uprawy, ale także większe bezpieczeństwo i komfort pracy. Zjawisko to uwarunkowane jest także deficytem pracy w towarowych gospodarstwach regionu.

Coraz powszechniej w zarządzaniu warsztatem produkcyjnym wykorzystana jest ekonomia skali. Szczególnie jest to widoczne w produkcji roślinnej, także w przypadku tych upraw, których areał pod zasiewami ulega w regionie ciąglemu zmniejszeniu (ziemniaki, buraki cukrowe). W okresie transformacji systemowej wybór gałęzi, w której specjalizuje się gospodarstwo nie pociągał za sobą jednak zaniechania innych rodzajów produkcji. Dopiero po integracji Polski z UE uwidoczniło się zjawisko „upraszczania gospodarowania”, co wyraża się nie tylko w ograniczeniu ilości gałęzi produkcji, lecz również upraszczaniu struktury nakładów i organizacji produkcji.

W województwie opolskim, gdzie ziemia jest relatywnie najbardziej ograniczonym czynnikiem, o czym świadczą najwyższe jej ceny w kraju (ceny ziemi są względnie dobrym odzwierciedleniem zaangażowania gospodarstw w procesy rynkowe), główny wysiłek jest skierowany na technologie zwiększające jej produktywność.

Kapitał instytucjonalny WPR jako podstawa rozwoju kapitału ludzkiego w rolnictwie opolskim

Konkurencyjność polskiego rolnictwa stanowi główny temat dyskursu o jego sytuacji i ułożeniu w gospodarce, także jego wpływie na przebieg transformacji systemowej. Coraz częściej, także dzięki objęciu polskiego rolnictwa strukturami organizacyjnymi WPR, dostrzega się rolę instytucji w rozwiązywaniu tego problemu¹². Dzięki WPR następuje stabilizacja macierzy instytucjonalnej i jej konsolidacja w ramach systemu współzarządzania rolnictwem, co w konsekwencji może doprowadzić do zakończenia procesu transformacji w tym obszarze.

Jako kapitał instytucjonalny określane są równowaga instytucjonalna, dobrze zdefiniowane prawo własności i sprawność adaptacyjna systemów gospodarczych. Pojęcie to powstało i jest wyjaśniane na gruncie nowej ekonomii instytucjonalnej. Kapitał instytucjonalny uważany jest za ważny czynnik zrównoważonego

¹² Zob. A. Czudec, R. Kata, T. Miś, D. Zając, *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

rozwoju¹³. Kapitał ten jest bowiem podstawą społecznie rozumianego systemu informacyjnego, organizującego zbiorowe działania wynikające nie tylko z racjonalności instrumentalnej, ale także racjonalności komunikacyjnej.

Wiedza rolnicza powinna być osadzona w „ochronnej” strukturze współzarządzania. Brak struktur chroniących relację między opłatą za pracę a poziomem agrotechnicznej wiedzy producentów rolnych powoduje internalizację ich specyficznych kwalifikacji poprzez ograniczenie wolumenu produkcji na rynek lub spadek stopnia specjalizacji produkcji.

Ewolucja instytucji akredytowanych do zarządzania instrumentami WPR przebiega w tym kierunku, aby dostarczały one rolnikom jak najwięcej wiedzy o tym jak radzą sobie oni w działalności gospodarczej. Każda z tych instytucji dostarcza innego rodzaju wiedzy, razem jednak tworzą organizację uczącą się, w relacjach z którą rolnicy mogą stale odkrywać w jaki sposób kształtują otaczającą ich rzeczywistość: zrozumieć rynek, poruszać się wraz z nim i tworzyć kapitał potrzebnych relacji.

Mało widoczna pozycja głównych instytucji akredytowanych do zarządzania instrumentami PROW na mapie wiedzy w regionie skłania do postawienia pytania o bariery w usprawnianiu procesów komunikacji i współpracy w ramach kształtującej się struktury współzrządzenia rolnictwem¹⁴. Za główną przeszkodę respondenci uznali biurokratyczne zarządzanie instytucjami i brak orientacji na klienta (20%), następnie słabą informację o ofercie ze strony instytucji (18%), brak osoby pierwszego kontaktu (16%) i brak zachęt do nawiązywania współpracy z instytucją (16%) oraz niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa (12%). Wszystkie kolejne bariery są zatem rozwinięciem i uszczegółowieniem pierwszej. Wśród innych przyczyn rolnicy wymieniają także brak doświadczenia we współpracy z instytucjami (10%), wysokie koszty korzystania z usług (5%) i utrudniony dostęp do instytucji (3%). Na podstawie prezentowanych wyników badań można postawić tezę, że sprawność procesu budowania systemu komunikacji i współpracy w regionie zależeć będzie od metod zarządzania głównymi instytucjami otoczenia rolnictwa, ale także od zaakceptowania przez ich uczestników topologii źródeł wiedzy.

¹³ J. Platje, *Nowa ekonomia instytucjonalna jako narzędzie analizy i implementacji zasad zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Zrównoważony rozwój w teorii ekonomii i w praktyce*, red. A. Graczyk, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” nr 1190, Wrocław 2007, s. 73–76.

¹⁴ Szerzej na ten temat zob. S. Sokołowska, A. Bisaga, *Komunikacja i współpraca sieciowa rolników jako warunek zrównoważonego zarządzania gospodarstwami. Wyniki badań w województwie polskim*, [w druku].

Wyniki badań nad wpływem czynnika ludzkiego na efektywność gospodarstw rolnych potwierdzają tezę, że zróżnicowanie efektywności nakładów kapitałowych pozwala wyjaśnić tylko około połowy uzyskanych efektów ekonomicznych, zaś druga połowa jest pochodną wpływu jakości czynnika ludzkiego.

W rankingu wiedzy potrzebnej rolnikom zarówno w edycji badań z 2004 roku, jak też na podstawie wywiadów przeprowadzonych w 2008 roku użytkownicy towarowych gospodarstw rolnych wskazywali na pierwszym miejscu na wiedzę o nowych technologiach produkcji (tab. 3). Ważnym czynnikiem wpływającym na chęć wprowadzania nowych technologii w gospodarstwie jest typ technologii, który wchodzi w grę, np. czy technologia ma charakter podzielny (np. nowe nawozy), czy niepodzielny (np. urządzenia). Niektóre technologie muszą być przyjmowane w „pakietach”, gdyż zastosowanie jednej czyni koniecznym stosowanie następnej.

Tabela 3. Zmiany w rankingu wiedzy potrzebnej rolnikom wywołane procesem integracyjnym z UE

Rodzaj wiedzy	% wskazań	
	2004	2008
wiedza o nowych technologiach w rolnictwie	25	30
wiedza o tym, jak sprzedać produkcję	25	24
wiedza prawna	9	10
wiedza ekonomiczna	22	14
wiedza o organizacji produkcji ekologicznej	1	2
wiedza o sytuacji rolnictwa i rolników w UE	9	10
wiedza o zasadach Wspólnej Polityki Rolnej UE	9	9
inny rodzaj wiedzy (jaki?)	-	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Na drugim miejscu znajduje się wiedza o tym jak sprzedać produkcję i wiedza ekonomiczna, w szczególności dotycząca rachunkowości rolnej. W wypowiedziach wolnych rolnicy Opolszczyzny podkreślają konieczność liczenia kosztów produkcji i co bardzo ważne wskazują na koszty produkcji jako główną determinantę wysokości swoich dochodów. Takiej argumentacji nie dostrzeżono we wcześniejszych edycjach badań.

Od momentu akcesji rośnie znaczenie wiedzy prawnej. Dostosowanie polskiego prawa rolnego do dorobku prawnego UE spowodowało lawinowy przyrost aktów prawnych regulujących ten obszar działalności. Potrzebny był jednak czas i presja związana z wyłączeniem z korzystania z instrumentów WPR, aby

ten rodzaj wiedzy zyskał akceptację. W zakresie wiedzy prawnej respondentów w szczególności interesują kwestie związane z zawieraniem kontraktów i organizacją grup producenckich. Badania potwierdziły tezę, że konieczny jest pewien poziom integracji kapitałowej gospodarstwa – pewna masa krytyczna wielkości obszarowej/wielkości stada, aby ich użytkownicy przejawiali chęć do integracji funkcjonalnej.

Na podobnym poziomie kształtuje się zainteresowanie zasadami WPR i sytuacją rolników w innych krajach UE.

Metodami produkcji organicznej jest zainteresowanych do 4% badanych, jest to wielkość zbliżona do średniej w UE. Można też zauważyć, że objęcie polskiego rolnictwa instrumentami WPR, również na Opolszczyźnie zwiększyło, chociaż w dużo mniejszym stopniu niż w innych regionach kraju, zainteresowanie tym rodzajem produkcji.

Analiza danych z ostatnich edycji badań (2004, 2008 roku) wskazuje również na wzrost liczby komputerów w gospodarstwach rolników. Posiadanie komputera uzasadniane jest coraz częściej potrzebą dostępu do Internetu, w mniejszym stopniu wykorzystywane są programy komputerowe wspierające zarządzanie gospodarstwem (obecnie są to głównie programy do prowadzenia rachunkowości rolnej). Interesującym wydaje się fakt nie stwierdzenia w badaniach grupy wiekowej użytkowników towarowych gospodarstw rolnych, która wyraźnie preferowałoby to źródło informacji.

Dyfuzja wiedzy i procesy uczenia się skutkują większą szybkością przyswajania innowacji w rolnictwie. Dobrowolnie podejmowane przez rolników działania, zmieniające sposób gospodarowania (np. przestawienie gospodarstwa na ekologiczne, integrowane, czy precyzyjne) są w znacznej mierze uzależnione od zachęt płynących ze strony polityk publicznych. Można nawet sformułować hipotezę, że wraz ze zmianami WPR na terenach wiejskich kształtować się będą swoiste cykle innowacyjne (w pewnym stopniu ilustrują to już dane zawarte w tabeli 3). Prezentowane badania posiadają wstępny charakter, opis procesów dyfuzji innowacji w rolnictwie regionu wymaga bowiem analizy w znacznie dłuższej perspektywie. W okresie, który upłynął od akcesji Polski do UE respondenci z województwa opolskiego wskazywali na następujące główne typy zmian, jakich dokonali w swoich gospodarstwach rolnych:

- poprawa estetyki otoczenia gospodarstwa (26% respondentów),
- przeprowadzenie inwestycji budowlanych (23%),
- zakup ciągnika wysokiej mocy (18%),
- wprowadzenie nowych rozwiązań technologicznych w produkcji roślinnej (15%),
- wprowadzenie nowych rozwiązań technologicznych w produkcji zwierzęcej (11%),
- wprowadzenie zintegrowanej uprawy roślin (4%).

Dane dotyczące zmian innowacyjnych w gospodarstwach rolnych regionu, zrealizowanych pod wpływem instrumentów WPR oraz dzięki kształtowaniu się nowych struktur współzarządzania rolnictwem, pośrednio pozytywnie weryfikują przyjętą w pracy tezę.

Zakończenie

Objęcie polskiego rolnictwa Wspólną Polityką Rolną i reorganizacja otoczenia rolnictwa zgodnie z jej zasadami, zmienia proporcje sił i bodźców oddziałujących na rozwój gospodarstw rolnych. Już nie tylko czynniki zewnętrzne decydują o tym rozwoju, nowe strategie zarządzania warsztatami produkcyjnymi aktywizują wewnętrzne zasoby gospodarstw, w szczególności zmuszają do inwestycji w wiedzę i podejmowania działań w celu budowania sieci relacji gospodarstwa z otoczeniem na różnych poziomach jego funkcjonowania.

W pracy postawiono tezę, że swoistą wartość dodaną WPR w regionie opolskim stanowią nowe umiejętności użytkowników towarowych gospodarstw rolnych takiego zarządzania warszatem produkcyjnym, które wiąże różne czynniki wzrostu, a jednocześnie rewitalizuje tradycyjny etos pracy i gospodarność, dzięki czemu w rolnictwie opolskim występują silniejsze procesy rozwojowe. Jak potwierdzają prezentowane badania w wyniku procesów integracyjnych, a także pod wpływem instrumentów WPR kierownicy gospodarstw rolnych regionu opolskiego uczą się sztuki łączenia różnych sposobów zarządzania właściwych dla obydwu klasycznych modeli rozwoju rolnictwa. Wyraźna jest tendencja transformacji gospodarstw w kierunku rolnictwa precyzyjnego szeroko wykorzystującego nowe technologie i wiedzę przy zachowaniu poszanowania dla środowiska naturalnego poprzez świadczenie usług rolno-środowiskowych.

Literatura

- M. Adamowicz, *Wielofunkcyjność rolnictwa jako podstawa przewartościowań w polityce rolnej*, „Wieś i Rolnictwo” 2004 nr 4.
- A. Bisaga, *Integracja systemów zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności w agrobiznesie. Norma ISO 22000:2005*, [w:] *Przejawy i formy nowoczesnego zarządzania i komunikacji społecznej*, red. M. Duczmal, T. Pokusa, Wydawnictwa Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole 2008, s. 147–165.
- A. Buckwell, *The Next Steps in CAP Reform*, “Euro Choices” 2007 No 6.
- A. Czudec, R. Kata, T. Miś, D. Zając, *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

- G. Grzelak, *Związki gospodarstw rolnych z rynkiem w Polsce po roku 1990. Próba określenia intensywności i efektywności*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2008, s. 99.
- T. Hunek, *Redefinicja funkcji rolnictwa polskiego w warunkach gospodarki rynkowej oraz akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, red. A. Rosner, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2005, s. 56–60.
- M. Jay, *The political economy of productivist agriculture: New Zealand dairy discourses*, "Food Policy" 2007, Vol. 32, No. 2.
- E. Kiryluk-Dryjska, *Ocena skuteczności działań PROW 2004-2006 w opinii rolników i ekspertów (ujęcie regionalne)*, „Wieś i Rolnictwo” 2009 nr 1, s. 132–145.
- J. Kulawik, *Główne problemy polityki finansowej w rolnictwie polskim.*, „Bank i Kredyt” 2008, marzec, s. 50–65.
- J. Platje, *Nowa ekonomia instytucjonalna jako narzędzie analizy i implementacji zasad zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Zrównoważony rozwój w teorii ekonomii i w praktyce*, red. A. Graczyk, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” nr 1190, Wrocław 2007, s. 73–76.
- W. Poczta, Ł. Hardt, *Skutki integracji Polski z UE dla rolnictwa i obszarów wiejskich. Próba oceny*, [w:] *Polska w UE. Doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, UKIE, Warszawa 2005, s. 115.
- S. Sokołowska, A. Bisaga, *Komunikacja i współpraca sieciowa rolników jako warunek zrównoważonego zarządzania gospodarstwami. Wyniki badań w województwie opolskim*, [w druku].
- S. Sokołowska, A. Bisaga, *Wokół sporów o ocenę Wspólnej Polityki Rolnej*, [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwojowe rolnictwa w przestrzeni europejskiej*, red. S. Sokołowska, A. Bisaga, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, 2008, s. 59–68.
- S. Sokołowska, A. Bisaga, P. Szwiec, *Zmiany w organizacji i produktywności rolnictwa indywidualnego w procesie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006, s. 127–132.
- Strategia transformacji polskiej wsi i rolnictwa. Omówienie wystąpień panelistów i dyskusji na seminarium zorganizowanym przez Komitet Ekonomiki Rolnictwa PAN, Komitet Nauk Ekonomicznych PAN i Radę Naukową PTE w dn. 17 marca 2007r.*, opracowanie J. Wilkin „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2007 nr 2, s. 3–21.
- F. Tomczak, *Gospodarka rodzinna w rolnictwie. Uwarunkowania i mechanizmy rozwoju*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa, 2005, s. 332.
- J. Wilkin, *Ekonomia polityczna reform Wspólnej Polityki Rolnej*, „Gospodarka Narodowa” 2009, nr 1–2, s. 1–25.
- A. Zawojska, *Doskonalenie funkcjonowania rządowych agencji rolnych na przykładzie Rural Payments Agency w Wielkiej Brytanii – lekcje dla Polski.*, [w:] *Wieś i rolnictwo ...*, *op.cit.*, s. 115–128.

Gemeinsame Agrarpolitik (GAP) als Voraussetzung für die Verwaltung von den Veränderungen in der Landwirtschaft der Oppelner Region

Die Ausbreitung des Programms der Gemeinsamen Landwirtschaftspolitik auf die polnische Landwirtschaft und die Reorganisation der landwirtschaftlichen Umgebung ihren Prinzipien gemäß, verändert die Kraftverhältnisse und Impulse, die sich auf die Entwicklung der Landwirtschaften auswirken. Nicht nur die äußeren Faktoren entscheiden über diese Entwicklung, neue Strategien der Verwaltung von Produktionsstätten aktivieren die inneren Ressourcen der Landwirtschaften und zwingen zu Investitionen in Kenntnisse und zur Ergreifung der Initiativen, die die Relationen der Landwirtschaft mit der Umgebung auf den verschiedenen betrieblichen Ebenen aufbauen.

In der Arbeit wurde die These aufgestellt, dass die Oppelner Region über einen zusätzlichen eigentümlichen Wert der Gemeinsamen Landwirtschaftspolitik verfügt, der in den neuen Fähigkeiten bei der Verwaltung von Produktionsstätten liegt, welche verschiedene Wachstumsfaktoren verbinden und gleichzeitig den traditionellen Arbeits- und Wirtschaftlichkeitsethos revitalisieren, denen die Oppelner Landwirtschaft viel intensivere Entwicklungsprozesse verdankt. Wie die angeführten Untersuchungsergebnisse zeigen, lernen die Leiter der Oppelner Landwirtschaften im Zuge der Integrationsprozesse und auch unter dem Einfluss der Instrumente der Gemeinsamen Landwirtschaftspolitik die Kunst der Verbindung der verschiedenen Verwaltungsweisen kennen, welche den beiden klassischen Modellen der Landwirtschaftsentwicklung entsprechen. Es gibt eine deutliche Tendenz der Transformierung der Landwirtschaften in Richtung einer präzisen Landwirtschaft, welche neue Technologien nutzt und dabei die natürliche Umwelt schont.

Společná zemědělská politika jako předpoklad změn v zemědělství opolského regionu

Zařazení polského zemědělství do Společné zemědělské politiky (dále jen SZP) a reorganizace zemědělského prostředí v souladu s SZP přetváří poměr sil a podnětů, které mají vliv na rozvoj zemědělského hospodářství. Nejsou to již jen vnější faktory, jež rozhodují o tomto rozvoji. Jsou to také nové strategie v řízení výrobních závodů aktivizující vnitřní zemědělské rezervy. Právě ty vyvolávají potřebu investovat do vědy a věnovat se takovým činnostem, které vytváří hospodářské relace s okolím na různých funkčních úrovních.

Tato práce vychází z tvrzení, že čistou přidanou hodnotu SZP v opolském regionu stanoví nově získané dovednosti uživatelů zemědělských hospodářství při řízení výroby, které aktivizují růst. Zároveň dochází k posílení tradičního významu práce a hospodárnosti, díky čemuž se v opolském zemědělství růst dále zrychluje. Provedený výzkum potvrdil, že zásluhou integračních procesů a také nástrojů SZP se správci zemědělských hospodářství v opolském regionu učí jak kombinovat různé možnosti řízení, vhodné pro oba klasické modely zemědělského rozvoje. Převažuje tendence transformace hospodářství směrem k preciznímu zemědělství, které zcela využívá nové technologie a poznatky, ale zároveň klade důraz na zachování životního prostředí s využitím agroenvironmentálních programů.

Przemysław Rostropowicz

Europejskie migracje zagraniczne w okresie przedakcesyjnym Polski na podstawie badań z lat 2002–2003

Sytuacja społeczno-demograficzna Polski u progu wejścia do Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem salda przyrostu naturalnego oraz migracji poza granicę kraju

Pierwsze zdania raportu Głównego Urzędu Statystycznego zdają się potwierdzać niekorzystną sytuację demograficzną – tendencję, która dotyczy społeczeństwa polskiego u progu wejścia do Unii Europejskiej:

[...] Rok 2005, był już szóstym z kolei rokiem, w którym odnotowano w Polsce ubytek rzeczywisty ludności, a jednocześnie czwartym, w którym wystąpił ujemny przyrost naturalny. W ciągu sześciu lat, to jest w latach 1999–2005, w wyniku niskiego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji zagranicznych, liczba ludności Polski zmniejszyła się o 120 tys. osób. W 2005 r. ludność Polski liczyła około 38,2 mln osób. Mieszkańcy Polski stanowili w 2005 r. ok. 8,3% ogólnej liczby ludności Unii Europejskiej [...]¹.

Przyczyn takiego stanu rzeczy można doszukiwać w wielu uwarunkowaniach, zarówno społecznych (między innymi zmiany stylu życia, modelu współczesnej rodziny, nadal postępującej emancypacji zawodowej i społecznej kobiet), jak i ekonomicznych – niepewność na rynku pracy i jego stosunkowo niska atrakcyjność w kontekście poziomu płac w porównaniu do zachodnich rynków pracy, czy rosnące koszty utrzymania w kraju.

Z jednej strony spada współczynnik dzietności, z drugiej natomiast rośnie przeciętna wieku rodzących oraz przeciętny wiek kobiet rodzących pierwsze dziecko. Na przestrzeni lat wskaźniki te kształtowały się następująco (tab. 1).

Bożena Balcerzak-Paradowska w rozdziale trzecim *Ludność i przemiany demograficzne, Raportu Społecznego Polska 2005*, zauważa:

¹ *Warunki życia ludności Polski w latach 2004–2005*, GUS Warszawa 2007, s. 13.

Tabela 1. Dzietność kobiet w Polsce w latach 1960–2006

Lata	Współczynnik dzietności	Przeciętny wiek rodzących kobiet	Przeciętny wiek kobiet rodzących pierwsze dziecko
1960	2,980	27,5	25,0
1970	2,200	26,3	22,8
1980	2,276	26,0	23,4
1990	1,991	26,7	23,5
2000	1,367	26,9	24,2
2006	1,267	27,9	25,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_struktura_ludnosci_07_tablica7.xls [13.06.2009, godz. 5.50].

[...] Obniża się dzietność kobiet w niemal wszystkich grupach wiekowych. Konsekwencją utrwalających się zmian jest spadek wartości współczynnika dzietności (przeciętna liczba dzieci urodzonych przez kobiety w wieku 15–49 lat) z 2,04 w 1990 roku do 1,22 w 2003 roku. Te głębokie zmiany dotyczą zarówno miast (obniżenie współczynnika dzietności z 1,8 w 1990 do 1,1 w 2003 roku) jak i wsi (odpowiednio z 2,5 do 1,4), która była „ostoją” tradycyjnego modelu rodziny o przeciętnie wyższej dzietności. Jednocześnie obserwuje się systematyczny, choć powolny wzrost przeciętnego wieku kobiet rodzących dzieci. W 1990 roku wynosił on 26,3, w 2003 roku – 27,3 lata[...]².

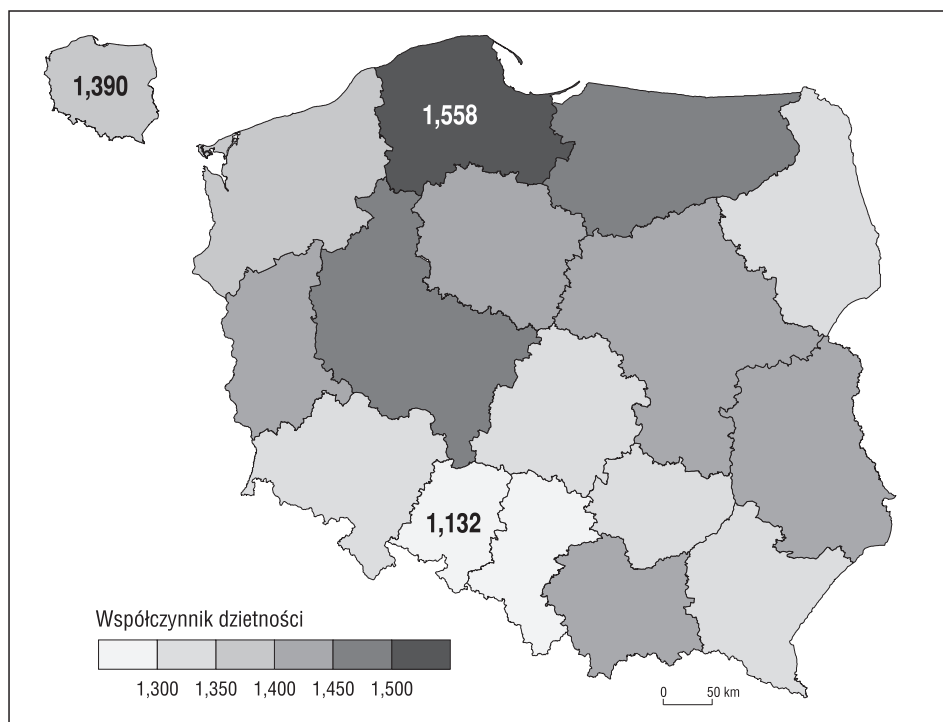
Poziom dzietności kobiet w województwie opolskim na tle już niekorzystnej sytuacji w kraju przedstawia się alarmująco. Współczynnik ten w województwie opolskim rzędu 1,132 jest o połowę niższa od wartości 2,2, zapewniającego prostą zastępowalność pokoleń. Zamieszczony niżej rysunek przedstawia dzietność według województw w Polsce w 2008 roku (rys. 1).

Niekorzystną sytuację wzmaga dodatkowo niekorzystne saldo migracji zagranicznych ludności Polski, które po wejściu do Unii Europejskiej uległo dalszemu pogłębieniu.

Migracje zagraniczne obywateli polskich do państw starej Unii Europejskiej (UE-15)

W raporcie Ministerstwa Gospodarki *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski* znajduje się następująca charakterystyka migranta zarobkowego z Polski:

² B. Balcerzak-Paradowska, *Ludność i przemiany demograficzne*, [w:] S. Golinowska (red.), *Raport Społeczny: Polska 2005*, Warszawa 2005, s. 64.

Rysunek 1. Dzietność kobiet w Polsce w 2008 roku

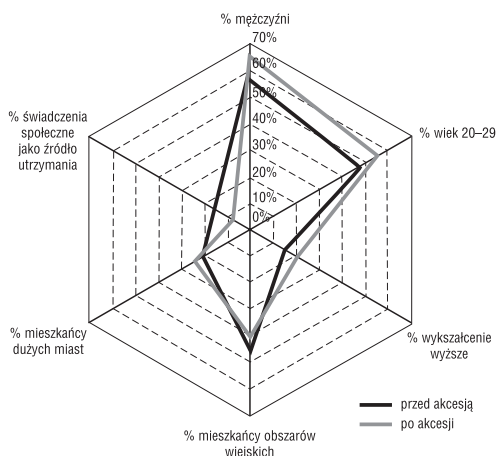
Źródło: Rocznik Demograficzny 2009, GUS Warszawa 2009, s. 517.

Przy zachowaniu ostrożności co do uogólniania występujących tendencji przed i po akcesji Polski do UE sylwetce polskiego migranta zarobkowego można przypisać następujące cechy:

- osoba młoda, częściej mężczyzna (18–34/37 lat);
- pochodząca z regionów mniej zurbanizowanych (jako charakteryzujących się większymi różnicami w dochodach z uwagi na poziom bezrobocia i zatrudnienia, np. województwa podlaskie małopolskie, podkarpackie);
- przemieszczająca się zarówno do dużych miast jak i regionów peryferyjnych w krajach przyjmujących;
- podatna na sieci migracyjne, związki historyczne i kulturowe;
- bezdzietna (czyli o mniejszym obciążeniu do systemów społecznych państwa zatrudnienia, zasadniczo płatnik netto podatków w kraju przyjmującym);
- stosunkowo dobrze wykształcona, poddana ryzyku brain drain i brain waste³;

³ Ryzyko *brain drain* (drenażu mózgow) występuje, gdy kraj emigracji opuszczają osoby z wyższymi kwalifikacjami, a w ich miejsce nie napływają osoby z podobnymi (równie wysokimi) kwalifikacjami, natomiast ryzyko *brain waste* (marnotrawstwo mózgow) oznacza sytuację, gdy migrant

- wykonująca prace nie wymagające zbyt wysokich kwalifikacji (robotnik rolny, pomoc domowa, kelner, robotnik budowlany, kucharz, opiekun/ka dzieci, osób starszych);
- wykonująca prace wymagające wąskich specjalizacji (np. dentysta, chirurg klatki piersiowej, anestezjolog, glazurnik, masażysta, informatyk);
- transferująca część zarobków do kraju⁴.

Rysunek 2. Profil społeczno-demograficzny migranta z Polski w okresie przed- i poakcesyjnym

Źródło: P. Kaczmarczyk, *Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytet Warszawski, Poakcesyjne migracje Polaków – próba oceny*, materiały na konferencję *Migracje szansą województwa pomorskiego – wspieranie pozytywnych trendów adaptacyjnych na regionalnym rynku pracy*, Sopot 25 września 2009.

w 2008 r. – 27-krotny przyrost), Niemiec (z 294 tys. w 2002 do 490 tys. w 2008 r. – wzrost rządu 167%), Irlandii (z 2 tys. w 2002 r. do 180 tys. w 2008 r. – liczba migrantów z Polski powiększyła się 90-krotnie) oraz Holandii (z 10 tys. w 2002 r. do 108 tys. do 2008 r. – wzrost prawie 11-krotny). W 2008 roku wskutek globalnego kryzysu gospodarczego liczba wyjazdów (głównie zarobkowych) z Polski uległa zmniejszeniu. GUS podaje (tab. 2):

podejmuje pracę w kraju docelowym poniżej swoich kwalifikacji (wykształcenia) (objaśnienie autora).

⁴ *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki. Departament Analiz i Prognoz Warszawa 2007, s. 10.

Ciekawą charakterystykę profilu społeczno-demograficzną migranta z Polski w okresie przed i poakcesyjnym zaproponował Paweł Kaczmarczyk z Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego (rys. 2).

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku poza granicami Polski przebywało czasowo 786 tys. obywateli polskich, z czego w krajach Unii Europejskiej 451 tys. (57,4% ogółu), w roku 2004 opuściło czasowo Polskę: 1 mln obywateli, w tym do państw Unii 770 tys. (77%). Cztery lata po przystąpieniu do Unii za granicą Polski czasowo przebywało już 2210 tys. obywateli, gdzie w Unii – 1820 tys. (82,4%). W okresie tym liczba czasowych migrantów do 27 państw UE wzrosła ponad czterokrotnie, z czego najwięcej do Wielkiej Brytanii (z 24 tys. w 2002 roku do 650 tys.

Tabela 2. Emigracja z Polski na pobyt czasowy w latach 2004–2008^a (stan w końcu roku)

Kraj przebywania	Liczba emigrantów (w tys.)					
	NSP 2002 ^b	2004	2005	2006	2007	2008
Świat	786	1 000	1 450	1 950	2 270	2 210
Europa	461	770	1 200	1 610	1 925	1 887
w tym:						
Unia Europejska (27 krajów)^c	451	750	1 170	1 550	1 860	1 820
w tym:						
Austria	11	15	25	34	39	40
Belgia	14	13	21	28	31	33
Cypr	-	-	-	-	4	4
Dania	-	-	-	-	17	19
Finlandia	0,3	0,4	0,7	3	4	4
Francja	21	30	44	49	55	56
Grecja	10	13	17	20	20	20
Hiszpania	14	26	37	44	80	83
Irlandia	2	15	76	120	200	180
Holandia	10	23	43	55	98	108
Niemcy	294	385	430	450	490	490
Portugalia	0,3	0,5	0,6	1	1	1
Czechy	-	-	-	-	8	10
Szwecja	6	11	17	25	27	29
Wielka Brytania	24	150	340	580	690	650
Włochy	39	59	70	85	87	88

a – dane dotyczą liczby osób przebywających za granicą czasowo: dla lat 2002–2006 – powyżej 2 miesięcy, dla lat 2007–2008 – powyżej 3 miesięcy;

b – po rozszacowaniu liczby emigrantów o nieustalonym kraju czasowego pobytu liczba emigrantów przebywających w krajach Europy wynosi 547 tys., w krajach UE – 535 tys.;

c – do 2006 r. 25 krajów.

Źródło: Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2008. Materiał na konferencję prasową w dniu 28 sierpnia 2009 r., Główny Urząd Statystyczny. Departament Badań Demograficznych, s. 3.

[...] wzrosła liczba powrotów Polaków z zagranicy – głównie z Wielkiej Brytanii, Irlandii i Stanów Zjednoczonych. Kryzys gospodarczy wyhamował wyraźnie odpływ z Polski, nie spowodował jednak masowych powrotów [...]⁵.

Zdaniem autora w odniesieniu do migracji należy dodatkowo zwrócić uwagę na kwestię ich przyczyn. Ujęcie procesu migracji zewnętrznych obywateli polskich nie byłoby pełne bez chociażby pobieżnego przyjrzenia się ich powodom – nie

⁵ *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2008 – Materiał na konferencję prasową w dniu 28 sierpnia 2009 r., Główny Urząd Statystyczny. Departament Badań Demograficznych, s. 3.*

tylko w wymiarze ekonomicznym, lecz także w szerszym kontekście, uwzględniającym czynniki społeczno-kulturowe migracji, przeprowadzone na członkach różnych narodowości.

Badania *BSTME* (*Berliner Studie zur transnationalen Mobilität von Europäern – Berlińskie Studia nad Międzynarodową Mobilnością Europejczyków*) jako próba określenia kompleksu motywów migracji obywateli wybranych państw Unii Europejskiej oraz Polski – kraju przedakcesyjnego

Jedną z takich prób analizy zjawiska podjął Roland Verwiebe. Zbadał przyczyny migracji wewnątrz i spoza Unii Europejskiej, uwzględniając przy tym poszczególne narodowości oraz przynależność państwową. W oparciu o badania *BSTME* (*Berliner Studie zur transnationalen Mobilität von Europäern – Berlińskie Studia nad Międzynarodową Mobilnością Europejczyków*) podane zostały powody migracji wewnątrzunijnych obywateli wybranych państw Unii Europejskiej oraz Polaków, wówczas jeszcze obywateli państwa kandydującego do Wspólnoty. Analiza „ilościowo-jakościowa” została oparta na wynikach badań *BSTME*, przeprowadzonych w 2002 roku w Berlinie na reprezentatywnej grupie 2 043 obywateli państw Unii Europejskiej (Danii, Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch), Polski oraz grupie kontrolnej – obywateli niemieckich. Badań dokonano metodą standaryzowanej ankiety, przesłanej pocztą w okresie od stycznia do marca 2002 roku. Próba losowa wyniosła około 10 500 osób, wybranych losowo w rejestrach meldunkowych Urzędu ds. Obywatelskich Miasta Berlina (Landeseinwohneramt Berlin), reprezentatywnych dla przedziału wiekowego od 21 do 65 lat oraz płci. Odpowiedzi na rozesłane ankiety udzieliło niecałe 20% respondentów, z czego 53% stanowiły kobiety, a 47% mężczyźni. Rozkład narodowościowy badanych kształtował się następująco: 501 Niemców, 426 Francuzów, 409 Brytyjczyków, 344 Włochów oraz 100 Duńczyków (spośród 1300 zameldowanych w Berlinie). W celu otrzymania pełnych i wiarygodnych odpowiedzi formularze z pytaniami zostały zredagowane zarówno w języku niemieckim jak i ojczystym migrantów⁶.

⁶ Szczegółowy opis przeprowadzonych badań znajduje się w R. Verwiebe, *Statusveränderungen und inneneuropäische Wanderungen. Ergebnisse einer Verknüpfung qualitativer und quantitativer Befunde*, [in:] Hrsg. P. A. Berger, A. Weiss, *Transnationalisierung sozialer Ungleichheit*, 1. Auflage, Wiesbaden 2008, S. 185–209.

Celem dokonania strukturalnie zróżnicowanej analizy powody migracji zostały sklasyfikowane według trzech podstawowych grup-kategorii: zawodowej, społecznej i kulturowej. Na ich podstawie stworzono 21 wariacji, z których na potrzeby badania wyróżniono siedem kategorii-grup czynników motywujących do migracji:

- społeczne, kulturowe i ekonomiczne powody;
- społeczne i kulturowe powody;
- ekonomiczne i kulturowe powody;
- ekonomiczne i społeczne powody;
- kulturowe powody;
- ekonomiczne powody oraz
- społeczne powody⁷.

Należy zaznaczyć, że podział dokonany w ramach berlińskich badań jest jedynie częściowo zbieżny z klasyfikacją motywów *push and pull* stosowaną przez Bank Światowy (tab. 3).

Tabela 3. Motywy migracji według Banku Światowego

Czynniki		
	„wypychające”	„ciągnące”
Ekonomiczne i demograficzne	<ul style="list-style-type: none"> – ubóstwo – bezrobocie – niskie płace – wysoki przyrost naturalny – brak podstawowej opieki medycznej – braki w systemie edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> – perspektywy wyższych zarobków – perspektywy poprawy standardu życia – rozwój osobisty lub zawodowy
Polityczne	<ul style="list-style-type: none"> – konflikty, niebezpieczeństwo, Przemoc – korupcja – łamanie praw człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> – poczucie bezpieczeństwa – wolność polityczna
Społeczne i kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> – dyskryminacja wynikająca ze względów etnicznych, religijnych 	<ul style="list-style-type: none"> – łączenie rodzin – migracja do kraju przodków – brak zjawiska dyskryminacji

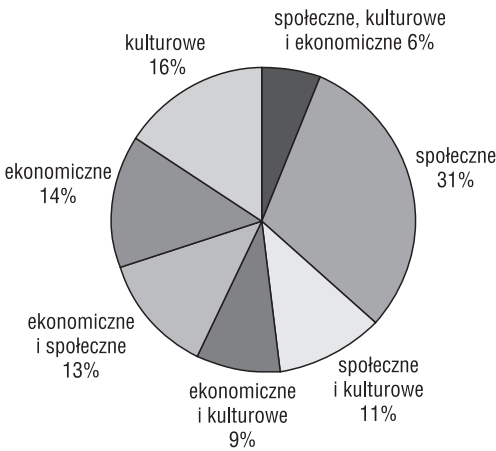
Źródło: Bank Światowy, *Migration and Remittances. Easter Europe and the former Soviet Union*, New York 2006, s. 52, za: *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki. Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007, s. 7.

Pominięcie motywatorów politycznych, zarówno wypychających (*push*) i przyciągających (*pull*) związane jest z faktem, że badania przeprowadzone były na terenie metropolii państwa członkowskiego Unii Europejskiej – w Berlinie.

⁷ R. Verwiebe, *Transnationale Mobilität innerhalb Europas und soziale Ungleichheit*, [in:] *Die Europäisierung sozialer Ungleichheit. Zur transnationalen Klassen- und Sozialstrukturanalyse*, Hrsg. Martin Heidenreich, Frankfurt–New York 2006, S. 163.

Przeprowadzone zostało na obywatelach państw należących do Wspólnoty (brytyjskich, duńskich, francuskich i włoskich) oraz obywatelach państwa przedakcesyjnego – Polski. Motywy polityczne, szczególnie: wolność polityczna, łamanie praw człowieka, poczucie bezpieczeństwa, konflikty zdały się mieć dla takiej grupy badanych mniejsze, jak nie marginalne znaczenie.

Podział przyczyn migracji, przyjęty w badaniach berlińskich, na wymienione kategorie pozwolił z jednej strony na określenie wspólnych, niezależnych od narodowości głównych motywów migracji wewnątrzunijnych, jak i przyczyn

Rysunek 3. Powody migracji wewnątrzunijnych

Źródło: R. Verwiebe, *Transnationale Mobilität innerhalb Europas und soziale Ungleichheit*, [in:] *Die Europäisierung sozialer Ungleichheit. Zur transnationalen Klassen- und Sozialstrukturanalyse*, Hrsg. Martin Heidenreich, Frankfurt-New York 2006, S. 163.

- 13% respondentów podało kombinację społeczno-ekonomicznych czynników;
- 11% wskazało czynniki kulturowe i społeczne;
- 9% kulturowe i ekonomiczne;
- natomiast 6% „mieszankę” ekonomicznych, kulturowych i społecznych uwarunkowań migracji.

Wyniki badań w konfrontacji z ustaleniami klasycznych i neoklasycznych teorii migracji okazały się niejakiim zaskoczeniem, w których przecież głównym, aczkolwiek nie jedynym punktem wyjściowym analiz są ekonomiczne uwarunkowania migracji⁸.

tkwiących w uwarunkowaniach społecznych i kulturowych danego narodu, oraz sytuacji ekonomicznej krajów wyjazdu, oraz państw docelowych migrantów. Powody migracji wewnątrzunijnych oraz stopień ich wpływu na decyzje o wyjazdach przedstawiono na rysunku 3.

Prawie jedna trzecia respondentów (31%) jako główny powód migracji wewnątrzunijnych podała czynniki społeczne. Co ciekawe, dopiero na trzecim miejscu znalazły się ekonomiczno-zawodowe czynniki z 14% wskazań. Motyw kulturowy jako główny powód migrowania w przeprowadzonym badaniu wymieniony został w 16% odpowiedzi. Jednak największą liczbę odpowiedzi – 39%, stanowiły różne kombinacje trzech głównych powodów migracji obywateli Unii Europejskiej:

Wyniki badań BSTME

Motyw ekonomiczny migracji w przeprowadzonych badaniach przewijał się w 42% ankiet. Jednakże bezpośrednio wymieniony jako motyw główny migracji pojawił się jedynie w 14% odpowiedzi, natomiast w kombinacjach z innymi uwarunkowaniami, odpowiednio:

- 13% ze społecznymi;
- 9% z kulturowymi;
- 6% ze społeczno-kulturowymi.

Tym samym społeczne, kulturowe oraz społeczno-kulturowe czynniki (razem 28%) stanowią główny powód migracji wewnątrzunijnych. Badani podkreślali znaczenie stosunków społecznych (osobistych i rodzinnych) oraz kulturowych (chęć poznania kultury i języka, możliwości dalszej nauki oraz zmiany miejsc pracy w ramach firm międzynarodowych) jako istotny powód migracji. Według cytowanego R. Verwiebego owe czynniki stanowią o specyfice europejskiego modelu migracji, gdzie poza Starym Kontynentem odgrywają wyraźnie słabszą rolę⁹. Szczególnie ostatni czynnik – mobilność zawodowa – stanowi punkt wyjścia dla najnowszych badań nad migracjami¹⁰.

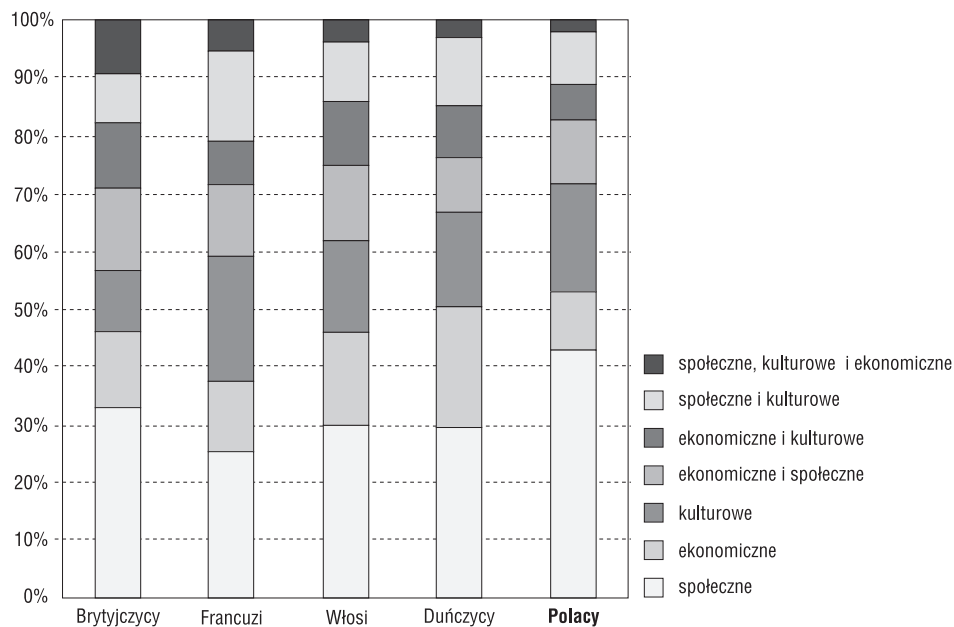
⁸ Por. m.in.: E.G. Ravenstein, *The Laws of Migration*, in: *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 48, 1885, pp. 167–227. Wersja poprawiona artykułu tegoż autora, opublikowana pod tym samym tytułem w *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 52, 1889, pp. 241–301; E. S. Lee, *A Theory of Migration*, in: *Demography* 3/1966, Baltimore 1966, pp. 47–57; tłum. polskie H. Mrozicki, *Teoria migracji*, [w:] A.S. Kostrowicki (red.), *Modele migracji*, Warszawa 1972, ss. 9–28; J. Wolpert, *Behavioral Aspects of the Decision to Migrate*, in: *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, Vol. 15, 1965, pp. 159–169, tłum. polskie Bronisław Czyż, *Aspekty behawiorystyczne w podejmowaniu decyzji migracji*, [w:] A.S. Kostrowicki (red.), *op. cit.*, ss. 125–140; G. Olsson, *Distance and Human Interaction: A Migration Study*, in: *Geografiska Annaler*, 47, Ser. B, 1965, 1, ss. 3–43, tłum. polskie K. Ostaszewska, *Odległość a integracja społeczna. Studium migracji*, [w:] A.S. Kostrowicki (red.), *op. cit.*, ss. 258–336.

W polskiej literaturze przedmiotu z ostatnich lat warto natomiast wskazać na opracowanie Krynstyny Iglückiej-Okólskiej *Analiza zachowań migracyjnych na podstawie wyników badania etnosondażowego migracji zagranicznych w wybranych regionach Polski w latach 1975–1994*, Warszawa 1998.

⁹ R. Verwiebe, *op. cit.*, S. 165.

¹⁰ Por. m.in. H. Pethe, *Internationale Migration hoch qualifizierter Arbeitskräfte. Die Greencard-Regulierung in Deutschland*, Dissertation Humboldt-Universität Berlin 2005, Wiesbaden 2006; W. Seifert, *Geschlossene Grenzen – offene Gesellschaften? Migrations- und Integrationsprozesse in westlichen Industrienationen*, Frankfurt am Main 2000; S. Bender, B. Rürup, W. Seifert und W. Sesselmeier, *Migration und Arbeitsmarkt*, [in:] Hrsg. K.J. Bade, R. Münz, *Migrationsreport 2000. Fakten – Analysen – Perspektiven*, Frankfurt am Main 2000, S. 59–83.

Determinanty te oraz ich różnorodne kombinacje wskazują na złożoność, wielopłaszczyznowość procesu decyzyjnego migrantów, a czynnik ekonomiczny stanowi jeden z motywatorów (rys. 4).

Rysunek 4. Przyczyny migracji wewnątrzunijnych według obywatelstwa (przynależności państwowej)

Źródło: R. Verwiebe, *Transnationale Mobilität innerhalb Europas und soziale Ungleichheit*, [in:] *Die Europäisierung sozialer Ungleichheit. Zur transnationalen Klassen- und Sozialstrukturanalyse*, Hrsg. Martin Heidenreich, Frankfurt-New York 2006, S. 164.

Przedstawione i opisane powyżej ogólne tendencje dotyczące przyczyn migrowania podlegają także zróżnicowaniu według podziału na obywateli poszczególnych państw. Na podstawie przeprowadzonych badań można wyróżnić charakterystyczne różnice, zależne od obywatelstwa (względnie narodowości) oraz cech indywidualnych badanych, dotyczących pobudek do wyjazdów za granicę.

Uwarunkowania migracji obywateli polskich w porównaniu do uwarunkowań obywateli wybranych państw Unii Europejskiej w świetle badań *BSTME*

Względy społeczne migracji najczęściej występowały u obywateli polskich (43%). U obywateli innych państw wskaźnik ilustrujący tę kategorię przyczyn migracji był wyraźnie niższy – zawierał się w przedziale od 26% u Francuzów, przez 30% u Duńczyków i Włochów do 33% u obywateli Wielkiej Brytanii.

Dużego i zarazem wyraźnie wyższego udziału przyczyn społecznych u obywateli polskich niż u obywateli danych państw Unii Europejskiej można upatrywać w fakcie, że wielu z nich za partnerów życiowych ma obywateli niemieckich¹¹.

Dodatkowo wymiar społeczny migracji zdaje się być w Berlinie szczególnie uwypuklony w sytuacji polskich migrantów ze względu na liczne wyjazdy Polaków w latach osiemdziesiątych¹². Swoista forma ścisłych powiązań w mieście wytworzyła się w oparciu o fałę migracyjną z okresu powstania i działalności Solidarności w Polsce¹³. Czynniki te wpłynęły na wytworzenie się na terenie Berlina

¹¹ R. Verwiebe, M.C. Müller, *Successful Integration into the Labour Market? Flexible Biographies of Transnationality Mobile Europeans at the Beginning of the 21st Century*, [in:] *Berliner Journal für Soziologie* 16, Berlin 2006, S. 101–121.

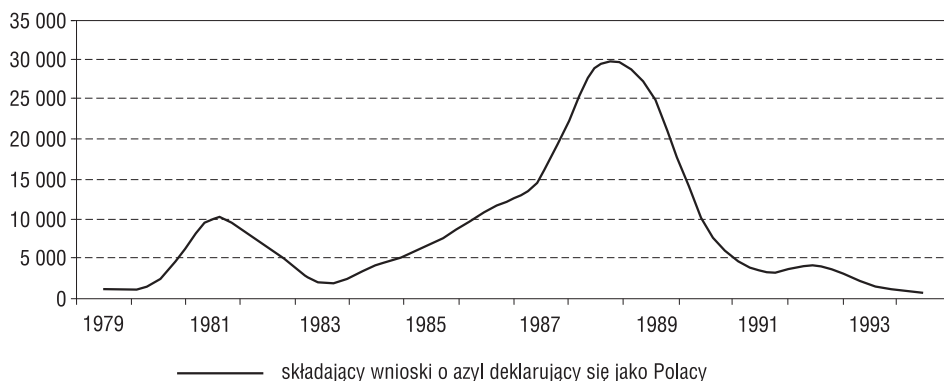
¹² Por. m.in. A. Pilch, M. Zgórniak, *Emigracja po drugiej wojnie światowej*, [w:] W. Misiak (red.), *Nowa emigracja i wyjazdy zarobkowe za granicę*, Wrocław 1991.

¹³ Aktywność i pewnego rodzaju „zakotwiczenie“ emigracji polskiej w Berlinie Zachodnim w latach osiemdziesiątych opisuje Krzysztof Ruchniewicz w artykule *Polacy w Niemczech – lata całe...*, <http://www.niemcy-online.pl/index.php/edukacja/272-polacy-w-niemczech> [17.11.2009, godz. 6.13]. Ze względu na korespondencję treści artykułu z niniejszym opracowaniem warto przytoczyć wybrane akapity:

[...] Napływ z Polski rzesz emigrantów na początku lat 80. spowodował ożywienie niektórych starych organizacji oraz powstanie wielu nowych ugrupowań i grup mniej formalnych. Szacuje się, że w latach 80. na terenie RFN i Berlina Zachodniego działało prawie 140 stowarzyszeń, klubów i ugrupowań. Najważniejsze z nich były zakładane przez działaczy „Solidarności”. Kilkanaście z tych ugrupowań nosiło nazwę Grupa robocza „Solidarność”. Organizacje te prowadziły działalność wydawniczą, informowały o sytuacji w Polsce, organizowały pomoc dla kraju, współpracowały z Niemcami sympatyzującymi z walką Polaków o wolność.

Urządzały również demonstracje, pikiety, wystawy w rocznice „Solidarności”. Najważniejszym ośrodkiem skupiającym emigrację solidarnościową był Berlin Zachodni, gdzie Komitet Obrony „Solidarności” (później Towarzystwo „Solidarność”) wydawało od 1982 dwutygodnik „Pogląd”, najważniejsze pismo tego pokolenia emigrantów. Apogeum działalności tych grup przypada na pierwsze lata po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego. Zarówno późniejsza dalsza emigracja, jak i rozmaite rozłamy i brak nadziei na szybką zmianę w Polsce, osłabiły to środowisko. RFN była w tych latach najżywszym terenem działalności emigracji solidarnościowej w całej Europie Zachodniej.

specyficznej sieci powiązań¹⁴ między falą migracji na tle politycznym, głównie z okresu stanu wojennego, oraz drugą falą z końca lat osiemdziesiątych XX wieku, a migrantami obecnymi, gdzie dominującą rolę odgrywają już inne czynniki (rys. 5).

Rysunek 5. Migracje azylantów z Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do Niemiec Zachodnich (po 1990 roku do zjednoczonych Niemiec) w latach 1979-1993

Źródło: B. Glorius, *Transnationale Perspektiven: eine Studie zur Migration zwischen Polen und Deutschland*, Bielefeld 2007, S. 102.

Dominacja czynnika społecznego jako motywu do wyjazdu zarysowuje się jeszcze bardziej przy uwzględnieniu odpowiedzi, w których ów czynnik występował w kombinacji z innymi (z ekonomicznymi – 12%, z kulturowymi – 8% oraz w kombinacji z kulturowymi i ekonomicznymi – 2%). Daje to 22% ogółu odpowiedzi. Zatem motyw społeczny ujęty jako główny i jedyny powód migracji, lub wymieniony jako „towarzyszący”, występujący w kombinacji z innymi powodami wyjazdów pojawił się łącznie w 65% odpowiedzi. Wynik ten podkreśla znaczenie sieci powiązań jako głównego powodu i stymulanty migracji obywateli polskich do Berlina.

¹⁴ Sieć powiązań migrantów i niemigrantów w określonej przestrzeni społecznej (w kraju pochodzenia i przeznaczenia) w danym czasie, opiera się na wzajemnych powiązaniach, zależności i zobowiązaniach (wynikających z udzielanej pomocy), oraz przepływie informacji. Stan ten powoduje przepływy pomiędzy krajem pochodzenia a krajem przyjmującym. Przepływy te (migracje) są wynikiem kompleksowego oddziaływania czynników (uwarunkowań) historycznych, politycznych, społeczno-kulturowych i ekonomicznych. [Por. K. Slany (red.), *Orientacje emigracyjne Polaków*, Kraków 1997, ss. 19–20 oraz K. Iglicka-Okólska, *op. cit.*, s. 19].

Motywy kulturowe jako główny powód migracji wymieniany był przez obywateli polskich na drugim miejscu, po społecznym. Został wskazany w 18% nadesłanych odpowiedzi. Dodatkowo jako równie istotny, obok innych powodów, pojawił się w 17% odpowiedzi (z motywem ekonomicznym w 6%, z motywem społecznym w 9% oraz ze społecznym i ekonomicznym w 2% ankiet). Uwarunkowania kulturowe wyjazdów znalazły się łącznie w 36% odpowiedzi.

Ekonomiczny jako główny powód do wyjazdu deklarowało jedynie 11% badanych obywateli polskich w Berlinie. W tej mierze wyraźnie przodowali Duńczycy z 21% wskazań, następnie Włosi – 16%. Niewiele częściej od obywateli polskich z powodów czysto ekonomicznych migrowali Francuzi (12%). Motyw ekonomiczny w zestawieniu z innymi powodami (odpowiednio: ze społecznymi – 12%, kulturowymi – 5% oraz ze społecznymi i kulturowymi – 2%) pojawił się w 30% odpowiedzi badanych obywateli polskich.

Porównując wyniki badań obywateli polskich z obywatelami innych państw należy zwrócić uwagę na:

- wyraźną dominację powodu społecznego – 43% wskazań badanych, gdzie u innych nacji wskaźnik kształtował się na poziomie niższym o średnio 13%;
- powody pozaekonomiczne (społeczne, kulturowe oraz społeczne i kulturowe) zostały wskazane najczęściej przez obywateli polskich (70%). Obywatele innych państw, objęci badaniem wskazywali odpowiednio: Francuzi 63%, Duńczycy 60%, Włosi 57%, Brytyjczycy 53%;
- mieszane (kombinacje głównych grup motywatorów) wystąpiły u obywateli polskich najrzadziej, mianowicie w 28% odpowiedzi. Natomiast najczęściej wystąpiły u obywateli brytyjskich – 43%, następnie u Francuzów (41%), dalej Włochów (38%) i Duńczyków (33%);
- kombinację jednocześnie trzech głównych powodów (społecznych, ekonomicznych i kulturowych), która wystąpiła najrzadziej u obywateli polskich i duńskich, mianowicie w 2% wskazań. Obywatele innych państw wymieniali tę kombinację wyraźnie częściej: 10% odpowiedzi u Brytyjczyków, 5% u Francuzów oraz 3% odpowiedzi u Włochów.

Dominacja czynników społecznych w odpowiedziach obywateli polskich zdaje się potwierdzać główne postulaty socjologicznych teorii migracji, głównie teorii sieci powiązań, gdzie na podjęcie decyzji o migracji mają związki interpersonalne pomiędzy byłymi migrantami, a migrantami obecnymi. Nie bez znaczenia mogła mieć tu wpływ – w myśl teorii sieci powiązań – oczekiwana pomoc ze strony byłych migrantów w wymiarach: ekonomicznym, społecznym i psychologicznym¹⁵.

¹⁵ Por. J. Arango, *Explaining migration: a critical view*, in: *International Social Science Journal*, no 165, 2000, pp. 283–296.

Ponadto w przypadku obywateli polskich motywy migracji po przełomie w 1989 roku nie były zbieżne z pierwszą falą przepływu z lat z okresu lat osiemdziesiątych, kiedy to głównym powodem migracji były powody polityczne¹⁶. Na rysunku 5 można wyraźnie zaobserwować wyraźny spadek udzielanych odpowiedzi politycznych po 1989 roku. W. Janicki słusznie zauważa:

Sam fakt istnienia społeczności byłych migrantów w danym państwie może być podstawą do wysnuwania prognoz dotyczących kierunków przyszłych przepływów ludności, a migrację należy rozpatrywać jako łańcuch zdarzeń, sprzężeń zwrotnych [...]. Spostrzeżenie o zaistnieniu takich powiązań łączy teorię sieci migracyjnych z ekonomiczną teorią systemu światowego, zakładającą podtrzymywanie więzi pomiędzy państwami przez tworzące się więzi o charakterze indywidualnym¹⁷.

Również R. Verwiebe podkreśla zbieżność wyników badań *BSTME* z ustaleniami nowych teorii migracyjnych¹⁸. Dodatkowo nadmienia, że z dużą dozą prawdopodobieństwa można przypuścić, że wśród ankietowanych Europejczyków (w tym Polaków) są określone grupy społeczne, do których odnoszą się początkowo zaobserwowane różnice narodowe¹⁹.

Wyrażna przewaga odpowiedzi wskazujących na motywy pozaekonomiczne w ankietach nadesłanych przez obywateli polskich może zgoła stanowić pewne zaskoczenie. W powszechnym mniemaniu dominującymi powodami do migracji są czynniki ekonomiczne. Konstrukcja pytań ankiety pozwoliła wydobyć drugie dno tego problemu. Owszem, względy ekonomiczne są istotne w procesie podejmowania decyzji o wyjeździe, lecz co ważne – w połączeniu z innymi motywami. Badani obywatele polscy wskazywali jedynie w 11% na czysto ekonomiczny wymiar wyjazdów, lecz w połączeniu z powodami społecznymi, kulturowymi czy społecznymi i kulturowymi odpowiedzi było 19%. Można zatem zauważyć, że aspekt ekonomiczny, wprawdzie ważny, nabiera dopiero pełnego wymiaru i spełnienia wówczas, gdy jest on skorelowany z możliwościami społecznej i kulturowej realizacji, prowadząc do stanu możliwie zbliżonego do dobrobytu²⁰.

¹⁶ Por. rysunek 5.

¹⁷ Por. W. Janicki, *Przegląd teorii migracji ludności*, [w:] *Annales UMCS*, vol. LXII, Lublin 2007, ss. 292–293.

¹⁸ R. Verwiebe, *op. cit.*, S. 163–164.

¹⁹ *Ibidem*, S. 165.

²⁰ Dobrobyt jest tu rozumiany jako możliwie wysoki poziom zaspokojenia potrzeb bytowych, kulturalnych i społecznych jednostki, gospodarstw domowych i społeczeństwa (objaśnienie autora).

Exkurs: Migracje ze Śląska Opolskiego w okresie przedakcesyjnym²¹

Immanentną cechą Śląska jako regionu pogranicza, będącemu na przestrzeni wieków pod wpływami nie tylko różnych kultur, lecz także organizmów politycznych oraz określonych układów gospodarczych jest zjawisko migracji. Tym samym migracje należy uznać za zjawisko naturalne i charakterystyczne dla tego regionu²².

Należy podkreślić, że migracje do i z regionu są zjawiskiem złożonym, wielopłaszczyznowym. Można stwierdzić, że ich skala i wielość uwarunkowań jest proporcjonalna do burzliwości i złożoności historii tych ziem.

Opis migracji w okresie powojennym na Śląsku doczekał się w polskojęzycznej literaturze przedmiotu wielu studiów i opracowań²³.

Autora niniejszego opracowania do przeprowadzenia analizy porównawczej studiów *BSTME* z badaniami M. Rostropowicz-Miśko skłoniły pewne cechy wspólne tych badań, między innymi zbliżony okres, w którym były przeprowadzane – *BSTME* – od stycznia do marca 2002 roku, natomiast badania opolskie na przełomie 2002 i 2003 roku, oraz swoiste powiązanie przyczynowo-skutkowe tych badań. Tak jak badania opolskie dotyczyły uwarunkowań i motywów migracji w miejscu wyjazdu, tak Berlin stanowił potencjalne miejsce tych wyjazdów. Porównując zatem oba badania uzyskuje się pewien pogląd na aspekt przyczynowy migracji, w tym ten trudniej mierzalny – leżący w sferze odczuć, emocji i powiązań interpersonalnych, jak relacji na linii: człowiek jako indywiduum a *locus* (miejsce).

Na przełomie lat 2002 i 2003 Marta Rostropowicz-Miśko przeprowadziła badania dotyczące społeczno-ekonomicznych skutków migracji do Niemiec w trzech gminach województwa opolskiego: Krapkowicach, Dobrzeniu Wielkim oraz Lewinie Brzeskim. Ze względu na szczegółowy ich opis dokonany już przez badaczkę²⁴, w niniejszym akapicie zostaną jedynie skrótowo, w formie skondenso-

²¹ W świetle badań Marty Rostropowicz-Miśko na tle badań *BSTME*.

²² M. Rostropowicz-Miśko, *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989–2005*, Opole 2007, s. 79.

²³ Żeby wymienić autorów ważniejszych opracowań: J. Balaryn, J. Bielski, K. Heffner, J. Hryniowicz, S. Jałowiecki, K. Iglicka-Okólska, R. Jończy, J. Korbel, R. Rauziński, B. Solga i inni.

²⁴ Opis badań – metodologię, przebieg, wyniki i wnioski zostały w pełni opisane przez M. Rostropowicz-Miśko w cytowanej już pracy *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989–2005* w rozdziale 5 *Społeczno-ekonomiczne skutki migracji do Niemiec w świetle własnych badań empirycznych* (ss. 155–191).

wanej opisane, zdaniem autora, najważniejsze dla tematu niniejszego opracowania aspekty badań, które nawiązują do studiów *BSTME*.

Przy wyborze tych jednostek administracyjnych badaczka kierowała się przesłanką przebadania ludności pod kątem zróżnicowania etnicznego ludności zamieszkującej województwo opolskie. Wobec czego:

- gmina Krapkowice reprezentowała obszary, które zamieszkiwał najwyższy odsetek ludności śląskiej, w szczególności wsie (48,1% ludności polskiej, 45,8% ludności śląskiej oraz 6,1% ludności wobec której nie ustalono narodowości);
- gmina Dobrzeń Wielki ludność o mieszanym pochodzeniu etnicznym z przewagą ludności polskiej (analogicznie: 58,0% – ludność polska, 29,9% – ludność niepolka, 12,1% – nieustalona przynależność narodowa);
- Lewin Brzeski – gmina zamieszkała w przewadze przez ludność napływową (odpowiednio: 97,2%, 0,4% oraz 2,4%).

Na tej podstawie M. Rostropowicz-Miśko dokonała podziału gmin ze względu na przynależność narodowościową.

Podobnie jak w przypadku badań berlińskich (*BSTME*) podstawowym narzędziem badawczym była ankieta. Różnica między badaniami polega na sposobie kontaktowania się z respondentami. W przypadku studiów *BSTME* była to ankieta pocztowa, natomiast M. Rostropowicz-Miśko przeprowadziła ankietę bezpośrednią, co tym samym dało możliwość badaczce przeprowadzenia badań poszerzonych, uzupełniających w postaci wywiadu.

Dodatkowo różnica między adresatami obu ankiet wynikała ze specyfiki miejsca przeprowadzania badań. Miasto Berlin w badaniach *BSTME* występuje jako miejsce docelowe migracji, kiedy wybrane gminy województwa opolskiego były miejscem wyjazdu (pozostawiając rodzinę na miejscu). M. Rostropowicz-Miśko mając na względzie fakt, że migracje zagraniczne na tych terenach mają w przeważającej części charakter zarobkowy rozpoczynała badanie od następującego pytania:

Czy w państwa gospodarstwie domowym jest osoba (osoby), która wyjeżdża, wyjeżdżała lub aktualnie przebywa w Niemczech w celach zarobkowych?²⁵

Po uzyskaniu odpowiedzi twierdzącej i wyrażeniu zgody na przeprowadzenie badań, przystępowała do nich. W przeciwieństwie do studiów *BSTME* badania swoje pogłębiła o wywiad z uczestnikami badania, w celu uzyskania jak najpełniejszego obrazu interesującego autorkę problemu.

Analiza ankiet w studiach *BSTME* dotyczyła 2 043 nadesłanych i wypełnionych przez obywateli wybranych państw Unii Europejskiej (Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch i Danii) i wówczas jeszcze kraju przedakcesyjnego – Polski

²⁵ M. Rostropowicz-Miśko, *op. cit.*, s. 159.

formularzy pytań. W badaniach opolskich przebadano natomiast 319 gospodarstw domowych, z czego 171 znajdowało się na terenach wiejskich gminy Krapkowice, 107 w gminie Dobrzeń Wielki, a 41 w gminie Lewin Brzeski.

Pomimo różnic, wynikających z miejsca przeprowadzania badań, można dopatrzeć się pewnego podobieństwa w opisywanych i analizowanych badaniach. Dotyczą one przede wszystkim wieku badanych. Przedział wiekowy badanych w obu ankietach jest podobny. Badania *BSTME* skierowane były do wybranej grupy ludności w wieku od 21 do 65 lat. W ankiecie M. Rostropowicz-Miśko pytania kierowane były do osób ze zbliżonego przedziału wiekowego, zawierającego się między 18 a 60 i więcej lat życia.

Istotną różnicą natomiast jest metoda doboru próby, ilość przebadanych osób (próba badawcza) oraz rozkład płci w tej próbie. Badania berlińskie zostały przeprowadzone na próbie losowej 10 500 osób, z czego wypełnioną ankietę przesłało z powrotem niecałe 20% pierwotnie objętych badaniem, czyli 2 043 respondentów, z czego 53,0% stanowiły kobiety, a 47,0% mężczyźni²⁶.

W badaniach opolskich

[...] **dobór próby był celowy** [podkr. autora], obejmujący tylko te gospodarstwa domowe, w których jeden lub więcej członków wyjeżdżało bądź wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych. **Analizie poddano 319 gospodarstw domowych** [podkr. autora], co odpowiada minimalnej wielkości próby do badań jednostek regionalnych i gospodarstw domowych²⁷.

Zważywszy wielkość i zaludnienie badanych obszarów, zostały zachowane właściwe proporcje odnośnie doboru próby.

W 2002 roku Berlin zamieszkiwało 3 392,4 tys. mieszkańców z czego 2 947,7 tys. obywateli niemieckich oraz 444,8 tys. obcokrajowców, co w przełożeniu na udział obcokrajowców w ogóle populacji metropolii wynosiło 13,1% (stan na 31.12.2001)²⁸. Tym samym w Berlinie liczba zameldowanych obcokrajowców w analizowanym okresie była najwyższa z miast i powiatów w Niemczech. Choć ich udział będąc relatywnie wysoki w ogólnej liczbie mieszkańców miasta i mieszcząc się w górnej strefie rankingu miast i powiatów o najwyższym wskaźniku obcokrajowców, jednak nie był najwyższy. Berlin pod tym względem plasował się na 54 miejscu²⁹. Fakt ten pozwala przyjąć, że miasto Berlin reprezentuje

²⁶ R. Verwiebe, *op. cit.*, S. 158.

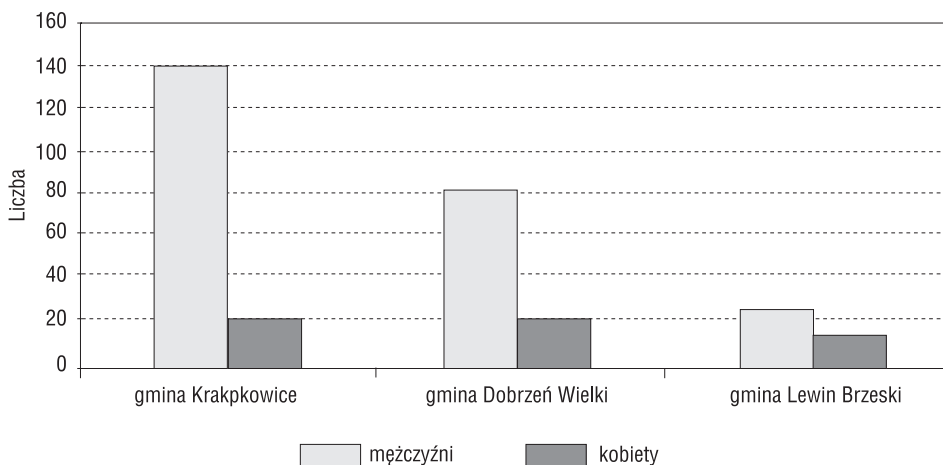
²⁷ M. Rostropowicz-Miśko, *op. cit.*, s. 158.

²⁸ *Bevölkerungsentwicklung in der Metropolregion Berlin 2002–2020*, Senatsverwaltung für Stadtentwicklung der Stadt Berlin, Berlin 2002, S. 22.

²⁹ http://213.133.108.158/rdb_db/PDF/bev_bevoelkerung_demographie/sta_Bevoelkerungsstand/auslaendische_Bevoelkerung/Auslaender_in_Grossstaedten_Deutschlandkarte_2001_-_iso-plan.pdf [12.10.2009, godz. 7.16].

relatywnie wartości uśrednione dla Niemiec. Ponadto z punktu widzenia analizy porównawczej badań ważne jest, że w Berlinie w opisywanym okresie zameldowanych było najwięcej Polaków – 29 157. Hamburg, drugie miasto w Niemczech pod tym względem, miało zameldowanych w tym okresie 19 839 Polaków (stan na 31.12.2001)³⁰. Można zatem przyjąć, że odniesienie badań opolskich do badań berlińskich w tej mierze jest zasadne.

Natomiast rozkład według płci wśród badanych na terenie wybranych gmin województwa opolskiego różnił się od studiów berlińskich i kształtował się odpowiednio na poziomie: 19,7% kobiet oraz 80,3% mężczyzn dla gmin województwa opolskiego przy 53,0% udziału kobiet i 47,0% mężczyzn w studiach berlińskich. Mając jednak na uwadze fakt, że w przeważającej mierze ze Śląska Opolskiego migrują mężczyźni³¹, nie wpływa to negatywnie na walory poznawcze analizy porównawczej obu badań. Potwierdziły to wyniki badań M. Rostropowicz-Miśko w reprezentatywnych gminach (rys. 6).

Rysunek 6. Struktura migrantów według płci

Źródło: M. Rostropowicz-Miśko, *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989–2005*, Opole 2007, s. 161.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Niezależnie od M. Rostropowicz-Miśko zjawisko to w województwie opolskim zaobserwowano z dalszej perspektywy, przykładowo Katarzyna Maruszewska pisze: *Największa przewaga mężczyzn wystąpiła w woj. opolskim i pomorskim, gdzie na 100 mężczyzn średnio przypadało ok. 70 kobiet*. [Motyw zarobkowy w polskiej emigracji okresu przemian społeczno-gospodarczych, [w:] J. Poterański (red.), *Przemiany rynku pracy w kontekście procesów społecznych i gospodarczych*, Szczecin 2007, s. 149].

We wszystkich trzech gminach zdecydowaną większość stanowili mężczyźni. Ogółem przeprowadzono ankiety z 256 mężczyznami (80,3% wszystkich badanych) i z 63 kobietami (19,7% ogółu badanych). W poszczególnych gminach mężczyźni stanowili następujący odsetek: Krapkowice – 84,8%, Dobrzeń Wielki – 76,6%, Lewin Brzeski – 70,7%³².

Przy rozpatrywaniu specyfiki migracji z gmin warto, zdaniem autora, zwrócić uwagę na uwarunkowania społeczno-kulturowe modelu rodziny na Śląsku. W regionie, a w szczególności na terenach wiejskich dominuje tradycyjny model rodziny, gdzie podział ról jest konstytuowany ogólnym porządkiem społecznym, gradacją wartości – swoistym, a nawet hermetycznym systemem wartości, ukształtowanym historycznie, a umocnionym silnym przywiązaniem do wartości chrześcijańskich, gdzie wzorcem rodziny jest Święta Rodzina. W modelu rodziny tradycyjnej obowiązki żywiciela rodziny pełni mężczyzna na wzór św. Józefa³³. Stąd można także dopatrywać się częstszych wyjazdów mężczyzn za granicę (m.in. do Niemiec) o podłożu zarobkowym. Co ciekawe, udział mężczyzn wyjeżdżających „za chlebem” malał proporcjonalnie wraz ze spadkiem udziału ludności autochtonicznej w ogóle populacji gmin.

W przeciwieństwie do studiów berlińskich dobór próby w badaniach polskich był zorientowany na gospodarstwa domowe, w których jeden lub więcej członków wyjeżdża za granicę w celach zarobkowych (motywy ekonomiczne), gdzie w berlińskich ankieta skierowana była osobowo do danego migranta. Właśnie różnica w doborze badanych podmiotów mogłaby zgoła stanowić ograniczenia natury poznawczej i interpretacyjnej. Zważywszy jednak, że w literaturze przedmiotu dominuje pogląd (poparty badaniami), że głównym powodem wyjazdów ze Śląska Opolskiego są motywy zarobkowe³⁴, można przyjąć, że przynajmniej w pewnej

³² M. Rostropowicz-Miśko, *op. cit.*, s. 160.

³³ Kompleksowe ujęcie problemu traktuje między innymi Kazimierz Romaniuk w *Małżeństwo i Rodzina w Biblii*, Katowice 1983.

³⁴ Por. m.in. R. Rauziński, *Wpływ migracji zagranicznych na sytuację demograficzną Śląska Opolskiego w latach 1945–1995*, [w:] *Śląsk Opolski 1999*, nr 2, tegoż autora: *Wpływ migracji (zagranicznych i wewnętrznych) na kształtowanie się sytuacji demograficznej i rynku pracy gminy Dobrzeń Wielki w latach 1975–1995*, [w:] *Śląsk Opolski 1996*, nr 2; *Współczesne migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim. (Aspekty demograficzne i społeczne)*, Opole 1999; R. Jończy, *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego (ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy)*, Opole 2006, tegoż autora: *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego. Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji*, Opole 2003, *Skala i struktura migracji ludności autochtonicznej z województwa opolskiego oraz wpływ tych migracji na wybrane wskaźniki ekonomiczne w strukturze przestrzennej województwa*, [w:] K. Heffner (red.), *Uwarunkowania rozwoju regionalnego województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem migracji zagranicznych*, Opole 2002; M. Rostropowicz-Miśko, *Erwerbswanderungen der Schlesier ins Ausland Und das Problem der zerstörten Familien*, [w:] *Rocznik Łubowicki*, Łubowice 2005, t. 3; teje autorki: *Soziale, politische und ökonomische Voraussetzungen für die Auswanderung der Bevölkerung Schlesiens in den Jahren 1950–2000*, [w:] *Rocznik Łubowicki*, Łubowice 2004, t. 2.

mierze porównanie migracji z województwa opolskiego z próbą, jaką stanowi miasto Berlin dla Republiki Federalnej Niemiec, wydaje się uzasadnione. Część zameldowanych osób w Berlinie może mieć bardziej lub mniej ścisłe kontakty z rodziną z kraju pochodzenia, w tym przypadku Polski.

Autorka badań opolskich bowiem pisze:

W latach dziewięćdziesiątych rozwinęły się bardzo popularne wśród ludności rodzimej zarobkowe wyjazdy do Niemiec o podłożu ekonomicznym. Ogromne znaczenie miały liczne powiązania rodzinne i sąsiedzkie z emigrantami ze Śląska mieszkającymi w Niemczech, które w dużym stopniu ułatwiały podjęcie za granicą w pracy. To właśnie w tym czasie nastąpił prawdziwy exodus ludności śląskiej na zachód Europy³⁵.

Właśnie uwypuklony dodatkowo motyw społeczny migracji oraz wyraźnie zasygnalizowane istnienie sieci powiązań zdaje się potwierdzać pewne podobieństwa względem siebie przeprowadzonych badań w Berlinie i wymienionych trzech gminach (Krapkowice, Dobrzeń Wielki oraz Lewin Brzeski). Nie oznacza to jednak, że w wielu istotnych kwestiach badania nie różnią się od siebie.

Swoistą kłamrą spinającą rozważania na temat motywów migracji zagranicznych z wybranych gmin województwa opolskiego może być bliższe przyjrzenie się opiniom badanych, w których artykułowane są przesłanki jakie musiałby być spełnione, aby badani zaprzestali wyjazdów, względnie z nich zrezygnowali i powrócili na stałe do swojego pierwotnego miejsca zamieszkania (tab 4). Również, jak w przypadku motywów decydujących o wyjazdach o ewentualnych powrotach decydowałyby czynniki związane z pracą oraz wynagrodzeniem za nią. Analogicznie do motywów wyjazdu migrantów z gmin Krapkowice oraz Dobrzeń Wielki

Tabela 4. Warunek/powód powrotu do Polski

Warunek/ powód powrotu	Ogółem		Gmina Krapkowice		Gmina Dobrzeń Wielki		Gmina Lewin Brzeski	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Pewna praca w Polsce	104	32,6	39	22,8	41	38,3	24	58,5
Praca lepiej płatna lub na tym samym poziomie	184	57,7	108	63,1	59	55,1	17	41,5
Sytuacja rodzinna	4	1,3	3	1,8	1	0,9	-	-
Posiadana własność	2	0,6	2	1,2	-	-	-	-
Inne	-	-	-	-	-	-	-	-
Brak odpowiedzi	25	7,8	19	11,1	6	5,6	-	-
Ogółem	319	100,0	171	100,0	107	100,0	41	100,0

Źródło: M. Rostropowicz-Miśko, *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989–2005*, Opole 2007, s. 185.

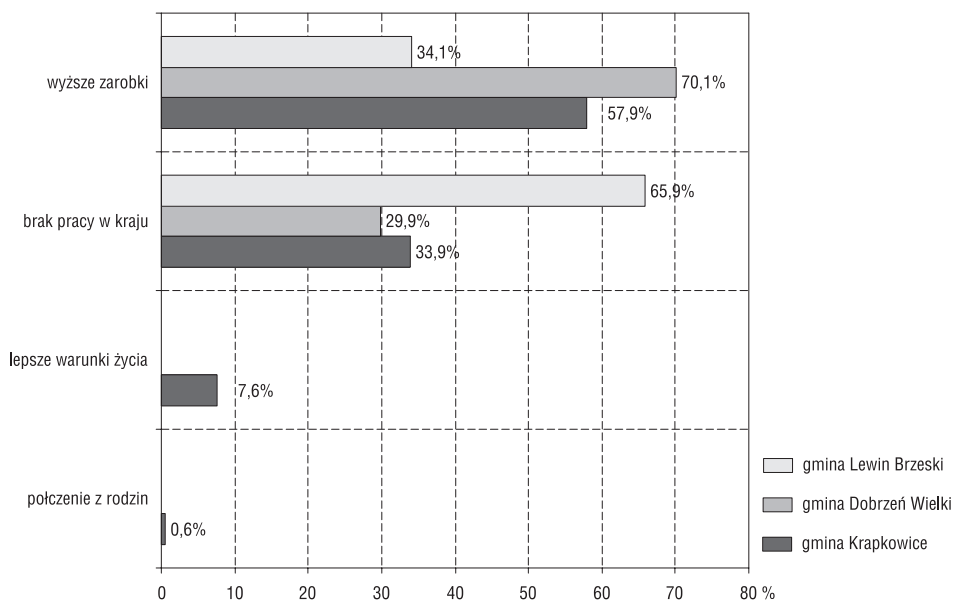
³⁵ M. Rostropowicz-Miśko, *op. cit.*, s. 193.

do powrotu skłaniałyby bardziej atrakcyjne pod względem płacowym warunki pracy w kraju, a migrantów z gminy Lewin Brzeski możliwość pracy w/niedaleko miejsca zamieszkania.

Co istotne, warunek pracy lepiej płatnej lub na tym samym poziomie był tym częściej postulowany im większy był udział autochtonów w ogóle ludności badanej gminy, czyli najczęściej w gminie Krapkowice (63,1%), następnie w gminie Dobrzeń Wielki (55,1%). W gminie Lewin Brzeski wymieniany był najrzadziej – w 41,5%.

Z drugiej strony warunek zapewnienia pewnej pracy w Polsce był zdecydowanie częściej podnoszony przez migrantów z gminy Lewin Brzeski (58,5%) wobec 38,3% w gminie Dobrzeń Wielki oraz 22,8% w gminie Krapkowice.

Z punktu widzenia porównawczo-analitycznego opracowania ważne były pytania dotyczące przede wszystkim motywów wyjazdu, z drugiej strony – na zasadzie *vice versa* – ciekawych informacji dostarczyła właśnie ta część badań opolskich, gdzie ustalane były warunki, jakie musiałyby być spełnione, aby badane osoby wróciły do kraju. Nie bez znaczenia dla określenia wymienionych aspektów był wpływ ostatniej części wywiadu, gdzie badani formułowali swoje uwagi i przemyślenia (rys. 7).

Rysunek 7. Motywy wyjazdu migrantów (w %)

Źródło: M. Rostropowicz-Miśko, *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989-2005*, Opole 2007, s. 166.

Porównując motywy wyjazdów, które powodowały polskimi migrantami berlińskimi a migrującymi z wybranych gmin województwa opolskiego należy zwrócić uwagę na wyraźną odmiennność powodów migracji.

Ankietowani obywatele polscy w Berlinie jako najważniejsze motywy migracji wskazywali przede wszystkim motywy społeczne – 43% badanych, a drugie w kolejności były motywy kulturowe – 18%. Motywy ekonomiczne i społeczno-ekonomiczne znalazły się dopiero na trzecim miejscu – po 11% odpowiedzi.

Natomiast w badaniach opolskich decydującą grupą motywów były uwarunkowania ekonomiczne, gdzie w ich ramach można także zauważyć wyraźne zróżnicowanie, które jest w korelacji z odsetkiem ludności deklarującej daną opcję narodowościową. Dla przypomnienia badani deklarowali: narodowość polską, niepolską lub nie określili się w tej mierze. Uwzględniając ów podział można odpowiedzi wskazujące na konkretną grupę motywatorów następująco podzielić:

- motyw wyższych zarobków jako *determinanta przyciągająca* – gminy z relatywnie dużym udziałem ludności autochtonicznej, reprezentowane w badaniu przez gminę Krapkowice – 57,9%, mniejszym udziałem autochtonów – gmina Dobrzeń Wielki – 70,1%;
- brak pracy w miejscu zamieszkania jako *determinanta wypychająca* – gmina Lewin Brzeski, która zarazem stanowi pewną próbę reprezentatywną dla gmin zamieszkałych w przez ludność napływową. – 65,9% wskazań.

Ponadto należy jeszcze zwrócić uwagę na uwypuklony w gminie Krapkowice motyw z kategorii społeczno-ekonomicznych, dotyczący lepszych warunków życia – 7,6% wskazań, oraz motyw społeczny – połączenie z rodziną 0,6% odpowiedzi. Szczegółowe wyniki badań opolskich M. Rostropowicz-Miśko zestawiała w tabeli 5.

Być może różnica w odpowiedziach wskazujących na główne motywy wyjazdu wynikała z faktu długości przebywania w miejscu docelowym migracji.

Tabela 5. Motywy wyjazdu do Niemiec

Motywy wyjazdu	Ogółem		Gmina Krapkowice		Gmina Dobrzeń Wielki		Gmina Lewin Brzeski	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Brak pracy w kraju	117	36,7	58	33,9	32	29,9	27	65,9
Wyższe zarobki	188	58,9	99	57,9	75	70,1	14	34,1
Połączenie z rodziną	1	0,3	1	0,6	-	-	-	-
Lepsze warunki życia	13	4,1	13	7,6	-	-	-	-
Nauka	-	-	-	-	-	-	-	-
Ogółem	319	100,0	171	100,0	107	100,0	41	100,0

Źródło: M. Rostropowicz-Miśko, *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989–2005*, Opole 2007, s. 166.

Odnosząc się do klasycznych teorii potrzeb warto zaznaczyć, że najpierw dąży się do zaspokojenia potrzeb niższego rzędu i dopiero na określonym poziomie ich zaspokojenia, następuje koncentracja na potrzebach wyższego rzędu.

Podobnie ma się rzecz w przypadku zjawiska migracji. Migranci z gmin województwa opolskiego opuszczają miejsce zamieszkania w celu znalezienia lepiej płatnej, bądź jakiegokolwiek pracy. Wobec postrzegania motywów wyjazdu przez pryzmat potrzeb i możliwości ich zaspokojenia, zaobserwować można w ramach grupy potrzeb/motywowatorów ekonomicznych także wewnętrzną gradację: mieszkańcy z gminy Krapkowice i Dobrzeń Wielki według badań opuszczają miejsce zamieszkania dla lepszych zarobków, a w konsekwencji do podniesienia poziomu życia. Natomiast dla mieszkańców gminy Lewin Brzeski, gdzie występuje zdecydowana przewaga ludności napływowej, to brak pracy zmusza do wyjazdów za granicę w jej poszukiwaniu (zjawisko wypychania). W tej sytuacji ma miejsce przymus szukania pracy poza granicami kraju, aby zapewnić rodzinie poziom życia oscylujący wokół minimum socjalnego, czy bardziej adekwatnie do socjo-ekonomicznej materii opracowania określając *minimum dobrobytu*³⁶.

Podsumowanie

Należy zwrócić uwagę na fakt, że nie jak to jest w obiegowym mniemaniu decydującym motywem migracji obywateli polskich jest chęć podniesienia poziomu życia (czynnik ekonomiczny), lecz także uwarunkowania społeczne i kulturowe, czy ich kombinacje. Taka gradacja, pomijając czynnik swoistego „ideologizowania” przyczyn migracji zagranicznych, może sygnalizować potrzebę egzystowania obywateli polskich w uporządkowanych, a przynajmniej znajdujących się na wyższym poziomie rozwoju systemach – społecznym, gospodarczym i politycznym. Można założyć, że nawet, gdy czynnik ekonomiczny był impulsem pierwotnym do opuszczenia kraju, tak po okresie dłuższego przebywania w państwach Starej Europy, inne walory (społeczne i kulturowe) przebywania w tych krajach mogą zaczynać odgrywać znaczącą rolę.

Już u podstaw analizy porównawczej badań berlińskich z opolskimi leżało założenie pewnego uproszczenia i dowolności, wynikających z istotnych różnic me-

³⁶ Według T.H. Marshalla: [...] koncepcja praw socjalnych (social) – praw „do minimum (modicum) dobrobytu i bezpieczeństwa ekonomicznego... do prowadzenia życia istoty cywilizowanej według standardów dominujących w społeczeństwie. (T.H. Marshall i T. Bottomore *Citizenship and social class*, Pluto Press, Londyn, 1992, za: Ch. Gore, J.B. Figueiredo, *Wykluczenie społeczne i polityka przeciwdziałania ubóstwu*, tłum. na język polski R. Szarfenberg, [w:] *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje nr 5/2003*, s. 18–19).

todologicznych, miejsca przeprowadzania badań oraz grupy badanych. Niewątpliwą zaletą, są natomiast, walory porównawcze, w tym możliwość konfrontacji motywów migracji w ujęciu międzynarodowym, dalej – porównania tychże motywów obywateli polskich z obywatelami państw członkowskich w Unii, wreszcie prześledzenia pewnego rodzaju ewolucji świadomości/postrzegania z różnych perspektyw przyczyn wyjazdu.

Należy podkreślić, że dysponując możliwością porównania wielu i różnych pod względem użytego instrumentarium badań migracji w regionie opolskim, jako miejsca wyjazdu z miejscami docelowymi tychże migracji, można, przy uwzględnieniu pewnej ulotności, leżącej także w tej niemierzalnej sferze ludzkiej, podjąć w przyszłości pewną próbę stworzenia modelu migracji dla regionu, opartego nie tylko na motywatorach ekonomicznych, czy tych społecznych i kulturowych z kategorii „powierzchnowych”.

Przeprowadzenie takich wielowymiarowych badań wymagałoby współdziałania, zintegrowania wielu dyscyplin zajmujących się zjawiskiem migracji, gdzie każda ze swojej perspektywy poznania i użytego instrumentarium badawczego, na zasadzie różniących się elementów, pozwoliłaby na ułożenie mozaiki.

Autor opracowania uważa bowiem, że obecnie dominująca ekonomiczna grupa czynników migracji, zarówno tych wypychających, jak i przyciągających do miejsc docelowych, czy ich kombinacje, szczególnie jak to ma miejsce w przypadku ludności deklarującej się jako śląska, może z czasem przybierać inne podłoże i formę, mianowicie będzie zmierzać do migracji o podłożu kulturowym (na pierwszym miejscu) i społecznym. Zjawisko to będzie się pogłębiało wraz z wyrównywaniem się poziomów życia – w tym i płac.

Należy oczekiwać, że wraz ze wzrostem poziomu życia oraz postępującą integracją ze Starą Europą w Polsce, w tym i na Śląsku Opolskim, coraz większe znaczenie odgrywać będą pozaekonomiczne i kombinowane czynniki migracji. Ponadto nowy model migracji będzie się rozprzestrzeniał na zasadzie prawa dyfuzji, z terenów charakteryzujących się wyższym poziomem rozwoju i dobrobytu na te słabiej rozwinięte.

Nowa sytuacja wymaga kompleksowego podejścia do zjawiska migracji, gdzie po uwzględnieniu rosnącego znaczenia wielości uwarunkowań, należałoby pogłębić badania, szczególnie w wymiarze jakościowym, określającym sfery społeczne, psychosocjalne i kulturowe migracji, w tym na Śląsku Opolskim.

W ostatnim czasie można zaobserwować fakt pojawiania się badań uwzględniających nowe uwarunkowania. Ten trend wyraźnie uwidaczniają badania Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu dotyczące eurosieroctwa, a prezentowane w dalszej części pracy.

Literatura

- Arango J., *Explaining migration: a critical view*, [in:] *International Social Science Journal*, no 165, 2000.
- Bender S., Rürup B., Seifert W., Sesselmeier W., *Migration und Arbeitsmarkt*, [in:] K.J. Bade, R. Münz (Hrsg.), *Migrationsreport 2000. Fakten – Analysen – Perspektiven*, Frankfurt am Main 2000.
- Bevölkerungsentwicklung in der Metropolregion Berlin 2002–2020*, Senatsverwaltung für Stadtentwicklung der Stadt Berlin, Berlin 2002.
- Gore Ch., Figueiredo J.B., tłum. na język polski R. Szarfenberg, *Wykluczenie społeczne i polityka przeciwdziałania ubóstwu*, [w:] *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje* nr 5/2003.
- http://213.133.108.158/rdb_db/PDF/bev_bevoelkerung_demographie/sta_Bevoelkerungsstand/auslaendische_Bevoelkerung/Auslaender_in_Grossstaedten_Deutschlandkarte_2001_-_isoplan.pdf
- Iglicka-Okólska K., *Analiza zachowań migracyjnych na podstawie wyników badania etnosondażowego migracji zagranicznych w wybranych regionach Polski w latach 1975–1994*, Warszawa 1998.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2008*. Materiał na konferencję prasową w dniu 28 sierpnia 2009 r., Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych.
- Janicki W., *Przegląd teorii migracji ludności*, [w:] *Annales UMCS*, vol. LXII, Lublin 2007.
- Jończy R., *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego*. Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji, Opole 2003.
- Jończy R., *Skala i struktura migracji ludności autochtonicznej z województwa opolskiego oraz wpływ tych migracji na wybrane wskaźniki ekonomiczne w strukturze przestrzennej województwa*, [w:] K. Heffner (red.), *Uwarunkowania rozwoju regionalnego województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem migracji zagranicznych*, Opole 2002.
- Jończy R., *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego (ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy)*, Opole 2006.
- Lee E.S., *A Theory of Migration*, [in:] *Demography* 3/1966, Baltimore 1966, tłum. na język polski H. Mrozicki, *Teoria migracji*, [w:] A.S. Kostrowicki (red.), *Modele migracji*, Warszawa 1972.
- Marshall T.H. and Bottomore T., *Citizenship and social class*, Pluto Press, London, 1992.
- Maruszewska K., *Motyw zarobkowy w polskiej emigracji okresu przemian społeczno-gospodarczych*, [w:] J. Poteralski (red.), *Przemiany rynku pracy w kontekście procesów społecznych i gospodarczych*, Szczecin 2007.
- Olsson G., *Distance and Human Interaction: A Migration Study*, [in:] *Geografiska Annaler*, 47, Ser. B, 1965, 1.

- Pethe H., *Internationale Migration hoch qualifizierter Arbeitskräfte. Die Greencard-Regulierung in Deutschland*, Dissertation Humboldt-Universität Berlin 2005, Wiesbaden 2006.
- Pilch A., Zgórnaiak M., *Emigracja po drugiej wojnie światowej*, [w:] W. Misiak (red.), *Nowa emigracja i wyjazdy zarobkowe za granicę*, Wrocław 1991.
- Rauziński R., *Wpływ migracji (zagranicznych i wewnętrznych) na kształtowanie się sytuacji demograficznej i rynku pracy gminy Dobrzeń Wielki w latach 1975–1995*, [w:] *Śląsk Opolski* 1996, nr 2.
- Rauziński R., *Wpływ migracji zagranicznych na sytuację demograficzną Śląska Opolskiego w latach 1945–1995*, [w:] *Śląsk Opolski* 1999, nr 2.
- Rauziński R., *Współczesne migracje zagraniczne na Śląsku Opolskim. (Aspekty demograficzne i społeczne)*, Opole 1999.
- Ravenstein E.G., *The Laws of Migration*, in: *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 48, 1885; oraz *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 52, 1889.
- Romaniuk K., *Małżeństwo i Rodzina w Biblii*, Katowice 1983.
- Rostropowicz-Miśko M., *Erwerbswanderungen der Schlesier ins Ausland und das Problem der zerstörten Familien*, [w:] *Rocznik Łubowicki*, Łubowice 2005, t. 3.
- Rostropowicz-Miśko M., *Migracje ludności ze Śląska Opolskiego do Niemiec w latach 1989–2005*, Opole 2007.
- Rostropowicz-Miśko M., *Soziale, politische und ökonomische Voraussetzungen für die Auswanderung der Bevölkerung Schlesiens in den Jahren 1950–2000*, [w:] *Rocznik Łubowicki*, Łubowice 2004, t. 2.
- Ruchniewicz K., *Polacy w Niemczech – lata całe...*, <http://www.niemcy-online.pl/index.php/edukacja/272-polacy-w-niemczech>
- Seifert W., *Geschlossene Grenzen – offene Gesellschaften? Migrations- und Integrationsprozesse in westlichen Industrienationen*, Frankfurt am Main 2000.
- Slany K. (red.), *Orientacje emigracyjne Polaków*, Kraków 1997.
- Verwiebe R., Müller M.C., *Successful Integration into the Labour Market? Flexible Biographies of Transnationality Mobile Europeans at the Beginning of the 21st Century*, [in:] *Berliner Journal für Soziologie* 16, Berlin 2006.
- Verwiebe R., *Statusveränderungen und inneneuropäische Wanderungen. Ergebnisse einer Verknüpfung qualitativer und quantitativer Befunde*, [in:] Hrsg. P.A. Berger, A. Weiss, *Transnationalisierung sozialer Ungleichheit*, 1. Auflage, Wiesbaden 2008.
- Verwiebe R., *Transnationale Mobilität innerhalb Europas und soziale Ungleichheit*, [in:] *Die Europäisierung sozialer Ungleichheit. Zur transnationalen Klassen- und Sozialstrukturanalyse*, Hrsg. Martin Heidenreich, Frankfurt–New York 2006.
- Verwiebe R., *Transnationale Mobilität innerhalb Europas. Eine Studie zu den sozialstrukturellen Effekten der Europäisierung*, Berlin 2004.
- Warunki życia ludności Polski w latach 2004–2005*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2007.

Wolpert J., *Behavioral Aspects of the Decision to Migrate*, [in:] Papers and Proceedings of the Regional Science Association, Vol. 15, 1965.

Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007.

Migrationen in Europa, vor der Aufnahme Polen in die EU – Untersuchungsergebnisse aus den Jahren 2002–2003

Der Artikel zeigt eine Vergleichsanalyse von den in Berlin im Jahre 2002 durchgeführten Untersuchungen über die zur Migration führenden Ursachen, mit den in der Woiwodschaft Oppeln durchgeführten Recherchen über die Migration der Bevölkerung aus dieser Woiwodschaft in der Zeitspanne 1989–2005, mit dem Schwerpunkt 2002/2003. Dabei wurde die Aufmerksamkeit besonders auf das Aufstufen der Motive und ihre verändernde Abhängigkeit von den Staats- und Volkszugehörigkeit, Kultur und zwischen ihnen bestehenden Zusammenhängen, gerichtet.

Das Berliner Studium zeigte, dass während der Entscheidung für die Migration wirtschaftliche Gründe zwar wichtig, aber nicht die Ausschlaggebenden sind. Dagegen die Studien aus Oppeln brachten, dass das wirtschaftliche Motiv das wichtigste Bestandteil für den Entschluss, freiwillig oder gezwungen, auszuwandern war. Der Verfasser machte darauf aufmerksam, dass mit dem wirtschaftlichen Wachstum und fortschreitender Integration der Woiwodschaft Oppeln mit den „alten Ländern“ der Europäischen Gemeinschaft (EU15), die Ursachen der Migration sich eigenartig ändern werden. Das wirtschaftliche Motiv wird stufenweise abnehmen, und andere gesellschaftliche und kulturelle Gründe, oder gemischte – in dem auch die wirtschaftlichen – an Bedeutung zunehmen werden

Evropské zahraniční migrace v období před vstupem Polska do Evropské Unie ve světle výzkumů

Příspěvek prezentuje srovnávací analýzu výzkumů motivů stojících za pracovní migrací, jež byly provedeny v roce 2002 v Berlíně a opolských výzkumů téhož jevu obyvatel opolského Slezska v letech 1989–2005, zvláště pak z přelomu let 2002 a 2003. Zvláštní pozornost byla věnována gradaci motivů a jejich evoluce v závislosti na zkoumané populaci, národnosti a s tím spojenými sociálními, ekonomickými a kulturními podmínkami, případně jejich kombinací. Berlínské studie prokázaly, že ekonomický motiv migrace, není přes svou důležitost v rozhodovacím procese, motivem hlavním. Naproti tomu z opolských výzkumů zahraničních migrací vyplývá rozhodující úloha ekonomického motivu, a to jak ve smyslu výjezdů z důvodů zajímavých finančních podmínek za hranicemi nebo naopak nezajímavých doma. Autor ve svém příspěvku zdůraznil, že spolu s rostoucí životní úrovní a postupující integrací opolského Slezska se „starou Evropou“ (tedy zeměmi původní „evropské patnáctky“) se budou motivy migrace postupem času měnit. Čistě ekonomický motiv bude patrně sehrávat stále menší roli, zatímco častější budou motivy jiné – sociální, kulturní či smíšené skupiny motivů.

*Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
w Opolu*

Eurosieroctwo w województwie opolskim po wejściu do Unii Europejskiej

**Raport z badań przeprowadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki
Społecznej w Opolu**

Wstęp

Niniejszy raport prezentuje wyniki badań, które składają się na diagnozę próbującą określić aktualny rozmiar występowania zjawiska eurosieroctwa w województwie opolskim. Należy wziąć pod uwagę, że precyzyjne ustalenie skali eurosieroctwa z wielu powodów nie jest do końca możliwe. Szacunkowe oceny opierają się na informacjach, które udało się pozyskać w wyniku współpracy pomiędzy Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej a placówkami oświatowymi oraz ośrodkami zajmującymi się pomocą społeczną. Do chwili obecnej żadna instytucja nie jest w posiadaniu na tyle precyzyjnych danych, które całkowicie oddawałyby rzeczywisty obraz opisywanego problemu. Dane informacyjne przedstawiane cyklicznie w analizach i raportach np. przez Główny Urząd Statystyczny, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej czy MEN oraz wszelkiego rodzaju instytucje badawcze pozwalają jedynie na sformułowanie bardzo ostrożnych ocen związanych z występowaniem eurosieroctwa w Polsce. Aktualnie w całym kraju trwają próby oszacowania, w ilu rodzinach obecny jest model funkcjonowania bez jednego bądź obojga rodziców. Jest to szczególnie trudne biorąc pod uwagę, iż nieustannie mają miejsce kolejne wyjazdy, ale również powroty rodziców z pobytu za granicą.

Eurosieroctwo to pojęcie, które pojawiło się w języku polskim stosunkowo niedawno. Jak dotąd nie została stworzona konkretna definicja tego zjawiska, ale na podstawie doniesień prasowych, jak i publikacji naukowych na ten temat można stwierdzić, że eurosieroctwo jest terminem mającym w skrócie określić sytuację

dzieci, których rodzice wyjechali do pracy za granicę. W dniu 6 listopada 2008 roku na łamach Gazety Wyborczej pojawiło się następujące oświadczenie Ministerstwa Edukacji Narodowej: „przez pojęcie tzw. eurosieroctwa należy rozumieć sytuację, w której emigracja zarobkowa rodziców/rodzica powoduje burzenie podstawowych funkcji rodziny, takich jak zapewnienie ciągłości procesu socjalizacji, wsparcia emocjonalnego dziecka i transmisji kulturowej”.

Z treści powyższego oświadczenia nie można stworzyć jednej, uniwersalnej definicji, gdyż zamieszczone sformułowanie jest niepełne i nie wystarczające, aby mogło jednoznacznie określić zjawisko eurosieroctwa. Zatem nadal zachodzi potrzeba dokładniejszego sprecyzowania, czym jest eurosieroctwo. Być może w najbliższym czasie pojawi się jego naukowa definicja, tym bardziej, że jest ono coraz częstszym przedmiotem badań socjologów i psychologów. Instytucje oświatowe oraz pomocy społecznej także podejmują działania mające na celu rozpoznanie problemu eurosieroctwa. Mając na wadze powyższe sformułowania analogicznie eurosierotą jest dziecko, którego jedno bądź oboje rodziców wyjechało za granicę, głównie w celach zarobkowych.

Zjawisko eurosieroctwa mimo, iż nie definiowane w ten sposób – na Śląsku Opolskim występuje od wielu lat. Szczególnie wyjazdy zarobkowe do Niemiec i Holandii były i są nadal popularne wśród rodzin zamieszkujących województwo opolskie. Przeważnie jednak migracja zarobkowa dotyczyła tylko jednego z rodziców, co sprawiało, że dziecko pozostawało pod opieką drugiego rodzica. W przeważającej większości do pracy za granicę wyjeżdżały osoby posiadające podwójne obywatelstwo i co za tym idzie mające prawo do legalnego zatrudnienia w krajach UE. Sytuacja zmieniła się radykalnie po otwarciu granic Unii Europejskiej. Od 2004 roku ze Śląska Opolskiego zaczęli masowo wyjeżdżać ludzie, którzy wcześniej nie mieli możliwości legalnie pracować poza Polską. Osoby te migrują za granicę kierując się przede wszystkim chęcią poprawy kondycji finansowej w swoich domach. Spora część z wyjeżdżających osób posiada niepełnoletnie dzieci, więc w konsekwencji dochodzi do rozłąki. Swoistym dramatem jest sytuacja, w której wyjeżdżają oboje rodzice, pozostawiając dzieci bez ustanowienia opiekuna prawnego. Zjawisko tzw. „pełnego eurosieroctwa” (biparentalnego), jak i „eurosieroctwa częściowego” (monoparentalnego) zostało przedstawione w kolejnych rozdziałach przedmiotowej diagnozy.

Celem niniejszego opracowania jest uzyskanie informacji pozwalającej poznać skalę eurosieroctwa w województwie opolskim oraz rozpoznanie potrzeb rodzin dotkniętych negatywnymi skutkami migracji zarobkowej. Ponadto wskazane jest, aby niniejszy raport zainicjował stworzenie programu działań zapobiegającego zjawiskom patologii wśród dzieci, których rodzice przebywają za granicą.

Zaprezentowane niżej badania zostały przeprowadzone w czwartym kwartale 2008 roku we współpracy z samorządami powiatowymi i gminnymi, a z ich

ramienia z powiatowymi centrami pomocy rodzinie, ośrodkami pomocy społecznej oraz przedszkolami i szkołami z terenu województwa opolskiego.

Mając na celu zdiagnozowanie zjawiska eurosieroctwa w sposób wielopłaszczyznowy, skonstruowano pięć odrębnych kwestionariuszy ankiet skierowanych do ww. placówek. Należy przy tym zaznaczyć, iż do ośrodków pomocy społecznej przekazano dodatkowo dwa kwestionariusze ankiet przeznaczone dla mieszkańców danej gminy, tj. jeden skierowany do osób, które pozostają w Polsce (współmałżonków, tych którzy wyjeżdżają do pracy za granicę), drugi natomiast do osób migrujących zarobkowo poza granice kraju. W tym przypadku warunkiem uczestnictwa w badaniach - poza pracą za granicą - było posiadanie rodziny (współmałżonka, dzieci). Wynikało to z celu badań, którym była analiza wpływu, jaki zarobkowe migracje zagraniczne wywierają na sytuację dzieci w rodzinach, w których jeden lub oboje małżonkowie wyjeżdżają zarobkowo za granicę.

Analiza pytań skierowanych do placówek szkolnych i przedszkoli

Badaniami objęto dzieci z przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych, w przypadku których wystąpił element migracji rodziców za granicę.

- Do badań przeprowadzonych na terenie województwa opolskiego przystąpiło:
- 213 przedszkoli, czyli 62% ogółu wszystkich przedszkoli;
 - 241 szkół podstawowych, czyli 58% ogółu wszystkich szkół podstawowych w województwie;
 - 91 gimnazjów, czyli 51% ogółu wszystkich gimnazjów;
 - 55 szkół ponadgimnazjalnych, czyli 17% ogółu wszystkich szkół ponadgimnazjalnych w województwie¹.

Szczegółowe informacje o występowaniu zjawiska eurosieroctwa na terenie województwa opolskiego zostały przedstawione w wersji tabelarycznej z podziałem na powiaty (tab. 1).

Tabela poniżej obrazuje liczbę dzieci, których rodzice wyjechali do pracy za granicę. Na podstawie informacji uzyskanych z placówek oświatowych można określić liczbę dzieci, których jedno lub oboje rodzice wyjeżdżają zarobkowo poza granice Polski. W skali województwa sytuacja taka dotyczy 9 666 dzieci. Największe natężenie zjawiska eurosieroctwa występuje w powiecie opolskim ziemskim

¹ Na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu za 2008 roku.

Tabela 1. Liczba eurosierot w podziale na powiaty

Powiat	Liczba dzieci pozostawionych przez rodziców, wyjeżdżających za granicę													
	nieobecność jednego rodzica							nieobecność obojga rodziców						
	przedszkole	szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoła ponadgimnazjalna	suma	przedszkole	szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoła ponadgimnazjalna	suma	ogółem			
brzeski	64	268	160	9	501	7	34	43	0	84	585			
głubczycki	6	45	61	101	213	1	6	2	23	32	245			
kędzierzyńsko-kozielski	217	464	183	0	864	7	37	19	0	63	927			
kluczborski	32	246	181	178	637	1	31	14	32	78	715			
krąpkowicki	149	544	263	29	985	3	24	15	5	47	1 032			
namysłowski	67	243	137	85	532	3	14	15	3	35	567			
nyski	121	579	296	248	1 244	5	56	25	55	141	1 385			
oleski	44	204	193	280	721	5	15	15	18	53	774			
opolski grodzki	47	202	57	195	501	6	20	14	54	94	595			
opolski ziemski	176	906	241	85	1 408	3	24	21	43	91	1 499			
prudnicki	65	127	91	84	367	10	6	7	12	35	402			
strzelecki	127	331	238	141	837	6	39	18	40	103	940			
suma	1 115	4 159	2 011	1 435	8 810	57	306	208	285	856	9 666			

w liczbie 1 499 dzieci. Drugim pod względem liczby eurosierot regionem jest powiat nyski w liczbie 1 385 dzieci. Natomiast trzecim co do wielkości rejonem, w którym występuje zjawisko eurosieroctwa jest powiat krapkowicki – 1 032 dzieci.

Najmniej eurosierot występuje w powiatach: głubczyckim – 245, następnie prudnickim - 402 i namysłowskim – 567.

Biorąc pod uwagę powyższe dane należy uwzględnić znaczące różnice w liczbie eurosierot w odniesieniu do nieobecności jednego lub obojga rodziców. Zdecydowanie najczęściej mamy do czynienia z sytuacją, gdy migruje jeden z rodziców – 91,4%, wszystkich przypadków. Pozostałe 8,6% przypadków dotyczy sytuacji, w której za granicą przebywają oboje rodzice (tab. 2).

Tabela 2. Stopa eurosieroctwa w placówkach oświatowych biorąc pod uwagę nieobecność jednego lub obojga rodziców

Lp.	Placówka	Nieobecność	
		jednego rodzica (w %)	obojga rodziców (w%)
1.	Przedszkole	95,1	4,9
2.	Szkoła podstawowa	93,1	6,9
3.	Gimnazjum	91,0	9,0
4.	Szkoła ponadgimnazjalna	83,4	16,6
ogółem		91,1	8,9

Podział placówek oświatowych umożliwił określenie liczby dzieci w poszczególnych instytucjach. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza się, iż najwięcej eurosierot jest wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Niewiele mniej w szkołach ponadgimnazjalnych. Natomiast rodzice dzieci w wieku przedszkolnym rzadziej decydują się na wyjazd za granicę w celach zarobkowych. Podobnie jak w przypadku obliczania wielkości zjawiska eurosieroctwa w poszczególnych powiatach, liczba eurosierot jest mniejsza w przypadku dzieci, których na emigrację decydują się obydwój rodzice. W przedszkolach liczba eurosierot w przypadku wyjazdu jednego rodzica wynosi 1 115, w sytuacji emigracji obojga rodziców – 57. Liczba uczniów szkół podstawowych wynosi 4 159 – nieobecność jednego rodzica i 306 – nieobecność obojga rodziców.

Z informacji uzyskanych z placówek oświatowych wynika, iż w zdecydowanej większości przypadków (93,5%) rodzice powierzają opiekę nad dzieckiem w czasie swojej nieobecności związanej z wyjazdem do pracy bliskiej rodzinie, w dalszej kolejności (5%) pełnoletniemu rodzeństwu, sporadycznie (1,3%) są to osoby spoza rodziny, a także niepełnoletnie rodzeństwo (0,1%). Dane procentowe dotyczące środowiska osób zajmujących się dziećmi z podziałem na poszczególne typy placówek. zostały przedstawione w tabeli 3

Tabela 3. Komu rodzice powierzają opiekę nad dzieckiem w czasie swojej nieobecności związanej z wyjazdem za granicę?

Lp.	Placówka	Bliska rodzina (w %)	Pełnoletnie rodzeństwo (w %)	Niepełnoletnie rodzeństwo (w %)	Osoby spoza rodziny (w %)
1.	Przedszkole	98,0	1,5	0,0	0,5
2.	Szkoła podstawowa	96,0	3,0	0,0	1
3.	Gimnazjum	95,0	3,4	0,2	1,4
4.	Szkoła ponadgimnazjalna	83,8	13,5	0,2	2,5

Jak pokazują zebrane dane, im dzieci są starsze, tym częściej zostają pod opieką rodzeństwa – zarówno pełnoletniego jak i niepełnoletniego a także osób spoza rodziny. W 98% przypadków dzieci w wieku przedszkolnym pozostawały pod opieką bliskiej rodziny, w nieco mniejszym stopniu (96% i 95%) dotyczy to dzieci uczęszczających odpowiednio do szkoły podstawowej i gimnazjum, w najmniejszym stopniu (83,8%) dzieci ze szkół ponadgimnazjalnych.

Biorąc pod uwagę formę, w jakiej rodzice dokonali powierzenia opieki nad dzieckiem, najczęściej - bez względu na wiek - opieka nad dzieckiem zostaje ustalana w formie ustnej (od 37,6% w przedszkolach do 67,4% w szkołach podstawowych). W następnej kolejności najczęściej udzielaną odpowiedzią była ta, że w placówkach szkolnych i przedszkolach nie posiadano wiedzy w powyższym zakresie (od 13,5% w gimnazjach do 32,9% w przedszkolach). Zbliżony udział procentowy stanowią odpowiedzi, wskazujące na to, że powierzenie opieki nad dziećmi odbywa się bez zastosowania jakiegokolwiek z wyszczególnionych lub też innych możliwych form (od 12,3% w gimnazjach do 19,3% w przedszkolach). Jeżeli chodzi o zastosowanie formy pisemnej to jest ona stosowana rzadko – najczęściej w placówkach przedszkolnych (9,5%). Biorąc pod uwagę najbardziej sformalizowany sposób powierzenia opieki, tj. poprzez wydanie decyzji przez Sąd, to ze wszystkich wymienionych form jest ona stosowana najrzadziej (od 0,7% w stosunku do dzieci w przedszkolach, 1,3% w szkołach podstawowych, 2,2% w szkołach ponadgimnazjalnych do 4,7% w gimnazjach – tab. 4).

Tabela 4. Forma powierzenia opieki nad dzieckiem

Lp.	Placówka	Pisemna (w %)	Ustna (w %)	Sądownie (w %)	W żadnej (w %)	Nie wiem (w %)
1.	Przedszkole	9,5	37,6	0,7	19,3	32,9
2.	Szkoła podstawowa	4,6	67,4	1,3	12,6	14,1
3.	Gimnazjum	5,4	64,1	4,7	12,3	13,5
4.	Szkoła ponadgimnazjalna	2,7	60,6	2,2	17,1	17,1

Wychowawcy z placówek oświatowych objętych badaniami odnieśli się również do zagadnienia dotyczącego utrudnień w pracy wychowawczej z dziećmi, których jeden lub oboje rodzice wyjechali do pracy za granicę. Poniższa tabela 5 prezentuje uzyskane odpowiedzi.

Tabela 5. Czy brak jednego lub obojga rodziców w jakiś sposób utrudnił wychowawcom pracę z dzieckiem w wyszczególnionym niżej zakresie?

Lp.	Problemy	Placówka			
		Przedszkole (w %)	Szkoła podstawowa (w %)	Gimnazjum (w %)	Szkoła ponadgimnazjalna (w %)
1.	zastosowanie procedur prawnych	0,0	0,8	1,7	2,4
2.	przy udzielaniu dziecku pomocy	3,0	3,2	3,0	6,6
3.	w kontaktach z osobą opiekującą się dzieckiem	4,0	8,3	14,3	26,0
4.	nie było żadnych problemów	93,0	87,7	81,0	65,0
5.	inne problemy	emocjonalne, wychowawcze, nieprzygotowanie do zajęć, nadużywanie alkoholu przez matki	brak nadzoru w nauce, nieprzygotowanie do lekcji, utrudniona wymiana informacji i oddziaływanie wychowawcze, interwencja Pogotowia Ratunkowego, powtarzanie przez ucznia klasy, brak koncentracji, tęsknota, problemy emocjonalne, wychowawcze, brak dyscypliny, opuszczanie lekcji, absencja rodziców na zebraniach	problemy wychowawcze, problemy z nauką, opuszczanie zajęć, luźniejszy stosunek do obowiązków szkolnych	niezdyscyplinowanie, wysoka absencja, problemy emocjonalne, trudności w kontaktach z rodzicem pozostającym w domu, absencja na zebraniach

W 93% przypadków wychowawcy przedszkoli nie zaobserwowali żadnych negatywnych skutków w zachowaniu dzieci w związku z nieobecnością jednego lub obojga rodziców. W szkołach podstawowych odsetek ten zmniejszył się do poziomu 87,7%, w gimnazjach do 81%, a w szkołach ponadgimnazjalnych do 65%. Wraz z wiekiem dzieci zwiększa się skala obserwowanych przez wychowawców problemów związanych z migracją zarobkową rodziców. Poza dziećmi w wieku przedszkolnym wychowawcy sygnalizowali występowanie problemów związanych z zastosowaniem procedur prawnych w stosunku do uczniów, których jeden lub oboje rodzice wyjechali do pracy za granicę - od 0,8% w szkołach podstawowych, 1,7% w gimnazjach do 2,4% w szkołach ponadgimnazjalnych. W większym zakresie obserwowane są problemy, które mają miejsce w związku z nagłą koniecznością udzielania dzieciom pomocy - od 3% w przedszkolach i gimnazjach, 3,2% w szkołach podstawowych do 6,6% w szkołach ponadgimnazjalnych. Wychowawcy sygnalizowali również problemy w kontaktach z osobą opiekującą się dzieckiem - sytuacja taka dotyczy 4% ogółu występujących problemów z powodu migracji zarobkowych rodziców w przedszkolach, 8,3% w szkołach podstawowych, 14,3% w gimnazjach i 26% w szkołach ponadgimnazjalnych. Wychowawcy mieli również możliwość wymienienia innych problemów przejawiających się w zachowaniach dzieci. Wymieniano problemy emocjonalne, wychowawcze, nieprzygotowanie do zajęć, brak nadzoru w nauce, brak koncentracji, tęsknotę, brak dyscypliny, opuszczanie lekcji, absencję rodziców na zebraniach, nadużywanie alkoholu przez pozostające w kraju matki.

Ponadto wychowawcy w poszczególnych typach placówek zaobserwowali u dzieci inne skutki i negatywne zachowania wynikające z nieobecności rodziców. (tab. 6)

Występowanie negatywnych zachowań wśród dzieci w dużej mierze uzależnione jest od ich wieku. U dzieci młodszych, tj. uczęszczających do przedszkoli i szkół podstawowych najczęściej obserwuje się nadmierną chęć zwrócenia na siebie uwagi (39,4% wskazań w przedszkolach i 26% wskazań w szkołach podstawowych) oraz roztargnienie (21,8% wskazań w przedszkolach i 25,1% wskazań w szkołach podstawowych). Wśród dzieci starszych - w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych najczęściej dochodzi do opuszczania zajęć lekcyjnych przez uczniów (odpowiednio 30,8% oraz 36,5% wskazań). Istotnym i często występującym problemem jest również obniżenie wyników w nauce - 22,5% wskazań w szkołach podstawowych, 21,4% w gimnazjach i 24,2% wskazań w szkołach ponadgimnazjalnych. Wychowawcy sygnalizowali również problemy takie, jak: zachowania agresywne i niską samoocenę (najwięcej wskazań w przedszkolach - odpowiednio 15,5% i 11,3%), sięganie po używki (najczęściej w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych - odpowiednio 5,1% i 10,3% wskazań), zachowania przestępcze (najczęściej w gimnazjach - 1,5% wskazań). Wśród innych

Tabela 6. Negatywne zachowania i skutki rozłąki z rodzicami

Lp.	Negatywne zachowania i skutki rozłąki z rodzicami	Placówka			
		Przedszkole (w %)	Szkoła podstawowa (w %)	Gimnazjum (w %)	Szkoła ponadgimnazjalna (w %)
1.	obniżenie wyników w nauce	nie dotyczy	22,5	21,4	24,2
2.	opuszczanie zajęć	11,3	10,1	30,8	36,5
3.	zachowania agresywne	15,5	7,7	6,3	3,2
4.	zachowania przestępcze	0,7	0,1	1,5	1,3
5.	chęć zwrócenia na siebie uwagi	39,4	26	14,1	8,7
6.	roztargnienie	21,8	25,1	12,2	7,9
7.	niska samoocena	11,3	6,9	8,6	7,7
8.	sięganie po używki: pierosy, alkohol, narkotyki	0,0	1,6	5,1	10,3
9.	inne	emocjonalne trudny kontakt z dzieckiem, zaburzenia w komunikacji z dzieckiem	negacja wszystkiego, smutek, rozżalenie, obniżenie nastroju, tęsknota, brak poczucia bezpieczeństwa, zamknięcie się w sobie, potrzeba akceptacji, okłamywanie, brak dyscypliny, powtarzanie klasy	brak dyscypliny, utrzymywanie kontaktów z nieodpowiednim towarzyszem, fantazjowanie, izolowanie od grupy, zagubienie, ukrywanie prawdy o wyjeździe rodziców	depresja, anoreksja, problemy alkoholowe w rodzinie, zamknięcie się w sobie, drażliwość, nerwowość

negatywnych zachowań wymieniano m.in. depresję, zaburzenia emocjonalne, nerwowość, rozżalenie, brak poczucia bezpieczeństwa, powtarzanie klasy, ukrywanie prawdy o wyjeździe rodziców.

Analiza pytań skierowanych do ośrodków pomocy społecznej

Mając na celu diagnozę zjawiska eurosieroctwa ocenianego z płaszczyzny gmin województwa opolskiego, skierowano ankiety do wszystkich ośrodków pomocy społecznej. Na podstawie uzyskanych informacji określono szacunkową liczbę rodzin, w których dzieci wychowują się bez co najmniej jednego rodzica,

który wyjechał do pracy za granicę. Liczba ta ukształtowała się na poziomie 7 537 rodzin. Należy zaznaczyć, że ośrodki pomocy społecznej podały liczbę rodzin, która wynika z posiadanej wiedzy opartej przede wszystkim na kontaktach tych rodzin z pracownikami socjalnymi w oparciu o określoną sytuację problemową występującą w danej rodzinie. Tabela 7 prezentuje uzyskane wartości pogrupowane według powiatów.

Tabela 7. Szacunkowa liczba rodzin, w których dzieci wychowują się bez co najmniej jednego rodzica

Lp.	Powiat	Szacunkowa liczba rodzin, w których dzieci wychowują się bez co najmniej jednego rodzica, który wyjechał do pracy za granicę	Liczba rodzin (w %)
1.	brzeski	2 120	28,1
2.	głubczycki	300	4,0
3.	kędzierzyński-kozielski	291	3,9
4.	kluczborski	471	6,2
5.	krakowicki	354	4,7
6.	namysłowski	153	2,0
7.	nyski	103	1,4
8.	oleski	440	5,8
9.	opolski grodzki	12	0,2
10.	opolski ziemski	3 104	41,2
11.	prudnicki	121	1,6
12.	strzelecki	68	0,9
województwo		7 537	100,0

Zdecydowanie najwięcej migrujących rodzin znajduje się na terenie powiatu opolskiego ziemskiego oraz brzeskiego – odpowiednio 41,2% i 28,1% spośród ogółu wszystkich tego typu rodzin w województwie. Natomiast najmniejszy udział procentowy rodzin migrujących zarobkowo odnotowano w powiecie opolskim grodzkim (0,2%) oraz strzeleckim (0,9%).

Ośrodki pomocy społecznej wskazały również liczbę rodzin, które w 2008 roku zwróciły się z prośbą o pomoc w rozwiązaniu problemów rodzinnych wynikających z migracji zarobkowej. Według danych OPS-ów w województwie opolskim było 455 takich rodzin. Wynika z tego, że w blisko w co dziesiątej rodzinie, w której jeden lub oboje rodzice migrują zarobkowo, problemy stąd wynikające są na tyle poważne, iż konieczne staje się skorzystanie ze wsparcia instytucjonalnego. Tabela 8 prezentuje liczbę rodzin według powiatów.

Jeżeli chodzi o rodzaj występujących w rodzinach zagrożeń i problemów, to najczęściej wymieniano problemy finansowe (w tym związane z nimi prośby dotyczące umożliwienia dzieciom bezpłatnego korzystania ze szkolnych obiadów),

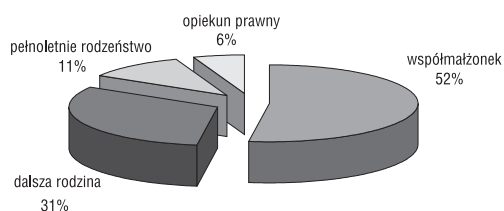
Tabela 8. Liczba rodzin zwracających się o pomoc do ośrodków pomocy społecznej w rozwiązywaniu problemów wynikających z migracji zarobkowej

Lp.	Powiat	Liczba rodzin zwracających się o pomoc do OPS-ów w rozwiązywaniu problemów wynikających z migracji zarobkowej
1.	brzeski	44
2.	głubczycki	105
3.	kędzierzyńsko-kozielski	1
4.	kluczborski	1
5.	krapakowicki	121
6.	namysłowski	1
7.	nyski	21
8.	oleski	72
9.	opolski grodzki	12
10.	opolski ziemski	55
11.	prudnicki	4
12.	strzelecki	18
województwo		455

szkolne, wychowawcze, alkoholizm, brak wsparcia w opiece nad pozostałymi w domu członkami rodziny, rozwód, separację, przemoc, osamotnienie partnerów, niezaradność życiową, sprawy alimentacyjne, problemy związane z ustaleniem prawa do świadczeń rodzinnych za granicą (koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego).

W związku z występującymi problemami związanymi z sytuacją pozostawionych w kraju dzieci, których rodzice wyjeżdżają do pracy za granicę, gminy podejmują działania uświadamiające rodzicom konieczność ustanowienia opiekuna prawnego dla swojego dziecka. Podejmowane w tym celu działania polegają na udzielaniu informacji, poradnictwie prawnym, pracy socjalnej, kierowaniu do odpowiednich instytucji, pomocy w wypełnianiu niezbędnej dokumentacji, powiadomieniu Sądu Rodzinnego, pomocy w doborze kuratora.

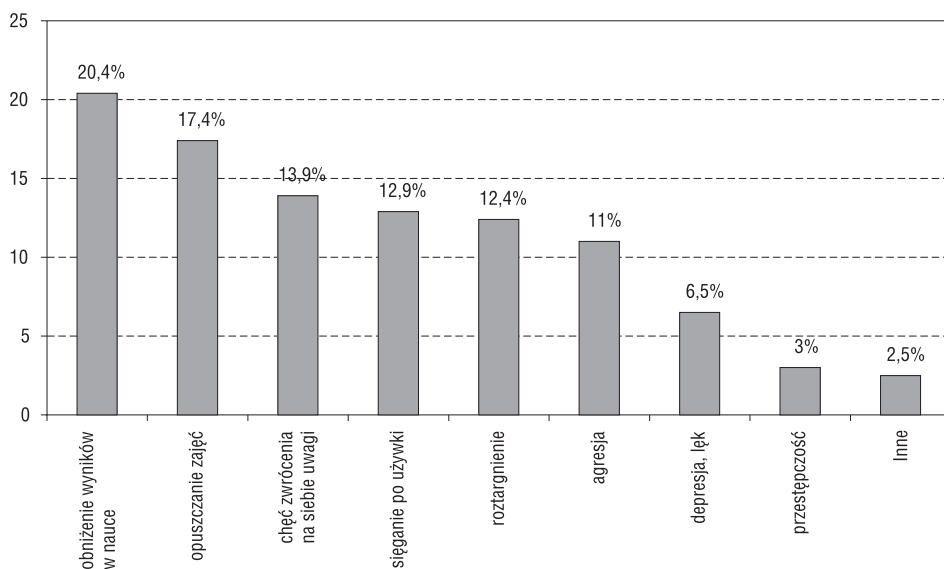
Z informacji posiadanych przez OPS-y odnośnie osób, które zajmują się dziećmi podczas nieobecności jednego lub obojga rodziców wynika, że w nieco ponad połowie przypadków (52,3%) dziećmi zajmują się pozostali w kraju współmałżonkowie, następnie dalsza rodzina (31,2%), pełnoletnie rodzeństwo (11%). W 5,5% przypadkach dziećmi zajmował się ustanowiony sądownie opiekun prawny (rys. 1).

Rysunek 1. Struktura opieki w przypadku migracji jednego lub obojga rodziców

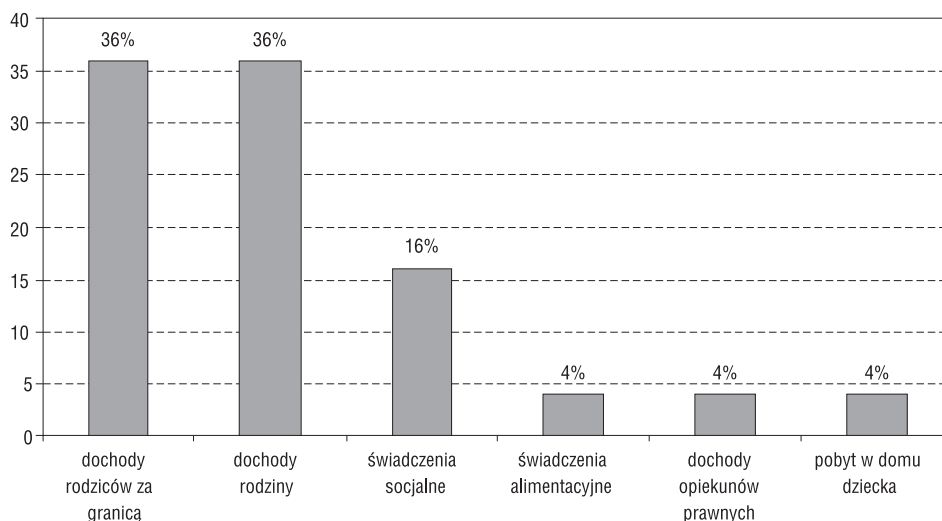
Wśród negatywnych skutków i zachowań dzieci będących konse-

kwencją wyjazdów rodziców za granicę najczęściej obserwuje się obniżenie wyników w nauce (20,4%), opuszczanie zajęć w szkole (17,4%), chęć zwrócenia na siebie uwagi (13,9%), sięganie po używki – papierosy, alkohol, narkotyki (12,9%), roztargnienie (12,4%), zachowania agresywne (11%), stany depresyjne i lękowe (6,5%), zachowania przestępcze (3%). Do innych negatywnych konsekwencji migracji zarobkowej rodziców zaliczono zaburzenia emocjonalne, problemy wychowawcze, wywyższanie się wobec innych dzieci, brak poczucia bezpieczeństwa, obniżenie poziomu higieny osobistej (rys. 2).

Rysunek 2. Symptomy niedostosowania społecznego wśród dzieci dotkniętych eurosieroctwem

Analizując źródła utrzymania dzieci (rys. 3), których oboje rodzice wyjechali do pracy za granicę, należy stwierdzić, iż najczęściej jest to wynagrodzenie rodziców, którzy pracują za granicą i przesyłają środki na pokrycie kosztów utrzymania dzieci, a także dochody dalszej rodziny pod opieką, której dzieci się znajdują – głównie renty i emerytury dziadków (po 36% wskazań). Następnie są to świadczenia socjalne przyznawane przez OPS-y i PCPR-y. Sporadycznie zdarzają się sytuacje, kiedy dzieci utrzymywane są przez ustanowionych opiekunów prawnych, bądź też źródło utrzymania stanowią świadczenia alimentacyjne lub dzieci przebywają w domu dziecka (po 4% wskazań).

Rysunek 3. Źródła utrzymania dzieci, których oboje rodzice wyjechali za granicę

W stosunku do dzieci, których oboje rodzice wyjechali do pracy za granicę gminy podejmują działania, mające na celu przeciwdziałanie wynikającym stąd problemom. W ramach realizowanych działań OPS-y dokonują interwencji w Sądzie Rodzinnym, współpracują z Policją, Pogotowiem Opiekuńczym, kuratorem, pedagogiem i psychologiem szkolnym. Ponadto pracownicy socjalni monitorują sytuację pozostawionych dzieci, udzielają porad prawnych, poszukują rodzin zastępczych.

Analiza pytań skierowanych do powiatowych centrów pomocy rodzinie

Celem dokonania diagnozy zjawiska eurosieroctwa ocenianego z płaszczyzny powiatów, które ustawowo zobligowane są do opieki nad dzieckiem i rodziną, skierowano ankiety do wszystkich powiatowych centrów pomocy rodzinie w woj. opolskim.

W tabeli 9 zostały przedstawione wyniki badań na podstawie, których możliwe było określenie liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2006, 2007 i w I półroczu 2008 roku.

Tabela 9. Liczba oraz wiek dzieci, dla których została ustanowiona rodzina zastępcza

Lp.	PCPR*	Liczba oraz wiek dzieci dla których została ustanowiona rodzina zastępcza		
		2006	2007	I pół. 2008
1.	Brzeg	2 dzieci w wieku 9 lat – 1 rodzina	3 dzieci w wieku 10 i 11 lat – 1 rodzina	0
2.	Głubczyce	1 dziecko w wieku 4 lat – 1 rodzina	0	0
3.	Kędzierzyn-Koźle	0	0	0
4.	Kluczbork	0	0	0
5.	Krapkowice	7 dzieci w wieku 9, 14, 15, 16 i 17 lat – 3 rodziny	0	5 dzieci w wieku 5, 8, 12 i 14 lat – 3 rodziny
6.	Namysłów	0	0	0
7.	Nysa	2 dzieci w wieku 16 lat – 2 rodziny	1 dziecko w wieku 4 lat – 1 rodzina	2 dzieci w wieku 9 i 14 lat – 1 rodzina
8.	Olesno	0	0	1 dziecko w wieku 8 lat – 1 rodzina
9.	Opole	0	0	0
10.	MOPR** Opole	0	2 dzieci w wieku 5 i 6 lat – 2 rodziny	3 dzieci w wieku 3, 10 i 16 lat – 3 rodziny
11.	Prudnik	0	0	0
12.	Strzelce Opolskie	5 dzieci w wieku 3, 7, 12 i 14 lat – 2 rodziny	5 dzieci w wieku 3, 14, 15 – 3 rodziny	10 dzieci w wieku 5, 6, 7, 9 lat – 6 rodzin
13.	województwo	17 dzieci w 9 rodzinach	11 dzieci w 7 rodzinach	21 dzieci w 14 rodzinach

* Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie.

** Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie.

Na podstawie powyższego zestawienia można określić dokładną liczbę eurosierot w latach 2006, 2007 oraz pierwszym półroczu 2008 roku, w przypadku których została ustanowiona rodzina zastępcza z powodu migracji zarobkowej rodziców. W roku 2006 roku na terenie Opolszczyzny ustanowiono 9 rodzin zastępczych, w których umieszczono w sumie 17 dzieci w wieku od 3 do 17 lat. Największą skalę zjawiska odnotowano w powiecie krapkowickim w liczbie 7 dzieci, oraz w powiecie strzeleckim – 5 dzieci. Rodziny zastępcze ustanowiono również w powiatach brzeskim, nyskim (dla 2 dzieci), a także w powiecie głubczyckim (dla 1 dziecka). Natomiast w pozostałych powiatach nie pojawiła się potrzeba ustanowienia rodziny zastępczej. W roku 2007 roku w województwie opolskim 11 dzieci umieszczono w 7 rodzinach zastępczych – najwięcej w powiecie strzeleckim (5 dzieci), brzeskim (3 dzieci) oraz w powiecie opolskim grodzkim (2 dzieci) i nyskim (1 dziecko). W pierwszej połowie 2008 roku ustanowiono 14 rodzin zastępczych dla 21 dzieci w wieku od 3 do 16 lat. Najwięcej dzieci oddanych do rodzin zastępczych w analizowanym okresie było w powiecie strzeleckim – 10, następnie krapkowickim – 5 dzieci, opolskim grodzkim – 3 dzieci, nyskim – 2 dzieci i oleskim – 1 dziecko. W innych regionach województwa w analizowanym okresie nie

było potrzeby ustanowienia rodziny zastępczej. Rodziny zastępcze ustanowione dla dzieci, których rodzice wyjechali do pracy za granicę, w I półroczu 2008 roku stanowiły 1,3% ogółu wszystkich rodzin zastępczych w województwie opolskim. Największy odsetek rodzin zastępczych dla dzieci migrantów występuje w powiecie opolskim grodzkim (3%), krapkowickim (3,2%) oraz strzeleckim (8,4%).

Reasumując, w latach 2006, 2007 i w I półroczu 2008 na terenie województwa ustanowiono 30 rodzin zastępczych dla 49 dzieci w wieku od 3 -17 lat.

Tabela 10 wskazuje na liczbę dzieci oddanych do placówek opiekuńczo- wychowawczych, a także ich wiek w latach 2006, 2007 oraz w I półroczu 2008. W roku 2006 roku w trzech powiatach w województwie pojawił się problem umieszczenia dzieci w placówkach opiekuńczo- wychowawczych z powodu migracji zagranicznej rodziców. W powiecie nyskim 2 dzieci w wieku 12, 7 lat, opolskim – 2 dzieci w wieku 4 i 5 lat oraz w powiecie namysłowskim – 1 dziecko w wieku 14 lat. W 2007 roku w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim 5 dzieci zostało umieszczonych w placówce opiekuńczo- wychowawczej, ponadto w nyskim – 4 dzieci, w wieku: 16, 17, 3 i 4 oraz na terenie powiatu opolskiego grodzkiego 1 dziecko w wieku 6 lat. W pierwszym półroczu 2008 roku w powiatach krapkowickim, nyskim i opolskim grodzkim umieszczono w placówkach opiekuńczo- wychowawczych po jednym dziecku w wieku: 12–15 lat.

Tabela 10. Liczba oraz wiek dzieci, które zostały umieszczone w placówkach opiekuńczo- wychowawczych

Lp.	PCPR	Liczba oraz wiek dzieci, które zostały umieszczone w placówkach opiekuńczo- wychowawczych		
		2006	2007	I pół, 2008
1.	Brzeg	0	0	0
2.	Głubczyce	0	0	0
3.	Kędzierzyn-Koźle		5 dzieci	
4.	Kluczbork	0	0	0
5.	Krapkowice	0	0	1
6.	Namysłów	1 dziecko w wieku 14 lat	0	0
7.	Nysa	2 dzieci w wieku 7 i 12 lat	4 dzieci w wieku 3, 4, 16, 17 lat	1 dziecko w wieku 12 lat
8.	Olesno	0	0	0
9.	Opole	0	0	0
10.	MOPR Opole	2 dzieci w wieku 4 i 5 lat	1 dziecko w wieku 6 lat	1 dziecko w wieku 15 lat
11.	Prudnik	0	0	0
12.	Strzelce Opolskie	0	0	0
13.	województwo	5 dzieci	10 dzieci	3 dzieci

Podsumowując: liczba dzieci ogółem umieszczonych w ostatnich latach w placówkach opiekuńczo-wychowawczych z powodu wyjazdu rodziców za granicę w celach zarobkowych wynosi 18 dzieci w wieku 3–17 lat.

Migracja zarobkowa ma głównie na celu polepszenie sytuacji bytowej w rodzinie. W wyniku przeprowadzonych badań można zauważyć, że niesie ona niestety również za sobą wiele problemów rodzinnych. Rodziny zgłaszają problemy wychowawcze, nie radzą sobie z samotnym wychowywaniem dzieci. W powiecie głubczyckim oprócz problemów opiekuńczo-wychowawczych odnotowano 9 rozwodów oraz nadużywanie alkoholu. W powiecie strzeleckim częstym problemem jest alkoholizm, pozostawianie dzieci bez opieki i związane z tym obniżenie ich wyników w nauce. W regionie opolskim zgłaszano rozluźnienie więzi emocjonalnych, ponadto udzielano pomocy prawnej w celu przyznania alimentów (tab. 11).

Tabela 11. Rodzaje problemów zgłaszanych do PCPR-ów przez rodziny, w których jeden lub oboje małżonków migrują zarobkowo za granicę

Lp.	PCPR	Zgłaszane problemy
1.	Brzeg	0
2.	Głubczyce	9 – rozpad małżeństwa, problemy opiekuńczo-wychowawcze, nadużywanie alkoholu
3.	Kędzierzyn-Koźle	0
4.	Kluczbork	0
5.	Krapkowice	0
6.	Namysłów	2 – trudności wychowawcze
7.	Nysa	0
8.	Olesno	rozwody, przemoc domowa
9.	Opole	0
10.	MOPR Opole	problemy wychowawcze, osamotnienie, rozluźnienie więzi emocjonalnej, pomoc prawna, alimenty
11.	Prudnik	0
12.	Strzelce Opolskie	4 – alkoholizm, przemoc, pozostawienie dzieci bez opieki, obniżenie wyników w nauce, problemy wychowawcze

Większość powiatowych centrów pomocy rodzinie (67%) nie podejmuje żadnych działań mających na celu uświadomienie rodzicom wyjeżdżającym do pracy za granicę konieczności formalnego ustanowienia opiekuna prawnego dla pozostającego w kraju dziecka oraz procedurach z tym związanych. Jedynie cztery powiaty (krapkowicki, oleski, strzelecki oraz opolski grodzki) reagują na pojawiające się problemy związane ze zjawiskiem eurosieroctwa poprzez pomoc w ustanowieniu opiekuna prawnego. Największy zakres działań podejmuje Miejski Ośrodek

Pomocy Rodzinie w Opolu, który przede wszystkim oferuje poradnictwo dla osób planujących wyjazd za granicę poprzez informowanie ich o potrzebie ustanowienia opiekuna prawnego oraz o możliwościach notarialnego przekazania prawnych czynności wobec dzieci innej osobie. Ponadto w razie konieczności MOPR w Opolu kieruje rodziców do właściwego sądu (tab. 12).

Tabela 12. Działania podejmowane przez PCPR-y w celu uświadomienia rodziców o konieczności ustanowienia opiekuna prawnego dla dziecka

Lp.	PCPR	Działania podejmowane przez PCPR
1.	Brzeg	-
2.	Głubczyce	-
3.	Kędzierzyn-Koźle	-
4.	Kluczbork	-
5.	Krapkowice	ustanowienie opiekuna prawnego
6.	Namysłów	-
7.	Nysa	-
8.	Olesno	ustanowienie opiekuna prawnego
9.	Opole	-
10.	MOPR Opole	informacja n/t opiekuna prawnego, kierowanie do właściwego Sądu, informowanie o możliwościach notarialnego przekazania prawnych czynności wobec dziecka innej osobie
11.	Prudnik	-
12.	Strzelce Opolskie	ustanowienie opiekuna prawnego

Na podstawie informacji uzyskanych z powiatowych centrów pomocy rodzinie można określić najczęściej występujące negatywne zachowania dzieci będące skutkiem migracji zarobkowej rodziców. Obniżenie wyników w nauce oraz opuszczanie zajęć w szkole są jednymi z najczęściej występujących problemów – wskazało na nie odpowiednio 50% i 42% powiatów. Niepokojącym zjawiskiem jest sięganie przez dzieci po używki (papierosy, alkohol, narkotyki) oraz duża skala tego zjawiska – wskazała na nie jedna trzecia powiatów (33%). Wskazywano również na nadmierną chęć zwracania przez dzieci na siebie uwagi, stany depresyjne, lękowe, zachowania agresywne (po 25% wskazań). W jednym z powiatów wskazano również występowanie wśród dzieci zachowań przestępczych (8,3%).

Powiatowe centra pomocy rodzinie w przypadkach pozostawiania dzieci bez opieki uruchamiają procedury umieszczania ich w rodzinach zastępczych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Jednocześnie starają się współpracować ze szkołami, poradniami psychologiczno-terapeutycznymi, ośrodkami adopcyjnymi, kuratorami. Ponadto ośrodki udzielają porad prawnych, psychologicznych (tab. 13).

Tabela 13. Działania podejmowane przez powiaty, wobec dzieci pozostawionych bez opieki rodziców, którzy wyjechali za granicę

Lp.	PCPR	Rodzaj działań
1.	Brzeg	0
2.	Głubczyce	pomoc psychologiczna
3.	Kędzierzyn-Koźle	realizuje postanowienia sądu w zakresie ustanowienia opieki astępczej
4.	Kluczbork	uruchomienie procedur zapewnienia opieki dzieciom
5.	Krapkowice	umieszczanie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinach zastępczych
6.	Namysłów	ustalenie opieki w gronie najbliższej rodziny, umieszczanie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinach zastępczych
7.	Nysa	umieszczanie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinach zastępczych
8.	Olesno	współpraca ze szkołą, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, ośrodkiem adopcyjno-opiekuńczym, kuratorami, bezpłatne poradnictwo prawne, psychologiczne, działania interwencyjne
9.	Opole	0
10.	MOPR Opole	zapewnienie dzieciom opieki zastępczej do czasu uregulowania sytuacji prawnej dziecka przez sąd
11.	Prudnik	realizuje postanowienia sądu w zakresie ustanowienia opieki astępczej
12.	Strzelce Opolskie	umieszczanie w rodzinach zastępczych, pomoc psychologiczna, terapeutyczna, prawna, kierowanie do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej

Analiza pytań skierowanych do osób migrujących za granicę w celach zarobkowych

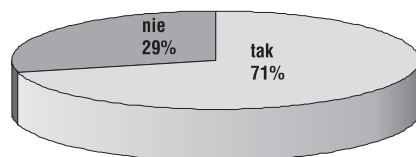
Charakterystyka badanej grupy

Na podstawie metryczki zawartej w kwestionariuszu ankiety stwierdza się, że 72% wyjeżdżających do pracy za granicę stanowią mężczyźni, 28% kobiety. Podwójne obywatelstwo zarówno polskie jak i niemieckie posiadało 51% respondentów pracujących za granicą, pozostałe 49% deklarowało obywatelstwo polskie. Wśród osób migrujących zarobkowo prawie połowa (49%) pracowała za granicą powyżej 3 lat, 16% ankietowanych 1–2 lata, 15% od 6 miesięcy do 1 roku, 11% 2–3 lata, pozostałe 9% mniej niż 6 miesięcy. Prawie połowę ankietowanych stanowiły osoby w przedziale wiekowym 31–40 lat (41%), nieco mniej (36%) to osoby pomiędzy 41 a 50 rokiem życia. Około co szósty badany (17%) był w wieku między 21 a 30 rokiem życia, 3% respondentów miało więcej niż 50 lat, natomiast tylko 1% ankietowanych nie przekroczył 20 roku życia. Prawie trzy czwarte respondentów (72%) to mieszkańcy wsi, 27% mieszka w mieście liczącym do 50 tys. mieszkańców a 1% badanych w mieście liczącym powyżej 50 tys. mieszkańców. Osoby migrujące posiadały najczęściej wykształcenie zasadnicze-zawodowe (62%),

co czwarty badany (23%) deklaruje wykształcenie średnie, 11% legitymowało się wykształceniem podstawowym, a zaledwie 4% ankietowanych posiadało wykształcenie wyższe. Blisko jedna trzecia badanych (32%) to osoby ze stażem małżeńskim w przedziale 11–15 lat, prawie co czwarty badany był w związku małżeńskim od 6 do 10 lat oraz od 16 do 20 lat, 16% ankietowanych to małżonkowie ze stażem powyżej 20 lat, natomiast 8% badanych jest w związku małżeńskim poniżej 5 lat. Rodziny, które wzięły udział w badaniach posiadały razem 471 dzieci.

Źródła dochodów

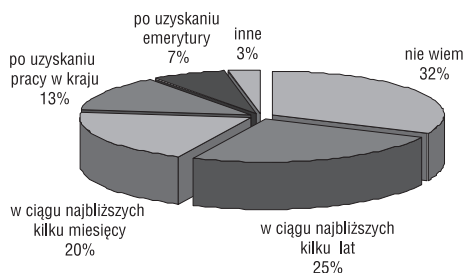
Pierwsze pytanie miało na celu uzyskanie informacji na temat źródła dochodu rodziny. Na podstawie zgromadzonych danych wynika, że w 71% przypadkach praca za granicą jest jedynym źródłem dochodu badanych rodzin. Natomiast 29% badanych rodzin oprócz pracy i dochodów uzyskanych za granicą otrzymuje wynagrodzenie w Polsce (rys. 4).

Rysunek 4. Czy praca za granicą jest głównym źródłem dochodu rodziny?

Plany zawodowe

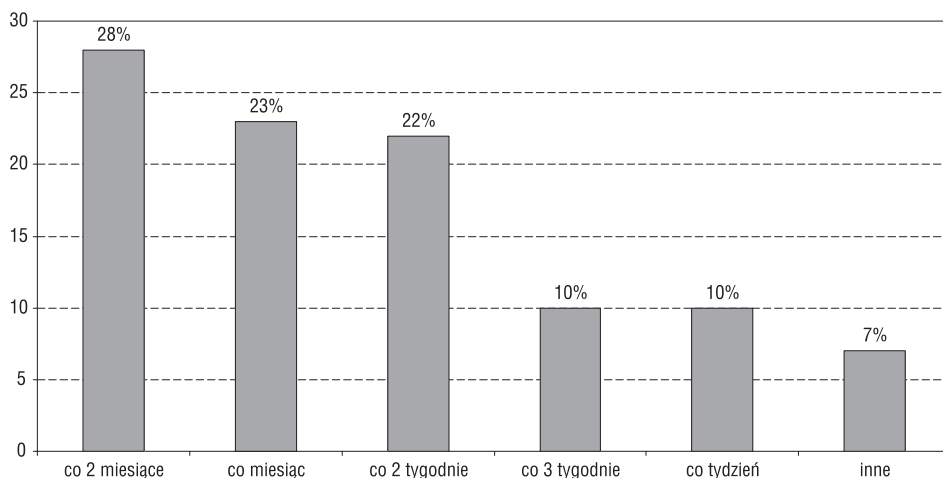
Blisko jedna trzecia (32,5%) respondentów na pytanie kiedy planują powrót na stałe do kraju, udzieliła odpowiedzi, że nie ma sprecyzowanych planów, co do terminu powrotu, 25% badanych zamierza wrócić do Polski w ciągu najbliższych kilku lat, co piąty ankietowany w ciągu najbliższych kilku miesięcy, 13% badanych powróciłoby gdyby miało możliwość uzyskaniu pracy w kraju, pozostali ankietowani (7,5%) planują pracować za granicą do czasu osiągnięcia wieku uprawniającego do otrzymania świadczeń emerytalnych. Wśród innych odpowiedzi (3%) respondenci powrót do kraju uzależniają od stanu zdrowia, lepszej sytuacji gospodarczej, możliwości uzyskania wyższego wynagrodzenia. Wśród tej grupy osób niektórzy zadeklarowali, iż nigdy nie wrócą do Polski (rys. 5).

Rysunek 5. Kiedy planuje Pan/Pani powrócić na stałe do kraju?

Kontakty z rodziną w Polsce

Osoby pracujące za granicą stosunkowo rzadko przyjeżdżają do domu. Najczęściej przyjazdy mają miejsce raz na dwa miesiące (dotyczy to 28% ankietowanych), lub raz na miesiąc (23%). Co piąty ankietowany (22%) przyjeżdża do Polski raz na dwa tygodnie. Co dziesiąty badany (10%) odwiedza swoich bliskich raz na tydzień i tyle samo ankietowanych przyjeżdża do domu co trzy tygodnie. Pozostali ankietowani (7%) udzielili innej niż zaproponowane w kafeterii odpowiedzi, a mianowicie takiej, że pracują 2 miesiące za granicą z dwumiesięczną przerwą, inni przyjeżdżają do domu raz na 3, 6, 12 miesięcy (rys. 6).

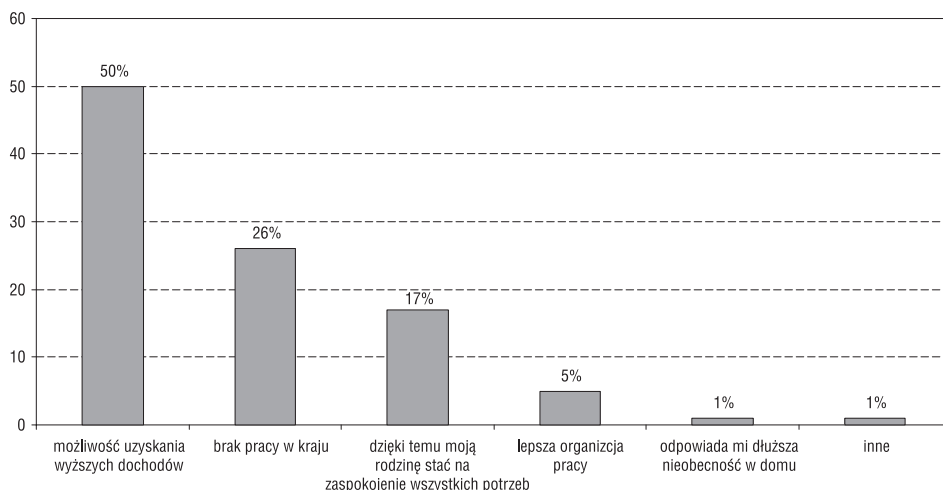

Rysunek 6. Jak często przyjeżdża Pan/Pani do domu?

Powody poszukiwania pracy za granicą

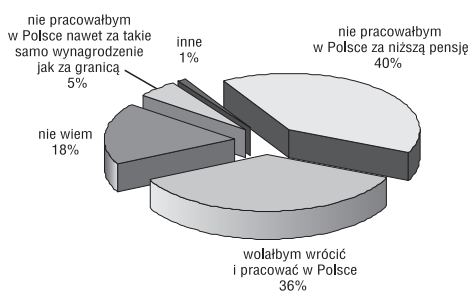
Połowa respondentów (50%) przyznała, że powodem pracy za granicą jest możliwość uzyskania wyższych dochodów. Co czwarty ankietowany (26%) jako przyczynę takiego stanu rzeczy wymienia brak pracy w kraju, 17% badanych zaakcentowało to, że dzięki temu ich rodzinę stać na zaspokojenie wszystkich potrzeb, 5% ankietowanych ceni sobie lepszą organizację pracy, nielicznym (1%) odpowiadają dłuższe nieobecności w domu. Również 1% badanych podało inną przyczynę migracji zarobkowej od tych zawartych w ankiecie - była to możliwość poprawy stanu finansów domowych i spłata zadłużenia (rys. 7).

Na podstawie analizy badań można śmiało stwierdzić, że dużą rolę w podjęciu pracy za granicą odgrywa czynnik ekonomiczny. Przemawia za tym fakt, że aż

Wykres 7. Co wywiera decydujący wpływ na Pani/Pana pracę za granicą?

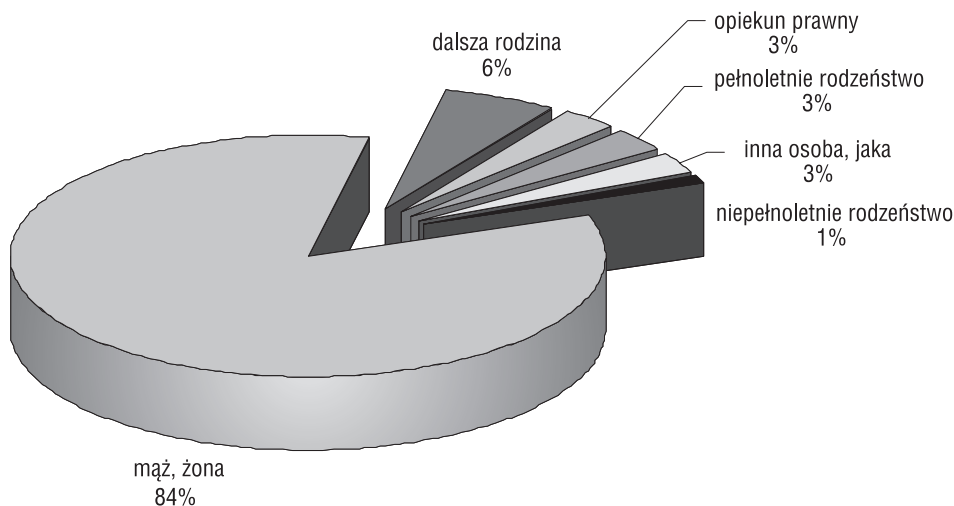
40% ankietowanych nie pracowałoby w kraju za niższą pensją, a 36% wróciłoby do Polski, gdyby mieli możliwość podjęcia zatrudnienia, 18% nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie, 5% odpowiedziało, że nie pracowałoby w kraju nawet za takie samo wynagrodzenie, a 1% uzależnia swój powrót od warunków płacowych w Polsce i uważa, że nie ma dla nich pracy. (rys. 8)

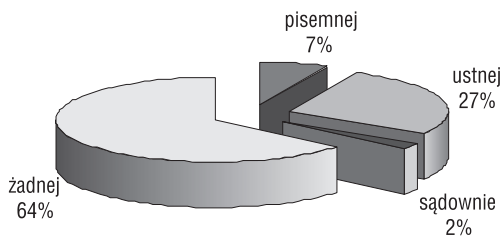
Rysunek 8. Czy gdyby miał Pan/Pani możliwość stałej pracy w kraju, ale za niższe wynagrodzenie?

Opieka nad dzieckiem

Na podstawie przeprowadzonych badań wynika, że w większości rodzin na wyjazd decyduje się tylko jeden rodzic. W 84% rodzin opiekę nad dziećmi obejmuje drugi pozostający w domu współmałżonek, 6% ankietowanych pozostawia swoje dzieci u dalszej rodziny, po 3% respondentów powierzyło opiekę nad swoimi dziećmi pełnoletniemu rodzeństwu, opiekunowi prawnemu oraz dziadkom. Natomiast 1% ankietowanych pozostawia swoje dzieci pod opieką niepełnoletniego rodzeństwa (rys. 9).

Rysunek 9. Kto opiekuje się dzieckiem na czas wyjazdu do pracy za granicę?”

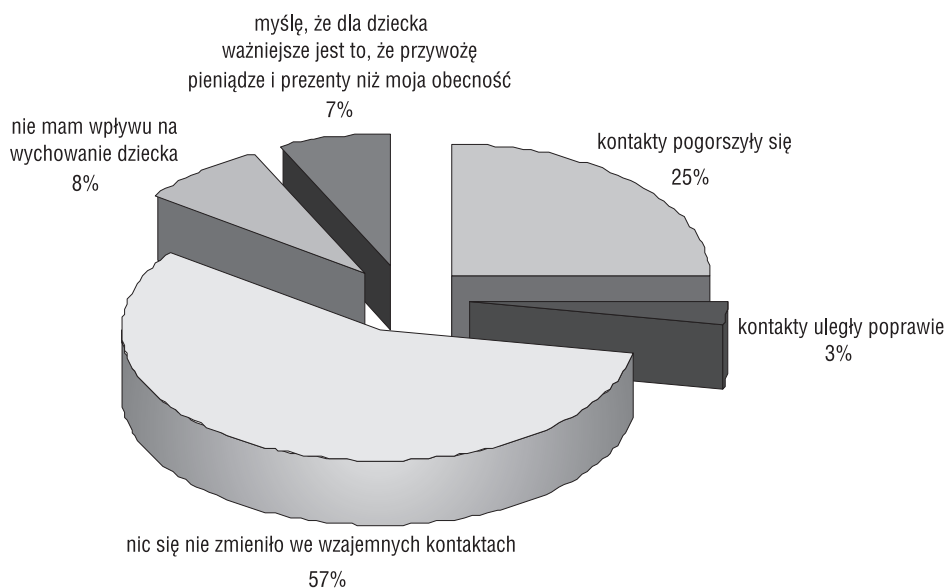

Rysunek 10. W jakiej formie dokonał Pan/Pani powierzenia opieki nad dzieckiem?

Ankietowani zapytani o formę powierzenia opieki nad dzieckiem w większości (64%) nie podjęli żadnych formalnych czynności w tym zakresie, 27% dokonuje powierzenia opieki nad dziećmi w formie ustnej, 7% wybrało możliwość pisemną, zaledwie 2% sądownie ustanowiło opiekę nad dziećmi (rys. 10).

Wpływ emigracji zarobkowej na różne aspekty życia rodzinnego

Ankieta oprócz pytań odnoszących się do pracy respondentów za granicą, zawierała również pytania dotyczące sytuacji rodzinnej, mające w szczególności na celu zbadanie reakcji dziecka na migrację rodzica oraz wpływu na dalsze relacje i kontakty na płaszczyźnie dziecko – rodzic. W większości przypadków (57%) nic nie zmieniło się we wzajemnych kontaktach. Znaczna część ankietowanych (25%) stwierdziła, że relacje te uległy pogorszeniu, 8% respondentów żałuje, że nie ma wpływu na wychowanie swojego dziecka, 7% stwierdziło, iż dla dziecka ważniejsze jest to, że przywozi pieniądze i prezenty niż jego obecność w domu. W zaledwie 3% przypadków kontakty uległy poprawie (rys. 11).

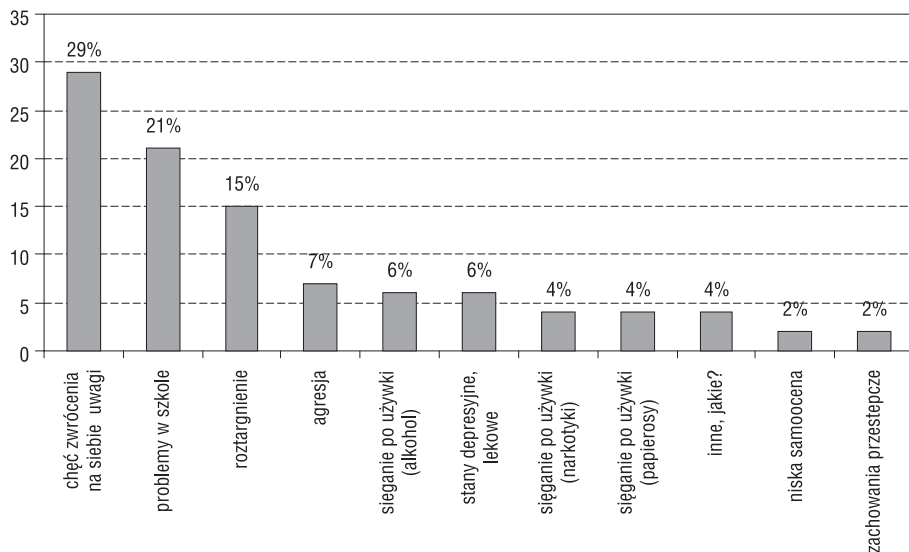

Rysunek 11. Jaki wpływ na kontakty z dzieckiem wywierają Pani/Pana wyjazdy do pracy za granicę?

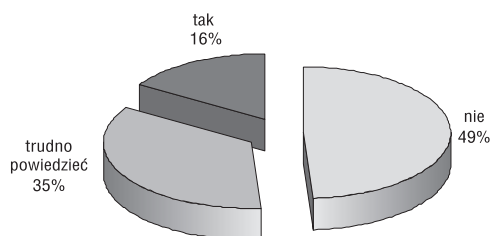
Emocje oraz negatywne skutki długotrwałej rozłąki

Ponad 29% badanych w związku z ich wyjazdem dostrzega u dzieci wzmożoną chęć zwrócenia na siebie uwagi, co piąty ankietowany sygnalizuje pojawiające się problemy w szkole, 15% zaakcentowało roztargnienie, 7% dostrzega u swoich dzieci agresję. U 6% dzieci respondentów pojawiły się problemy związane ze stanami depresyjnymi, lękowymi. Tyle samo dzieci (6%) sięga po alkohol. Po innego rodzaju używki tj. papierosy i narkotyki sięga po 4% dzieci. Około 2% cechuje niska samoocena. W przypadku 2% dzieci mamy do czynienia z występowaniem zachowań przestępczych. Respondenci (4%) podali również inne negatywne skutki związane z rozłąką, jak: smutek, obojętność, tęsknota. Niewielka część z nich twierdzi, że migracja zarobkowa nie ma negatywnego wpływu na dziecko (rys. 12).

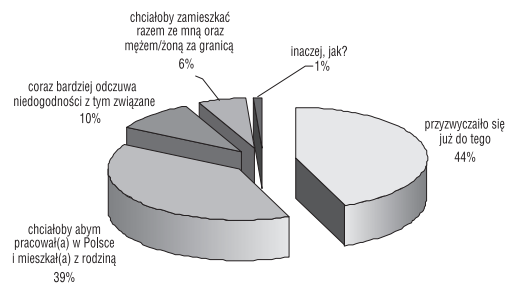
Blisko połowa ankietowanych (49%) w przypadku występowania problemów, o których mowa powyżej, stwierdziła, że nie jest to powodem obejmowania opieką dzieci przez psychologa. Ponad jedna trzecia (35%) była niezdecydowana w tej kwestii. Pozostali respondenci (16%) zadeklarowali chęć skorzystania z fachowej pomocy psychologicznej (rys. 13).

Rysunek 12. Czy Pana/i nieobecność w domu związana z pracą za granicą wywołuje u dziecka?

Rysunek 13. Czy uważa Pan/i za zasadne objęcie dziecka opieką psychologa?

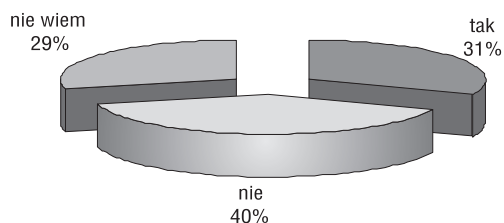

Rysunek 14. Jak dziecko ocenia to, że pracuje Pan/i za granicą?

Mimo opisywanych wcześniej negatywnych skutków związanych z migracją, 44% dzieci przyzwyczało się do zaistniałej sytuacji, natomiast 39% chciałoby aby rodzic mieszkał i pracował w kraju (rys. 14). Co dziesiąte dziecko coraz bardziej odczuwa niedogodności związane z rozłąką, natomiast 6% respondentów stwierdziło,

że dziecko chciałoby zamieszkać z całą rodziną za granicą, a 1% ankietowanych udzieliło innej odpowiedzi (tęsknota dziecka za pracującym na emigracji rodzicem).

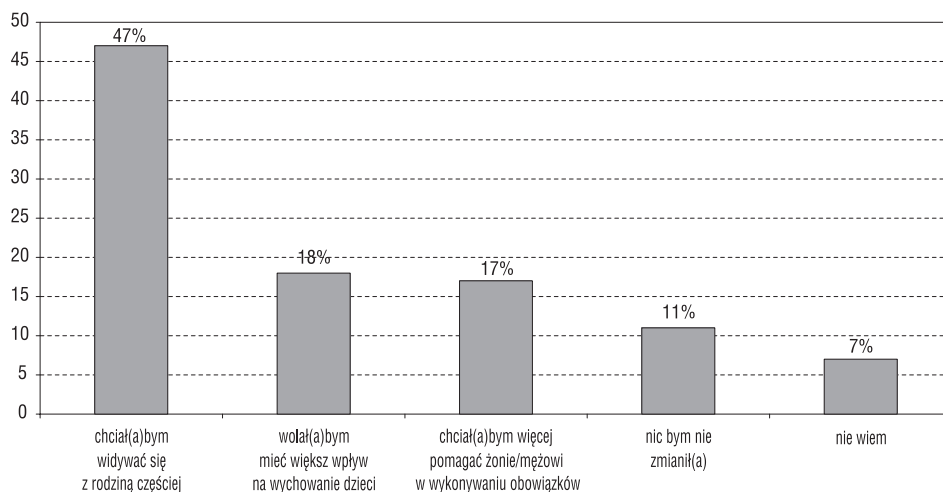
Ankietowani zapytani o to czy chcieliby aby rodzina zamieszkała z nimi za granicą najczęściej udzielałi odpowiedzi odmownej (40%), 31% zadeklarowało chęć wspólnego mieszkania poza krajem, natomiast 29% respondentów nie zajęło stanowiska w powyższej sprawie (rys. 15).

Rysunek 15. Czy chciałby Pan/i aby rodzina mieszkała z Panem/Panią za granicą?

Kontakty rodzinne

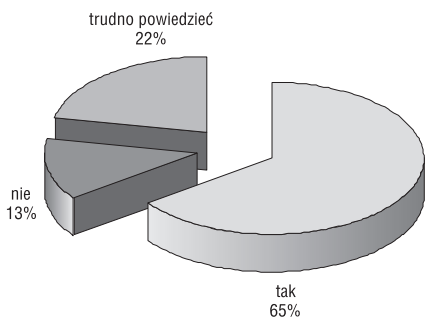
Blisko połowa osób migrujących (47%) odpowiadając na pytanie: „Co zmienił(a)by Pan/i w swoich kontaktach z rodziną?”, pragnęłaby częściej widywać się z rodziną. Prawie jedna piąta (18%) badanych wolałaby mieć większy wpływ na wychowanie dzieci, a 17% chciałoby mieć możliwość pomagania żonie/mężowi w wykonywaniu codziennych obowiązków. Ponad co dziesiąty ankietowany (11%) nie uważa aby istniała potrzeba zmieniania czegokolwiek w kontaktach z rodziną, a 7% nie miało żadnego zdania na ten temat (rys. 16).

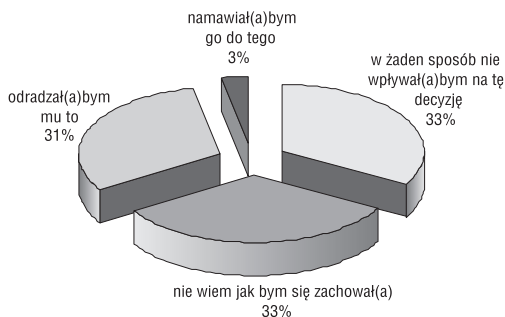
Rysunek 16. Co zmienił(a)by Pan/i w swoich kontaktach z rodziną?

Badani wyrażając swój stosunek do spełniania swoich funkcji rodzicielskich w większości (65%) stwierdzili, że dobrze wywiązują się z tego zadania, 22% miało trudności w odpowiedzi na to pytanie, natomiast pozostali ankietowani (13%) nie czują się spełnieni w roli rodzica (rys. 17).

Co trzeci respondent spośród osób migrujących (33%) na pytanie co zrobiłby, gdyby jego dziecko chciało w przyszłości pracować za granicę odpowiedział, że nie chciałby wpływać na tę decyzję. Tyle samo badanych nie potrafiło określić jak zachowałoby się w tej sytuacji. Natomiast 31% ankietowanych odradzałoby swojemu dziecku wyjazd za granicę bez rodziny. Zaledwie 3% stanowiły osoby, które namawiałyby dziecko do pracy poza krajem (rys. 18).

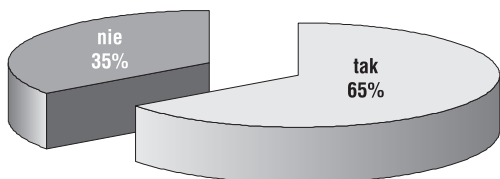
Rysunek 17. Ocena rodziców odnośnie spełniania funkcji rodzicielskich

Rysunek 18. Gdyby Pana/Pani dziecko chciało w przyszłości pracować za granicę podczas gdy jego rodzina mieszkałaby w Polsce?

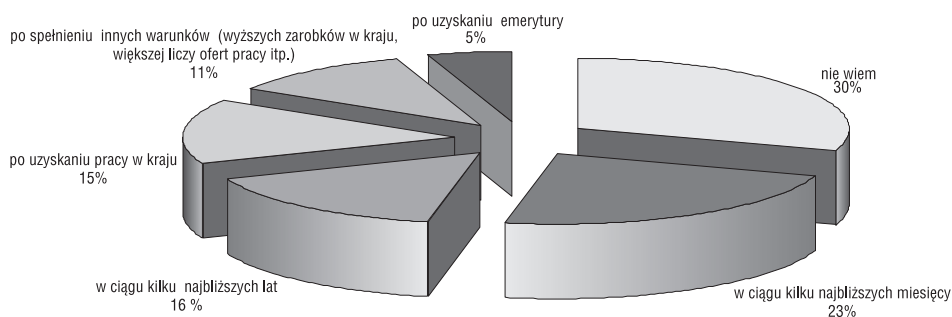
Analiza pytań skierowanych do współmałżonków osób migrujących za granicę w celach zarobkowych

Według 65% osób przebywających w Polsce, których małżonkowie wyjechali do pracy za granicę środki pieniężne pozyskane z ich pracy są głównym źródłem utrzymania rodziny w kraju. Dla pozostałych 35% ankietowanych praca za granicą nie stanowi głównego źródła utrzymania rodziny (rys. 19).

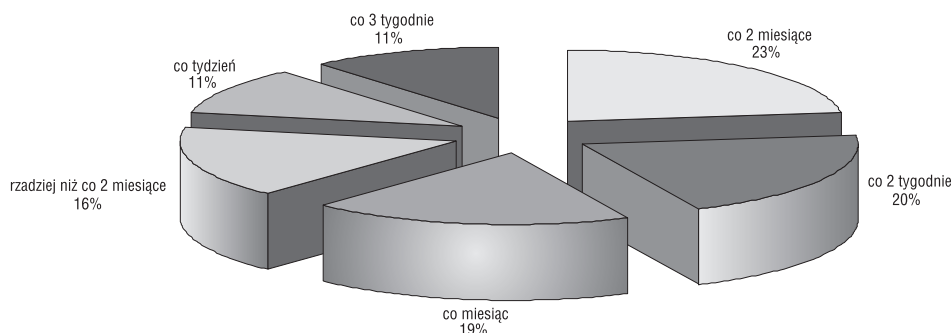
Rysunek 19. Czy praca męża/żony za granicą jest głównym źródłem utrzymania Pana(i) oraz rodziny?

Z wiedzy uzyskanej od współmałżonków wynika, iż 39% osób pracujących za granicą planuje w przyszłości powrócić do kraju, z tego 23% w okresie najbliższych kilku miesięcy. Pozostali (30%) warunkują powrót od spełnienia oczekiwań związanych z poprawą sytuacji w kraju (wyższe zarobki, dobra praca) i nabycie uprawnień emerytalnych w Polsce. Tyle samo osób (30%) nie ma sprecyzowanych planów odnośnie powrotu na stałe do Polski (rys. 20).

Rysunek 20. Kiedy mąż/zona planuje powrócić na stałe do kraju?

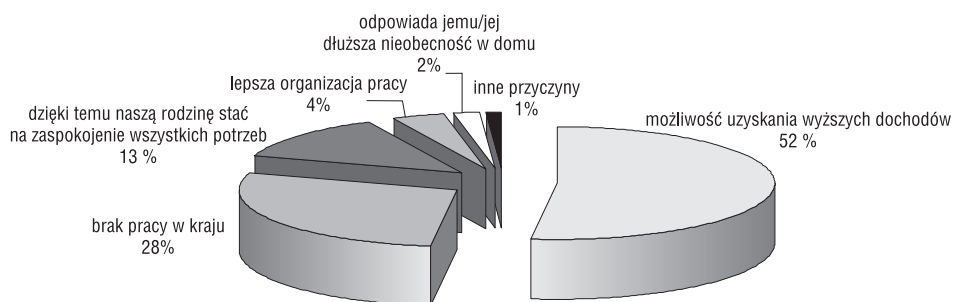
Na pytanie dotyczące częstotliwości przyjazdów współmałżonka do domu ankietowani w większości przypadków odpowiedzieli, że przyjazdy odbywają się przynajmniej raz w miesiącu lub częściej (61%). Blisko co czwarty współmałżonek (23%) przyjeżdża do domu raz na 2 miesiące, a 16% jeszcze rzadziej (rys. 21).

Rysunek 21. Jak często mąż/zona przyjeżdża do kraju?

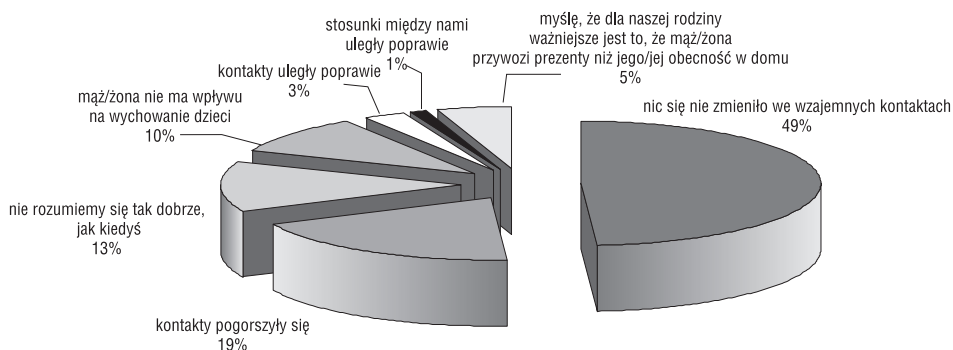
Analizując czynniki wpływające na fakt, że współmałżonek pracuje za granicą, zdecydowanie najczęściej (80%) wymieniano czynnik ekonomiczny, tj. możliwość uzyskania wyższych dochodów (52%) i brak pracy w kraju (28%). Potwierdzają

to kolejne pytania dotyczące możliwości stałej pracy w kraju, lecz za niższe wynagrodzenie. Możliwość stałej pracy w kraju, lecz z niższym wynagrodzeniem nie stanowi dla 41% wyjeżdżających na tyle atrakcyjnej oferty, by powrócić do kraju. Mimo to 38% małżonków zadeklarowało, że rozważałoby taką możliwość (rys. 22).

Rysunek 22. Co wywiera decydujący wpływ na fakt, że mąż/zona pracuje za granicą?

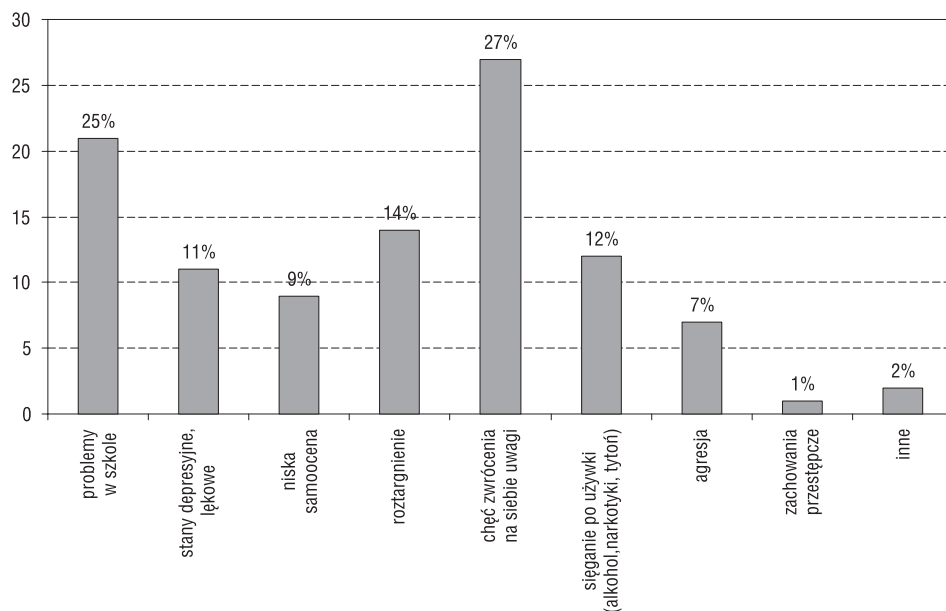
Niemal 50% osób, których małżonkowie pracują za granicą uważa, że wyjazdy te nie mają wpływu na ich relacje z dzieckiem. Jednakże dla blisko jednej trzeciej (32%) ankietowanych wyjazdy zagraniczne wywierają negatywny wpływ na relacje rodzinne (według 19% kontakty pogorszyły się, a 13% zauważa, że nie rozumie się z małżonkiem tak dobrze, jak kiedyś – rys. 23).

Rysunek 23. Jaki wpływ na kontakty z dzieckiem wywierają wyjazdy Pani(a) męża/zony do pracy za granicę?

Nieobecność jednego z małżonków w kraju przekłada się na zachowanie dzieci, które głównie chcą zwrócić na siebie uwagę (27% wskazań), mają problemy w szkole (21%), lub przejawiają roztargnienie (14%). W opinii małżonków, opiekujących się dziećmi w kraju, część z nich (20%) wykazuje bardzo negatywne

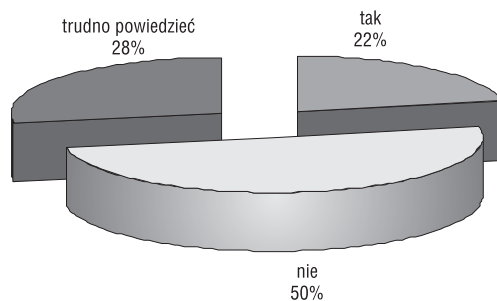
zachowania w postaci sięgania po używki (alkohol, narkotyki, tytoń), agresję, a nawet zachowania przestępcze. (rys. 24)

Rysunek 24. Czy nieobecność Pani(a) męża w domu związana z pracą za granicą wywołuje u dziecka?

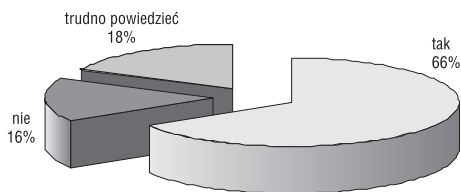
Mimo widocznych, negatywnych konsekwencji w zachowaniach dzieci, połowa małżonków pozostających w kraju nie dostrzega potrzeby objęcia dziecka opieką psychologiczną, jednakże dla 22% ankietowanych taka pomoc dla dziecka byłaby wskazana. Natomiast 28% respondentów nie potrafiło zająć w powyższej kwestii stanowiska (rys. 25).

Zdaniem dwóch trzecich (66%) osób opiekujących się dzieckiem w kraju, małżonkowie pracujący za granicą dobrze pełnią funkcje rodzicielskie. Odmiennego zdania jest 16% ankietowanych, a 18% nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie (rys. 26).

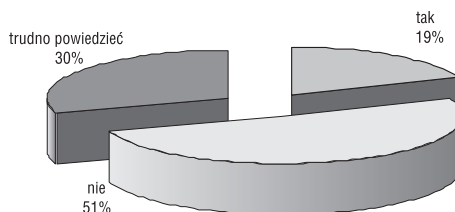

Rysunek 25. Czy w przypadku występowania problemów wynikających z przebywania małżonka za granicą uważa Pan(i) za zasadne objęcie dziecka opieką psychologa?

Nieco ponad połowa ankietowanych (51%) zadeklarowała, iż woli mieszkać w kraju niż z pracującym małżonkiem za granicą. Chęć wspólnego zamieszkiwania za granicą wykazuje blisko co piąty ankietowany (19%). Niemal jedna trzecia respondentów (30%) nie była zdecydowana (rys. 27).

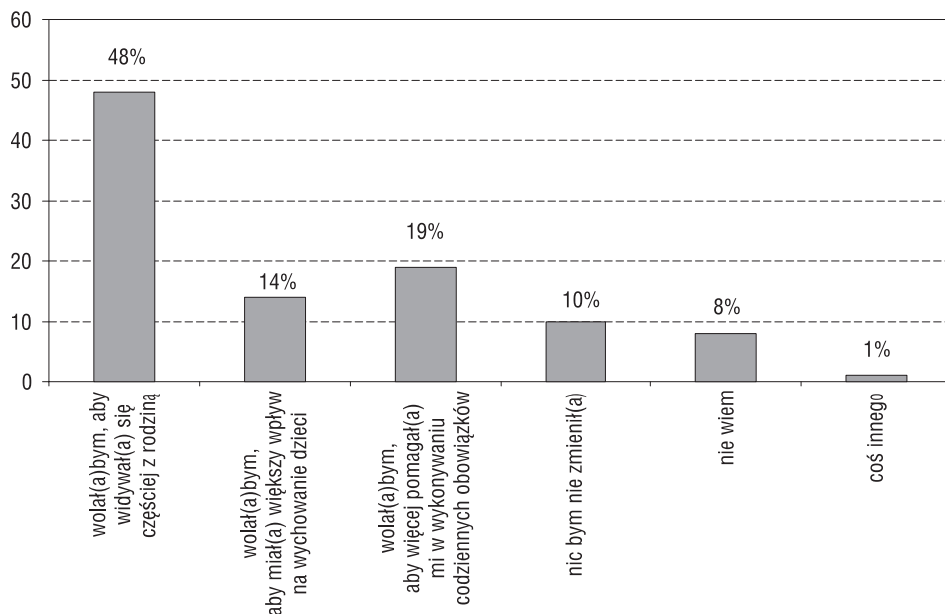

Rysunek 26. Czy według Pani(a) mąż/zona dobrze spełnia funkcje rodzicielskie?

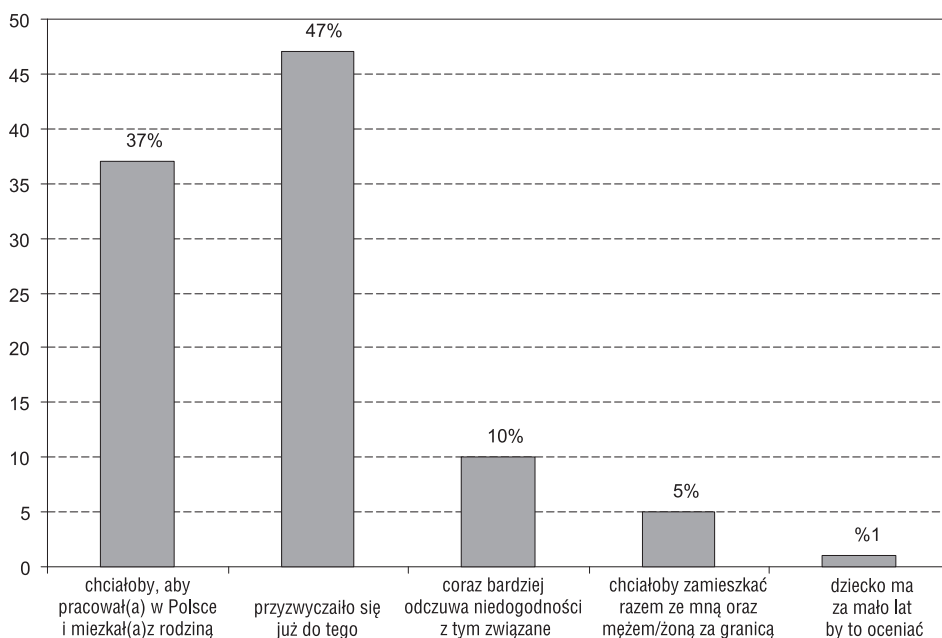
Rysunek 27. Czy chciał(a)by Pan(i) mieszkać z żoną/mężem i dzieckiem (dziećmi) za granicą?

W opinii 50% respondentów przebywających w kraju przeważa chęć częstszego widywania małżonka w domu, a 19% odczuwa brak pomocy męża/żony w wykonywaniu codziennych obowiązków (rys. 28).

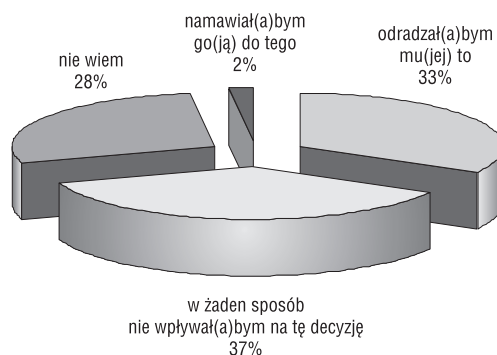
Rysunek 28. Co zmieni(ła)by Pan(i) w kontaktach żony/męża z rodziną?

Zdaniem blisko połowy (47%) respondentów dzieci małżonków-emigrantów akceptują taki stan rzeczy, a 37% chciałoby, aby rodzic pracował w kraju i mieszkał z rodziną. Co dziesiąte dziecko coraz mocniej odczuwa brak rodzica, a 5% przejawia chęć wspólnego zamieszkania za granicą (rys. 29).

Rysunek 29. Jak dziecko ocenia fakt pracy Pani(a) męża/żony za granicą?

Wyjazd jednego z małżonków do pracy za granicę ma na tyle ujemny wpływ na życie rodzinne, że tylko 2% rodziców namawiałoby swoje dziecko do emigracji. Jednocześnie 37% odradzałoby dziecku pracę za granicą w sytuacji pozostawienia rodziny w kraju. Dla jednej trzeciej respondentów (33%) byłaby to suwerenna decyzja dziecka (rys. 30).

Rysunek 31. Gdyby Pani(a) dziecko chciało w przyszłości pracować za granicą, podczas gdy jego rodzina mieszkałaby w Polsce to?

Wnioski – rekomendacje

Zaprezentowane w przedmiotowej diagnozie wyniki badań stanowią zaledwie niewielki fragment wiedzy, potrzebnej do pełnego poznania wielkości skali eurosieroctwa w województwie opolskim. Nie można zatem jednoznacznie określić w jakim stopniu uzyskane informacje mogą dać precyzyjną odpowiedź o rozmiarze występowania tego zjawiska na terenie województwa. Niezależnie, nawet przy uwzględnieniu znacznego niedoszacowania badanej populacji, należy podkreślić, że eurosieroctwo stanowi duży problem, który wymaga skoordynowanych działań zarówno ze strony zarówno instytucji, jak i dotkniętych nim rodzin.

Eurosieroctwo jest wynikiem długoletniej, błędnej polityki państwa polskiego, które nie jest w stanie zapewnić wielu swoim obywatelom godziwych warunków pracy i płacy. Tysiące z nich, aby móc godnie egzystować podjęło decyzję o podjęciu zatrudnienia poza granicami Polski. Wiele z osób, które wyjechały pozostawiło w kraju swoje niepełnoletnie dzieci, których liczbę w całym kraju oszacowano na ponad sto tysięcy. Nic zatem dziwnego, że w prasie eurosieroctwo zostało określone jako „ciemna strona” emigracji zarobkowej i z całą pewnością zjawisko to stanowi wielki problem obecnych czasów. Władze samorządowe bez odpowiedniego wsparcia ze strony rządu nie są w stanie same rozwiązać problemu eurosieroctwa, ani radykalnie zmniejszyć wielkości migracji zarobkowych. Obecne działania ograniczają się jedynie do łagodzenia negatywnych skutków tego zjawiska. Szczegółowa analiza danych zawartych w raporcie wskazuje, że niezbędne jest podjęcie działań, które mogłyby w możliwie najbardziej efektywny sposób pomóc zminimalizować uboczne skutki tego zjawiska.

Propozycje priorytetowych działań na rzecz zwalczania skutków eurosieroctwa:

Opracowanie wojewódzkiego programu przeciwdziałania negatywnym skutkom eurosieroctwa w ramach, którego możliwe byłoby zainicjowanie następujących form wsparcia:

1. Podjęcie stałego monitoringu eurosieroctwa na terenie całego województwa. Konieczność ciągłego diagnozowania zjawiska jest niezbędna, aby posiadać aktualne informacje na temat, gdzie i w jakim natężeniu występuje problem eurosieroctwa. Brak rzetelnych danych na temat dokładnej liczby tzw. eurosierot uniemożliwia podjęcie konkretnych działań pomocowych czy profilaktycznych. Monitorowanie sytuacji rodzin, a w szczególności dzieci emigrantów zarobkowych to pierwszy krok do dalszych działań. Ponadto należy opracować optymalne metody i techniki badawcze, które umożliwiłyby prowadzenie empirycznych badań (jakościowych i ilościowych).

2. Wypracowanie zasad i metod współpracy pomiędzy instytucjami w zakresie wymiany informacji oraz możliwości udzielania pomocy, a w szczególności:
 - powołanie zespołów interdyscyplinarnych złożonych z przedstawicieli placówek oświatowych, szkolnych, placówek pomocy społecznej oraz organizacji pozarządowych;
 - organizowanie cyklicznych spotkań zespołów interdyscyplinarnych, a także szkoleń, narad i konferencji z przedmiotowego zakresu;
 - wspólne prowadzenie kampanii informacyjnych;
 - wspólne opracowanie strategii działań pomocowych;
 - stworzenie wojewódzkiego systemu międzyinstytucjonalnej wymiany informacji o osobach nieletnich, które z powodu eurosieroctwa winny otrzymać pomoc.
3. Udzielanie wsparcia merytorycznego organizacjom pozarządowym działającym na rzecz pomocy eurosierotom.
4. Zwiększenie aktywności instytucji i organizacji działających na rzecz eurosierot min. poprzez zintegrowanie działań, w tym podejmowanie działań mających na celu uświadomienie rodzicom migrującym zarobkowo za granicę o konieczności ustanowienia opiekuna prawnego dla pozostających w kraju dzieci.
5. Poszerzanie koalicji podmiotów współpracujących w zakresie systemu wspierania rodziny i dziecka w ramach przedmiotowej problematyki.
6. Wypracowanie programu pomocy placówkom szkolnym w oddziaływaniu na uczniów kwalifikujących się jako eurosieroty.
7. Rozszerzenie systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną negatywnymi skutkami eurosieroctwa.
8. Opracowanie systemu wsparcia edukacyjnego i psychoterapeutycznego dla dzieci i rodzin w sytuacji wyjazdu rodzica/rodziców do pracy za granicą.
9. Tworzenie warunków dla rozwoju inicjatyw samopomocowych i organizacji pozarządowych działających na rzecz wspierania eurosierot.
10. Powołanie pełnomocnika/koordynatora ds. przeciwdziałania negatywnym skutkom eurosieroctwa. Zadaniem pełnomocnika byłoby monitorowanie realizacji wojewódzkiego programu przeciwdziałania negatywnym skutkom eurosieroctwa oraz wspomaganie procesów związanych z rozwiązywaniem problemów dotyczących tego zjawiska.

Przedstawione propozycje działań mają na celu stworzenie systemu, w ramach którego osoby niepełnoletnie zakwalifikowane jako tzw. eurosieroty będą mogły liczyć na pełniejszą i bardziej profesjonalną pomoc i wsparcie ze strony właściwych instytucji. W perspektywie kolejnych miesięcy należałoby zatem podjąć działania mające na celu opiekę nad dziećmi i młodzieżą dotkniętą problemem eurosieroctwa. Wymaga to skoordynowanych działań, zarówno profilaktycznych,

jak i zmniejszających skutki patologii. W związku z czym konieczne jest zaangażowanie wszystkich służb społecznych oraz placówek oświatowych.

Das Problem der so genannten Migranten-Waisen in der Oppelner Woiwodschaft nach dem Beitritt Polens in die Europäische Union

Die in der Diagnose vorgelegten Untersuchungsergebnisse bilden einen geringen Teil der Kenntnisse über die so genannten Migranten-Waisen in der Oppelner Woiwodschaft, d. h. über die Kinder, deren beide Eltern, bzw. Vater oder Mutter im Ausland arbeiten. Obwohl uns die Zahl dieser Art Waisen nicht bekannt ist, kann man feststellen, dass diese Erscheinung ein großes Problem für diese Region bildet. Es ist Folge einer langjährigen falschen Politik des polnischen Staates, welcher nicht imstande war, seinen Bürgern gute Arbeitsverhältnisse und Löhne im Land zu sichern. Aus diesem Grund haben viele die Entscheidung getroffen, eine Arbeit im Ausland zu finden. In Polen sind minderjährige Kinder geblieben, deren Zahl wohl über Einhunderttausend beträgt. Die Behörden der Selbstverwaltung sind nicht imstande, ohne eine Unterstützung seitens der Regierung das Problem der Migranten-Waisen zu lösen, sowie die negativen Folgen dieser Erscheinung zu mildern. Eine detaillierte Analyse der Daten weist darauf hin, dass man unbedingt Maßnahmen treffen muss, um die Folgen dieser Erscheinung effektiv minimalisieren zu könnten.

Fenomén tzv. migračních sirotků v opolském vojvodství po vstupu do Evropské

Výsledky výzkumů prezentované v předkládané analýze tvoří malou část informací potřebných k seznámení se s rozsahem fenoménu tzv. migračních sirotků v opolském vojvodství. Získané informace sice neumožňují podat přesné údaje o rozsahu výskytu tohoto jevu na území zkoumaného vojvodství, avšak lze z nich vyvodit závěr, že migrační (sociální) sirotci představují závažný problém. Zmíněný jev je výsledkem dlouholeté chybné polské státní politiky, jež není schopna řadě občanů zabezpečit náležitě podmínky práce a finančního ohodnocení. Mnoho z těchto občanů se proto rozhodlo najít si práci za hranicemi Polska a část z nich za sebou ve vlasti zanechala neploleté děti, jejichž počet se odhaduje na více než sto tisíc. Samosprávné orgány bez odpovídající podpory vlády nejsou schopny tento problém vyřešit ani radikálně snížit míru pracovních migrací a omezují se proto jen na zmírnění negativních důsledků tohoto jevu. Z podrobné analýzy údajů obsažených ve zprávě vyplývá, že je potřeba učinit takové kroky, jež by mohly pokud možno co neefektivněji pomoci minimalizovat vedlejší účinky popisovaného jevu.

Pomoc społeczna w województwie opolskim w latach 2007–2008 w świetle obowiązującej sprawozdawczości¹

W 2008 roku z różnych form pomocy społecznej skorzystało ogółem 45 862 osób i rodzin² (tj. 4,4 % mieszkańców województwa (średnia dla Polski – 5,5%). W rodzinach objętych pomocą było 75 990 członków tych rodzin (7,4% ludności województwa). Wskaźnik ten dla Polski ogółem wynosi 10,1% i waha się od 7,0% w woj. śląskim do 16,2% w woj. warmińsko-mazurskim. Tym samym województwo opolskie zajmuje przedostatnie miejsce w kraju (przed woj. śląskim) pod względem liczby środowisk objętych pomocą oraz liczby osób w rodzinach korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.

W 2008 roku wśród ogółem objętych pomocą było:

- 39 889 osób – w ośrodkach pomocy społecznej (pomoc środowiskowa),
- 1 959 osób – w powiatowych centrach pomocy rodzinie,
- 2 871 osób – w domach pomocy społecznej,
- 605 dzieci i młodzieży – w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- 538 osób – w środowiskowych domach samopomocy.

W porównaniu do 2007 roku liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną zmalała o ponad 16%, w tym zwłaszcza liczba osób objętych pomocą środowiskową (o 18%).

¹ Raport powstał w ramach realizacji projektu *Koordinacja na rzecz aktywnej integracji, Priorytet I Zatrudnienie i integracja społeczna, Działanie 1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki*. Projekt współfinansowany jest ze środków Unii Europejskiej w ramach *Europejskiego Funduszu Społecznego*.

² Termin osoby i rodziny oznacza wszystkich świadczeniobiorców pomocy społecznej, w tym jednoosobowe gospodarstwa domowe.

Tabela 1. Klienci pomocy społecznej woj. opolskiego w latach 2007–2008

Osoby objęte pomocą społeczną	Rok		2007=100%
	2007	2008	
	Liczba osób		
Ogółem	54 772	45 862	85
w tym:			
W ośrodkach pomocy społecznej	48 655	39 889	82
W powiatowych centrach pomocy rodzinie	2 047	1 959	96
W domach pomocy społecznej (gminne i ponadgminne)	2 875	2 871	100
W placówkach opiekuńczo-wychowawczych	636	605	95
W środowiskowych domach samopomocy	559	538	96

Źródło: Urząd Statystyczny w Opolu oraz Sprawozdanie MPiPS-03 z udzielonych świadczeń pomocy społecznej, pieniężnych, w naturze i usługach za 2007 i 2008 rok.

W 2008 roku wszyscy świadczeniobiorcy stanowili 4,4% mieszkańców województwa (w 2007 roku – 5,3%), przy czym liczba mieszkańców województwa zmalała o 0,4%.

Tabela 2. Klienci pomocy społecznej na tle mieszkańców woj. opolskiego

Rok	Liczba mieszkańców woj. ogółem	Liczba osób i rodzin objętych pomocą	udział w %
2007	1 037 088	54 772	5,3
2008	1 033 040	45 862	4,4
2007=100%	99,6	83,7	x

Źródło: Opolski Urząd Wojewódzki w Opolu oraz Sprawozdanie MPiPS-03 za 2007 i 2008 rok.

Począwszy od roku 1990 (z wyjątkiem lat 2007–2008) liczba i struktura podopiecznych pomocy społecznej województwa opolskiego wielokrotnie zmieniały się. Można wyróżnić dwie grupy przyczyn wpływających na te zmiany :

- przyczyny wewnętrzne systemu, w tym: zmieniające się kryterium dochodowe uprawniające do pomocy, wycofywanie jednych a wprowadzanie nowych form pomocy (np. w 1993 roku dodatki mieszkaniowe zostały przeniesione do resortu gospodarki, w 1999 roku dołączono placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze, w 2004 roku nastąpiła zmiana struktury świadczeń pomocy środowiskowej), wielkość środków finansowych przeznaczanych w roku budżetowym na realizację zadań pomocy społecznej, zwłaszcza na wypłatę świadczeń pieniężnych;

– przyczyny zewnętrzne, takie jak: zmieniające się wskaźniki dotyczące bezrobocia, zmiany w systemie ubezpieczeń społecznych czy służby zdrowia, powodujące zazwyczaj wzrost zapotrzebowania na świadczenia pieniężne z pomocy społecznej.

Tabela 3. Liczba i struktura beneficjentów pomocy społecznej woj. opolskiego w 1989, 2003 i 2008 roku (w tys.)

Liczba objętych pomocą społeczną	Rok				
	1989	2003	w tym:	2008	w tym:
			2003–1989 1989=100%		2008–2003 2003=100%
Ogółem	42 583	70 087	161	45 862	65
w tym:					
Pomoc środowiskowa (bez rodzin zastępczych)	40 223	64 546	164	39 889	62
Opieka w środowiskowych domach samopomocy	0	323	x	538	167
Opieka w domach pomocy społecznej	2 360	2 869	123	2 871	100
Opieka w placówkach Opiekuńczo-wychowawczych	0	735	X	605	82
Pomoc świadczona przez powiatowe centra pomocy rodzinie	0	1 614	X	1 959	121

Źródło: Sprawozdanie MPiPS-03 za lata 1989, 2003 i 2007.

Liczba osób umieszczonych w domach pomocy społecznej województwa w latach 1989–2003 wzrosła o 436 (z 2 360 w 1989 roku do 2 869 w 2003 roku, tj. o 22%). Obecnie liczba ta utrzymuje się na tym samym poziomie i wynosi 2 871 osób, z tego :

- w 11 domach dla osób w podeszłym wieku przebywa 740 osób,
- w 2 domach o podwójnej funkcji (dla osób w podeszłym wieku i przewlekle somatycznie chorych) – 162,
- w 3 domach dla przewlekle somatycznie chorych przebywa 535 osób,
- w 4 domach dla osób przewlekle psychicznie chorych – 288 osób,
- w 4 domach dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie – 512 osób,
- w 4 domach dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie – 362,
- w 1 domu dla osób niepełnosprawnych fizycznie – 115 osób,
- w 2 domach dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie – 157 osób.

Wśród 16 województw w kraju województwo opolskie zajmuje pierwsze miejsce pod względem liczby miejsc w domach pomocy społecznej przypadających na

10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten dla województwa wynosi 27,7, przy średnim dla Polski – 20,9 (najniższy występuje w woj. podlaskim – 17,4 miejsca). Także pod względem liczby miejsc w dziennych domach pomocy województwo opolskie zajmuje najwyższe miejsce w kraju. Na każde 10 tys. mieszkańców województwa przypada 11,4 miejsca w tych domach (średnia dla kraju – 3,5). Mimo to oferta w zakresie pomocy instytucjonalnej jest niewystarczająca, ponieważ w ostatnich latach liczba osób w podeszłym wieku gwałtownie wzrosła, co przekłada się na zwiększone zapotrzebowanie na tego typu formy pomocy (na koniec grudnia 2008 r. w woj. opolskim na umieszczenie w domu pomocy społecznej oczekiwało 179 osób).

Liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych w środowiskowych domach samopomocy województwa wzrosła z 241 w 1996 roku do 323 miejsc w 2003 roku, tj. o 34%, a obecnie wynosi 538, lecz jest o 4% mniejsza niż w 2007 roku.

Natomiast liczba dzieci i młodzieży przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych – od momentu przejęcia tych jednostek przez system pomocy społecznej w 1999 roku – wynosiła 735. Do 2008 roku liczba ta zmalała do 605 osób (o prawie 18%), co jest efektem przekształcania systemu opieki nad dzieckiem i rodziną poprzez ograniczanie liczby miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych na rzecz tworzenia rodzin zastępczych.

Liczba rodzin zastępczych, również dołączonych do systemu pomocy społecznej w 1999 roku, wynosiła początkowo 1 281, po czym do 2000 roku wzrosła o 42 rodziny (do 1 323), by w kolejnych latach systematycznie zmniejszać się (w 2003 roku wyniosła 1 213). Następnie w 2008 roku liczba rodzin zastępczych wyniosła 1 959, tj. od 2003 roku wzrosła o 62%.

Najbardziej liczną i zróżnicowaną grupę świadczeniobiorców stanowią osoby i rodziny korzystające z pomocy środowiskowej. W 2008 roku pomocą środowiskową w województwie opolskim objęto ogółem 38 889 osób i rodzin, tj. 4,4 % mieszkańców województwa, w tym :

- w ramach zadań zleconych – z pomocy skorzystało 3 701 osób,
- w ramach zadań własnych – 38 650 osób.

W porównaniu do 2007 roku wystąpił znaczący (największy w strukturze świadczeniobiorców) spadek liczby objętych pomocą wynoszący 18%, wynikający z poprawy ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, co spowodowane było m.in. spadkiem bezrobocia, zarobkowymi wyjazdami zagranicznymi i wzrostem dochodów rodzin dotychczas korzystających z pomocy, które utraciły prawo do świadczeń z pomocy społecznej poprzez przekroczenie kryterium dochodowego.

Powody przyznania pomocy

Najczęściej występującym powodem udzielenia pomocy jest ubóstwo. W 2008 roku pomoc z tego tytułu otrzymało ogółem 13 795 rodzin, jednak o 9% mniej niż w 2007 roku.

Drugie miejsce przypada bezrobociu – 13 694 rodziny (o 16% mniej niż w 2007 roku), a kolejne miejsca udzielania pomocy zajmują: długotrwała choroba (8 477 rodzin) i niepełnosprawność – 7 384 rodziny.

W porównaniu do 2007 roku zmieniła się struktura powodów udzielenia pomocy, tj. :

1. wzrosła liczba rodzin, którym pomoc została udzielona z powodu:
 - sieroctwa – 2,8-krotnie,
 - bezdomności – o 40 %,
 - potrzeby ochrony macierzyństwa – o 54%, w tym: rodzin wielodzietnych – 2,3-krotnie,
 - sytuacji kryzysowej – prawie 300-krotnie (jest to prawdopodobnie efekt błędu sprawozdawczego, ponieważ w 2007 roku niektóre OPS-y nie uwzględniły działań prowadzonych przez ośrodki interwencji kryzysowej),
 - klęski żywiołowej – prawie 200-krotnie (pomoc udzielona rodzinom poszkodowanym w wyniku trąby powietrznej, która wystąpiła na terenie Opolszczyzny w sierpniu 2008 roku.)
2. zmalała natomiast liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu:
 - bezrobocia – o 16%,
 - ubóstwa – o 9%,
 - niepełnosprawności – o 3%,
 - długotrwałej choroby – o 1%,
 - bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – o 8 %, w tym:
 - a. w rodzinach niepełnych – o 9%,
 - b. w rodzinach wielodzietnych – o 13%
 - alkoholizmu – o 14%,
 - narkomanii – o 21%,
 - przemocy w rodzinie – o 23 %,
 - trudności w przystosowaniu się po opuszczeniu zakładu karnego – o 7%,
a także młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze – o 7 %.

Tabela 4. Powody trudnej sytuacji życiowej w latach 2007–2008

Lp.	Powód trudnej sytuacji życiowej	Rok		2007=100%
		2007	2008	
		liczba rodzin		
1	Ubóstwo	15 149	13 795	91
2	Sieroctwo	142	393	277
3	Bezdomność	707	993	140
4	Potrzeba ochrony macierzyństwa	1 329	2 051	154
	w tym wielodzietność	551	1 284	233
5	Bezrobocie	16 296	13 694	84
6	Niepełnosprawność	7 601	7 384	97
7	Długotrwała choroba	8 538	8 477	99
8	Bezradność w sprawach prowadzenia gospodarstwa domowego	5 122	4 717	92
	w tym :			
	rodziny niepełne	3 459	3 162	91
	rodziny wielodzietne	1 762	1 533	87
9	Przemoc w rodzinie	419	323	77
10	Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	x	0	X
10	Alkoholizm	2 564	2 206	86
11	Narkomania	84	66	79
12	Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	367	341	93
13	Brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze	56	38	93
14	Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy	0	0	X
15	Zdarzenie losowe	610	451	74
16	Sytuacja kryzysowa	82	2 225	2 713
17	Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	8	155	1 938

Źródło: Sprawozdanie MPiPS-03 za lata 2007–2008.

Kadra pomocy społecznej województwa opolskiego

Według stanu na 31 grudnia 2008 roku kadra pomocy społecznej woj. opolskiego liczy ogółem 3 659 osób, z tego:

- 1 759 w domach pomocy społecznej,
- 233 w ośrodkach wsparcia, z tego:
 - a. 123 – w środowiskowych domach samopomocy,
 - b. 76 – w domach dziennego pobytu,
 - c. 7 – w noclegowniach,

- d. 19 – w ośrodkach interwencji kryzysowej,
- e. 8 osób w innych ośrodkach wsparcia (np. pracownicy specjalistycznych ośrodków dla ofiar przemocy w rodzinie).
- 145 w powiatowych centrach pomocy rodzinie,
- 1 190 w ośrodkach pomocy społecznej,
- 312 w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- 12 w Wydziale Polityki Społecznej Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu,
- 8 w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej w Opolu.

Tabela 5. Zatrudnienie w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej województwa opolskiego

Jednostka organizacyjna	Liczba pracowników w latach:			2003=100%	2007=100%
	2003	2007	2008		
Ogółem	3 425	3 556	3 659	106	102
w tym:					
Domy pomocy społecznej	1 663	1 772	1 759	106	99
Środowiskowe domy pomocy	93	134	123	132	92
Placówki opiekuńczo-wychowawcze	445	255	312	70	122
Ośrodki pomocy społecznej	1 002	1 125	1 190	119	106
Powiatowe centra pomocy rodzinie	105	138	145	138	105
Inne ośrodki wsparcia (domy dziennego pobytu, noclegownie, Ośrodki dla ofiar przemocy w rodzinie)	95	112	110	116	98
Wydział Polityki Społecznej OUW	16	12	12	75	100
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej	6	8	8	133	100

Źródło: Sprawozdanie MPiPS-03 za lata 2003, 2007–2008.

W 2008 roku w porównaniu do 2003 roku, liczba pracowników ogółem wzrosła o 6%, w tym :

- o 19% w ośrodkach pomocy społecznej,
- o 38% w powiatowych centrach pomocy rodzinie,
- o 32% w środowiskowych domach samopomocy,
- o 16% w innych ośrodkach wsparcia (głównie w specjalistycznych ośrodkach dla ofiar przemocy w rodzinie),
- o 33% w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej w Opolu.

Natomiast spadek zatrudnienia w latach 2003–2008 dotyczy głównie:

- placówek opiekuńczo-wychowawczych – o 30% (jest to wynik ograniczenia liczby dzieci umieszczonych w tych placówkach, a także efekt przekształcenia

struktury zatrudnienia – zmniejszenia liczby osób zatrudnionych na podstawie Karty Nauczyciela);

- Wydziału Polityki Społecznej OUW – o 25%, z powodu ograniczenia liczby zadań i przekazania ich do samorządu wojewódzkiego.

Na jednego zatrudnionego w systemie pomocy społecznej woj. opolskiego w 2008 roku przypadało średnio 13 osób objętych pomocą, tj. o 13% mniej niż w 2007 roku Spadek liczby podopiecznych w wymienionym okresie dotyczy głównie rejonów opiekuńczych w ośrodkach pomocy społecznej – o 37%, oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych – o 24%.

Tabela 6. Wskaźniki zatrudnienia w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w woj. opolskim w latach 2007–2008

Jednostki organizacyjne pomocy społecznej	Liczba podopiecznych przypadająca na 1 zatrudnionego		2007=100%
	2007	2008	
Ogółem	15,0	13,0	87
Ośrodki pomocy społecznej	43,0	34,0	79
w tym pracownicy w rejonach opiekuńczych	204,0	128,0	63
Domy pomocy społecznej	1,6	1,6	100
Placówki opiekuńczo-wychowawcze	2,5	1,9	76
Środowiskowe domy samopomocy	4,2	4,3	102

Źródło: obliczenia własne na podstawie MPiPS-03 za lata 2007–2008.

Struktura organizacyjna pomocy społecznej

Na terenie woj. opolskiego funkcjonują obecnie (stan na 31.12.2008) następujące jednostki organizacyjne pomocy społecznej:

- 31 domów pomocy społecznej, w tym 30 ponadgminnych i 1 gminny (37 domów razem z filiami), w których przebywa 2 871 mieszkańców,
- 4 placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub osobom w podeszłym wieku (liczba miejsc 136),
- 18 placówek opiekuńczo-wychowawczych - dla 605 dzieci, z tego:
 - 13 placówek socjalizacyjnych,
 - 1 placówka rodzinna (Rodzinny Dom Dziecka „Bona Familia” w Ozimku),
 - 1 Pogotowie Opiekuńcze w Opolu,
 - 3 placówki wielofunkcyjne, łączące działania interwencyjne i socjalizacyjne,
- 11 środowiskowych domów samopomocy dla 538 podopiecznych (osoby z zaburzeniami psychicznymi),

- 12 dziennych domów pomocy dla 1 560 osób,
 - 2 noclegownie na 180 miejsc (w 2008 r. skorzystały z pobytu 272 osoby),
 - 7 ośrodków interwencji kryzysowej (w 2008 r. pomocy udzielono 4 047 osobom);
 - 3 ośrodki adopcyjno-opiekuńcze (w tym 1 niepubliczny) dla 896 osób,
- a także :
- 2 specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, które udzieliły pomocy 836 osobom;
 - 2 jednostki specjalistycznego poradnictwa rodzinnego, które udzieliły porad dla 458 osób;
 - 145 organizacji pozarządowych, działających na rzecz pomocy osobom niepełnosprawnym, bezdomnym, długotrwale chorym, starszym oraz dzieci i młodzieży.

Koszt świadczeń pomocy społecznej w 2008 roku

Łączny koszt świadczeń udzielonych z pomocy społecznej wyniósł prawie 167 mln zł, z czego :

- koszt zadań zleconych – 112 mln zł (budżet państwa sfinansował 67% kosztu świadczeń ogółem),
- koszt zadań własnych – 55 mln zł (budżet gmin sfinansował 33 % kosztu świadczeń ogółem).

W 2008 roku w ramach pomocy środowiskowej ośrodki pomocy społecznej udzieliły wsparcia dla prawie 40 tys. osób i rodzin, w tym:

- 38 650 osób w ramach zadań własnych (o 18% mniej niż w 2007 roku);
- 3 701 świadczeniobiorcom w ramach zadań zleconych (o 4% więcej niż w 2007 roku, z uwagi na wzrost liczby osób otrzymujących zasiłki stałe, korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych, a także 144 osobową grupę objętą pomocą z powodu klęski żywiołowej - trąba powietrzna, która wystąpiła na terenie województwa opolskiego w sierpniu 2008 roku).

Zakres pomocy udzielanej w ramach zadań własnych w latach 2007-2008 uległ zmniejszeniu zwłaszcza w formie: zasiłków okresowych – o 17% i zasiłków celowych – o 9%, a liczba osób korzystających z dożywiania zmalała o 10%. Wzrosła natomiast liczba osób kierowanych w 2008 roku przez gminy do domów pomocy społecznej – o 24%, a także liczba objętych pomocą w formie usług opiekuńczych – wzrost o 9%.

Koszt pomocy środowiskowej wyniósł 95,4 mln zł, z tego:

- koszt zadań zleconych – 57,6 mln zł (budżet państwa sfinansował 59% kosztu świadczeń ogółem),

Tabela 7. Koszt pomocy społecznej w latach 2007–2008

Środki finansowe przeznaczone na pomoc społeczną (bez kosztów utrzymania ops-ów i pcpr-ów)	Koszt świadczeń w tys. zł w latach		2007=100%
	2007	2008	
ogółem	140 861	166 813	118
z tego:			
finansowane z budżetu państwa	90 390	111 686	124
finansowane ze śr. odków własnych samorządu	50 471	55 127	109
udział procentowy środków własnych	36%	33%	X
w tym:			
Formy pomocy	Koszt świadczeń w tys. zł w latach		2007=100%
	2007	2008	
Pomoc środowiskowa			
Ogółem	72 429	95 412	132
w tym:			
Zadania zlecone (finansowane z budżetu państwa)	38 975	57 626	148
Zadania własne (finansowane z budżetu gminy)	33 454	37 786	113
Koszt utrzymania dzieci w rodzinach zastępczych (środki własne powiatu)	17 017	17 341	102
Pomoc stacjonarna i półstacjonarna			
Koszt utrzymania domów pomocy społecznej (dofinansowanie budżetu państwa)	44 220	46 981	106
Koszt utrzymania placówek opiekuńczo-wychowawczych (dofinansowanie budżetu państwa)	781	600	77
Koszt utrzymania środowiskowych domów samopomocy (budżet państwa)	5 444	5 526	102
Koszt utrzymania innych ośrodków wsparcia m.in. dla ofiar przemoc w rodzinie (budżet państwa)	970	1 135	117

Źródło: Sprawozdanie MPiPS-03 za lata 2007–2008 oraz układ wykonawczy budżetu wojewody w latach 2007–2008.

– koszt zadań własnych – 37,8 mln zł (budżet gmin sfinansował 41 % kosztu świadczeń ogółem).

Bez uwzględnienia pomocy udzielonej w 2008 roku z powodu klęski żywiołowej (pomoc ta miała charakter jednorazowy), koszt pomocy środowiskowej przypadający na jednego podopiecznego w ramach środków budżetu państwa wyniósł 3 289 zł i w porównaniu do 2007 roku wzrósł o 40% (wzrost minimalnej wysokości zasiłku okresowego z 35% do 50% różnicy dochodowej).

Także wartość roczna pomocy udzielonej w ramach środków własnych gmin przypadająca na jednego podopiecznego wzrosła w stosunku do 2007 roku o prawie 40%.

Tabela 8. Koszt świadczeń pieniężnych przypadających na jednego podopiecznego i mieszkańca w 2008 roku

Rok 2008	Liczba osób objętych pomocą środowiskową	Koszt świadczeń	Roczna wysokość pomocy przypadająca na 1 podopiecznego w zł	Roczna wysokość pomocy przypadająca na 1 mieszkańca w zł
Ogółem	39 889	95 412 176	2 392 (200 zł miesięcznie)	92,4
w tym:				
w ramach zadań zleconych	14 747*	57 626 319**	3 908 (326 zł miesięcznie)	55,8
<i>w tym bez środków na pomoc z tytułu klęski żywiołowej</i>	14 380	47 299 468	3 289 (274 zł miesięcznie)	45,8
w ramach zadań własnych ***	38 650	37 785 857	978 (82 zł miesięcznie)	36,6
<i>w tym bez środków na pomoc z tytułu klęski żywiołowej</i>	38 283	32 232 679	842 (70 zł miesięcznie)	31,2

* uwzględniono osoby, które otrzymały zasiłki okresowe sfinansowane z budżetu państwa (minimalna wysokość zasiłku okresowego)

** koszt pomocy w ramach zadań zleconych z uwzględnieniem pomocy na skutki klęski żywiołowej w wysokości 10.326.851 zł

*** koszt pomocy w ramach zadań własnych z uwzględnieniem pomocy na skutki klęski żywiołowej w wysokości 5 553 178 zł.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Sprawozdania MPiPS-03 za 2008 roku.

Wnioski

Jednym z istotnych mankamentów w funkcjonowaniu struktury organizacyjnej pomocy społecznej jest wielkość rejonów opiekuńczych. W 2008 roku na jednego pracownika socjalnego przypadało średnio 2 629 mieszkańców województwa, przy czym wskaźnik ten wahał się od 1 255 osób w Domaszowicach, gdzie pomocą objęto 9,1% mieszkańców – do 5 797 osób w Walcach (2,4% ludności gminy objętej pomocą społeczną). Jednocześnie zgodnie z art. 110 ust 11 ustawy o pomocy społecznej gmina zatrudnia pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby ludności gminy w stosunku jeden pracownik na 2 tys. mieszkańców, nie mniej jednak niż 3 pracowników w gminie. Według stanu na 31.12.2008 r. tylko 12 gmin województwa opolskiego spełnia wymóg dotyczący wielkości rejonu opiekuńczego, tj. liczba mieszkańców przypadających na 1 pracownika socjalnego jest mniejsza

lub równa 2 tys. Natomiast wymóg dotyczący liczby pracowników – nie mniejszej niż trzech w gminie, spełnia jedynie 49 jednostek, tj. 69%. W 17 gminach zatrudnionych jest dwóch pracowników, a w 5 – tylko jeden pracownik socjalny.

Na podstawie podanych informacji i danych statystycznych oraz przeprowadzonych badań można stwierdzić, że wydatki przeznaczone na pomoc społeczną systematycznie wznoszą się, mimo że jednocześnie obserwowany jest spadek zapotrzebowania na świadczenia, zwłaszcza w zakresie pomocy środowiskowej. Mimo wysokich nakładów przypadających na jednego podopiecznego, jak również na jednego mieszkańca, wartość świadczeń pieniężnych nadal nie zaspokaja występujących potrzeb.

Zasiłki z pomocy społecznej tylko częściowo uzupełniają zbyt niskie dochody w rodzinach żyjących na poziomie tzw. minimum egzystencji (kryterium dochodowe na jedną osobę w rodzinach uprawnionych do pomocy społecznej wynosi 351 zł, a minimum egzystencji na jedną osobę w 5-osobowej rodzinie z trójką dzieci wyniosło w 2008 roku – 361 zł).

Nadal utrzymuje się niekorzystna tendencja udzielania pomocy na zasadzie „kropelkowej” – świadczenia wypłacane są dość dużej grupie beneficjentów, lecz w niewielkiej wysokości – średnio 200 zł miesięcznie na jedno gospodarstwo domowe objęte pomocą. Ponadto zbyt często udzielana jest pomoc osobom i rodzinom, które są w stanie samodzielnie pokonać trudności życiowe wykorzystując własne możliwości. Dzieje się tak, ponieważ pracownicy socjalni działając zgodnie z przepisami prawa nie dysponują skutecznymi narzędziami i mechanizmami pozwalającymi na uszczelnienie systemu (odmowa bądź ograniczenie świadczeń z pomocy społecznej musi być poparte dowodami, a brak dowodów lub ich niewystarczająca liczba powodują uchylenie decyzji administracyjnej przez organ II instancji).

W opinii pracowników socjalnych wprowadzone niedawno narzędzie pracy socjalnej w postaci kontraktu socjalnego nie wpływa na wzrost liczby usamodzielnionych podopiecznych. Na podstawie informacji Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu liczba usamodzielnionych podopiecznych w 2008 roku wyniosła 2 125 i stanowiła 5% ogółu rodzin objętych pomocą społeczną. W okresie ostatnich 8 lat liczba usamodzielnionych osób i rodzin utrzymuje się na stałym poziomie, a w grupie tej większość stanowią bezrobotni, którzy znaleźli pracę (65%). Dodatkowo występujące w dalszym ciągu przeciążenie zadaniami administracyjnymi i organizacyjnymi powoduje, że pracownicy socjalni, choć ich liczba systematycznie wzrasta, w ograniczonym zakresie realizują pracę socjalną.

Obecnie pomoc społeczna w woj. opolskim udzielana jest ustabilizowanej grupie podopiecznych. Wskaźniki określające zakres i głębokość ubóstwa, stopień bezrobocia (z wyjątkiem sytuacji kryzysowej ostatnich miesięcy), czy udział osób niepełnosprawnych, nie zwiększają się. Oznacza to, że klienci pomocy społecznej

to ustabilizowana grupa osób i rodzin długotrwale korzystających ze świadczeń, których sytuacja życiowa nie ulega istotnym zmianom, mimo prowadzonej pracy socjalnej.

Stan ten wymaga przeformułowania zasad udzielania pomocy – z form biernych na formy aktywizujące i usamodzielniające. Wymaga to również podjęcia odmiennych niż dotychczasowe form pracy socjalnej i wzmocnienia działań w zakresie aktywnej polityki społecznej. W ocenie pracowników służb społecznych licznie realizowane obecnie projekty systemowe finansowane ze środków UE w zakresie aktywnej integracji tylko w niewielkim stopniu przynoszą oczekiwane rezultaty. Są co najmniej dwie przyczyny tego zjawiska:

1. skomplikowane i uciążliwe procedury prawno-organizacyjne, zwłaszcza w zakresie rozliczania tych projektów;
2. przyczyny zależne od samych beneficjentów – wyuczone postawy bierności, brak samozaradności i aktywności życiowej.

Sozialhilfe 2007–2008 in der Woiwodschaft Oppeln

Einer der Schwachstellen beim Funktionieren von Dienststellen für die Erteilung von Sozialhilfe ist die Größe der betreuten Kreise. Nach den Angaben vom

31.12.2008, erfüllen nur 12 Gemeinden in der Woiwodschaft Oppeln die Bedingung, die die Größe des betreuten Kreises betrifft, das heißt die Zahl der Einwohner auf einen Sozialangestellten ist kleiner wie zwei Tausend. Dagegen die Bedingung, dass in einer Gemeinde wenigstens drei Personen angestellt sind, erfüllen nur 49 Einheiten, das ist 69 %. In 17 Gemeinden sind nur zwei Personen angestellt, und in fünf Gemeinden nur eine Person.

Mit Hilfe dieser Angaben, statistischer Daten, wie auch durchgeführter Untersuchungen, kann man erörtern, dass sich die Sozialhilfe systematisch erhöht, obwohl gleichzeitig der Bedarf an Sozialhilfe fällt, besonders im Bereich der Umgebungshilfe. Trotz hohen Auflagen auf einen Betreuten, wie auch auf einen Einwohner, decken die Geldbeträge nicht die bestehenden Bedürfnisse. Die Beiträge der Sozialhilfe sind nur eine geringe Zugabe zu den niedrigen Einkommen der Familien, die an der Existenzgrenze leben. Weiterhin hält die Tendenz an, „tropfenartig“ zu unterstützen – die Hilfe wird einer großen Zahl Bedürftigen in kleiner Höhe erteilt.

Außerdem wird zu oft Hilfe Familien erteilt, die sich mit eigener Kraft helfen können. Dieses geschieht deswegen, weil die Sozialangestellten nach den Rechtsvorschriften handeln, und keine Möglichkeiten besitzen, das System zu verbessern.

Sociální pomoc v opolském vojvodství v letech 2007-2008

Jeden ze zásadních nedostatků ve fungování organizační struktury sociální pomoci spočívá ve velikosti oblastí sociální péče. Na základě stavu z 31. 12. 2008 splňuje pouze 12 obcí opolského vojvodství požadavky na rozlohu regionu sociální péče, tj. počet obyvatel připadajících na 1 sociálního pracovníka je nižší nebo roven 2 tisícům. Naproti tomu požadavky týkající se počtu

pracovníků, tedy nejméně 3 pracovníci na obec, splňuje pouze 19 jednotek, tj. 69%. V 17 obcích jsou zaměstnáni 2 pracovníci, a v 5 obcích dokonce jen jeden sociální pracovník.

Na základě získaných informací, statistických údajů a uskutečněných výzkumů lze konstatovat, že výdaje určené na sociální pomoc systematicky rostou, a to i přes to, že je současně patrný pokles poskytovaných služeb, zejména v oblasti terénní sociální pomoci. I přes vysoké náklady připadající na jednoho klienta a občana, neuspokojuje hodnota poskytovaných finančních prostředků aktuální potřeby. Dávky sociální pomoci jen zčásti doplňují příliš nízké příjmy v rodinách žijících na úrovni tzv. existenčního minima. Stále je patrná nepříznivá tendence udělovat pomoc na principu poskytování prostředků po malých dávkách – dávky sociální pomoci jsou vypláceny poměrně početné skupině příjemců, nicméně v nízkých částkách. Kromě toho je pomoc příliš často poskytována osobám a rodinám, které jsou schopny samostatně překonat životní překážky vlastními silami. Děje se tak proto, že ačkoliv sociální pracovníci vykonávají svou práci v souladu s platnými právními předpisy, nemají k dispozici účinné nástroje a mechanismy, jež by jim umožnily celý systém zacelit.

Autorzy:

dr hab. inż. Adam Czerwiński prof. U.O.

Zakład Teorii Finansów
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego

dr Sabina Kauf

Katedra Logistyki i Marketingu
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego

dr Dariusz Rajchel

Katedra Geografii Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego

dr Przemysław Rostropowicz

Zakład Studiów Strategicznych i Polityki Społeczno-Ekonomicznej
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego

prof. zw. dr hab. Stanisława Sokołowska

Katedra Organizacji i Zarządzania
Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego

Zespół Pracowników

Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej
w Opolu
ul. Głogowska 25 c, 45-315 Opole (siedziba OIS – ul. Zielonogórska 3)
tel./fax 77 44 16 495
obserwatorium@rops.opole.pl, www.ois.rops-opole.pl

Zespół Pracowników

Referatu Pomocy i Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej
w Opolu
ul. Głogowska 25c, 45-315 Opole,
tel. 77 44 15 250, 77 44 16 564, fax 77 44 15 259
rops@rops-opole.pl